

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

HURUFAT DEFTERLERİNE GÖRE
KIR-İLİ KAZASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

HAZIRLAYAN
Halis AKINCI

KONYA 2007

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş ve pek çok milleti bir arada uzun yıllar barış içinde yaşatmıştır. Devletlerin uzun ömürlü olmalarının temelinde, ordularının güçlü olması değil, eğitim-öğretim ile sosyal ve kültürel alanlarda yapmış oldukları yatırım ve hizmetler vardır.

Kente ve kentleşmeye büyük önem veren Osmanlı, bir yeri şenlendirmeyi hedefleyince; buraya yerleşen insanların bütün ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu amaçla cami, mescit, han, hamam gibi sosyal tesislerle mektep, medrese, tekke ve zaviye gibi eğitim kurumlarını hemen her şehir ve kasabada inşa ettirmiştir.

Son zamanlarda şehir tarihi üzerine yapılan araştırmalara her geçen gün yenileri eklenmektedir. Ancak Osmanlı'yı daha iyi tanımak, anlamak ve Osmanlı'nın bu alandaki uygulamalarını günümüze yansıtabilmek için bu tür araştırmalara daha da önem verilmesi gerektiğini düşünmekteyim. Bu nedenle yüksek lisans tezimin konusunu şehir tarihi olarak seçtim. Şu anda küçük bir kasaba olan Kireli, Osmanlı Devleti zamanında kaza merkezi idi. Osmanlı kaza sisteminde kazalar doğrudan merkeze yani Divân-ı Hümâyün'a bağlı olurlardı. Kır-İli kazası da kaza olarak merkeze bağlı ancak timar bölünmesinde nahiye olarak Karaman Eyaleti içinde Beyşehir Sancağına bağlı idi. İçine aldığı köy ve kasabalarla birlikte Kır-İli kazası, Osmanlı taşra hayatının tipik bir örneğini sergilemektedir. Tarihî İpek Yolu'nun kaza içinden geçmesi gölgeyi daha da önemli hale getirmektedir.

Tezin alan olarak sınırlarını çizerken yalnız Kır-İli kazasının merkezi ile buraya bağlı köy ve kasabaları hazırlandı. Araştırma sırasında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki *Hurufat Defterleri* esas alındığından araştırmaya "*Hurufat Defterleri Işığında Konya-Kır-İli Kazası*" adını koymayı uygun gördük. Ancak konunun daha zengin sunulması için Fatih ve Bâyezit dönemlerine ait tahrir defterleri ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden de faydalanıldı.

Tez, önsöz, içindekiler ve girişten sonra altı bölüm, sonuç, bibliyografya ve eklerden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde kaynakların kritiği yapılmıştır. Birinci bölümde; Kır-İli kazasının coğrafi konumu, yüzey şekilleri, iklim ve bitki örtüsü, ikinci bölümde Kır-İli kazasının tarihçesi, üçüncü bölümde Kır-İli kazasındaki vakıf görevlileri, dördüncü bölümde dini yapılar, beşinci bölümde ticari ve sosyal yapılar ve altıncı bölümde eğitim kurumları incelenmiştir. Sonuç bölümünde de değerlendirme yapılmış,

bibliyografya bölümünde kaynaklar verilmiştir. Ekler kısmında ise Kır-İli kazası ile ilgili resimler ve belgeler konmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki Hurufat Defterleri ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerle tanışmamıza vesile olan; araştırmamızda bizi teşvik eden ve rehberlik yaparak yetiştiren Sayın Hocam Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ'a teşekkür ederim. Ayrıca saha araştırmasında yardımcı olan Kır-İli kazası köy ve kasabalarının sakinlerine teşekkürü bir borç bilirim.

Halis AKINCI

KISALTMALAR

BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bk.	: Bakınız
C. EV.	: Cevdet Evkaf
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DN.	: Dosya No
EV.D.	: Evkaf Defteri
H.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
km	: kilometre
M	: Miladi
m	: metre
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ.	: Milattan önce
Ort.	: Ortalama
Red.	: Redaktör
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SÜ.	: Selçuk Üniversitesi
SÜSBE.	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
V.A.D.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
VGM.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Defteri
vr.	: varak
Yay.	: Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I-II
KISALTMALAR.....	III
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
COĞRAFI DURUM.....	4
I. Coğrafi Konumu ve Sınırları	4
I. I. Coğrafi Konumu	4
I. II. Sınırları	4
II. Yer Yüzü Şekilleri ve Akarsuları	4
II. I. Yer Yüzü Şekilleri	4
II. II. Akarsuları	5
III. İklim ve Bitki Örtüsü.....	5
III. I. İklimi	5
III. II. Bitki Örtüsü.....	6
IV. Yerleşim Yerleri	6
V. Ekonomik Özellikleri.....	7
İKİNCİ BÖLÜM	9
KIR-İLİ KAZASININ TARİHÇESİ	9
I. Adının Kaynağı	9
II. Eskiçağda Kireli	11
III. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları Zamanında Kireli	12
IV. Osmanlı Devleti Zamanında Kireli	14
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	17
KIRELİ'DEKİ KAZA VE VAKIF GÖREVLİLERİ	17
I. Vakıf Çalışanlarının Atamasında Etkili Olan Görevliler.....	18
I. I. Kadı	18
I. I. I. Kireli Köyü Mahkemesi	19
I. II. Nâib	21
II. Vakıf Yöneticileri	21
II. I. Müteveli	21
II. II. Nâzır	22
III. Din Hizmetlerinde Çalışanlar	22
III. I. İmam	22
III. II. Hatip	23
III. III. Müezzin.....	24

III. IV. Kayyım	24
III. V. Ferrâş	25
III. VI. Çırağdâr	25
IV. Eğitimle İlgili Görevliler	25
IV. I. Müderris	25
IV. II. Muallim-i Sıbyân	26
IV. III. Dersiâm	26
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	28
DİNİ YAPILAR	28
I. DİNİ YAPILAR	28
I. I. Balganda Köyündeki Camiler ve Mescitler	29
A. Camiler	29
A. I. Hacı Menteş Camii	29
B. Mescitler	32
B. I. Orta Mahalle Mescidi	32
B. II. Şeyh Abdülcelil Mescidi	33
B. III. Süfla Mahallesi Mescidi	33
B. IV. Cihan Oğlu Süleyman Ağa Mescidi	34
B. V. Kızılca Mescidi	34
I. II. Budak Köyündeki Camiler ve Mescitler	35
A. Camiler	35
A. I. Budak Köyü Camii	35
I. III. Çavuş Köyündeki Camiler ve Mescitler	36
A. Camiler	36
A. I. Durdı Mehmet Camii	36
A. II. Tavacı Mehmet Camii	38
B. Mescitler	39
B. I. Çavuş Köyü Mescidi	39
B. II. Çavuş Köyü Hatiboğlu Mescidi	39
I. IV. Çukurkent Köyündeki Camiler ve Mescitler	40
A. Camiler	40
A. I. Hoca Musa Camii	40
I. V. Devlet Şah Köyündeki Camiler ve Mescitler	44
A. Camiler	44
A. I. Hamza Ağa Camii	44
I. VI. Ebu'l-Vefa Köyündeki Camiler ve Mescitler	45
A. Camiler	45
A. I. Şeyh Yusuf Camii	45

A.II. Emirler Mescidi.....	46
I. VII. Eznebolu Köyündeki Camiler ve Mescitler	47
A. Camiler.....	47
A.I. Eznebolu Köyü Camii.....	47
I. VIII. Fele Köyündeki Camiler ve Mescitler.....	48
A. Camiler.....	48
A. I. Fele Köyü Camii	48
I. IX. Göçeri Köyündeki Camiler ve Mescitler	50
A. Camiler.....	50
A.I. Göçeri Köyü Camii.....	50
A.II. Avcı Oğlu Camii	51
B. Mescitler	52
B. I. Kızılca Mahallesi Mescidi	52
B. II. Çeşme Mescidi	52
B. III. Mehmet Ağa Mescidi	53
B. IV. Veli Bey Mescidi	54
I. X. Görünmez Köyündeki Camiler ve Mescitler.....	55
A. Camiler.....	55
A. I. Görünmez Köyü Camii	55
I. XI. Hordı Köyündeki Camiler ve Mescitler	57
A. Camiler.....	57
A. I. Hordı Köyü Camii	57
I. XII. Hüyük Köyündeki Camiler ve Mescitler	57
A. Camiler.....	57
A. I. Hüyük Köyü Camii.....	57
B. Mescitler	59
B. I. Yukarı Mahalle Mescidi	59
I. XIII. İlmen Köyündeki Camiler ve Mescitler	59
A. Camiler.....	59
A. I. Abdurrahman Camii.....	59
I. XIV. Kaba Köyündeki Camiler ve Mescitler	61
A. Camiler.....	61
A. I. Kaba Köyü Camii	61
I.XV. Kınık Köyündeki Camiler ve Mescitler	62
A. Camiler.....	62
A. I. Kınık Köyü Camii	62
I. XVI. Kireli Köyündeki Camiler ve Mescitler	63
A. Camiler.....	63

A. I. Bekteş Mustafa Camii.....	63
B. Mescitler	64
B. I. Bâyezit Mescidi	64
B. II. Sadık Medrese Mescidi	64
B. IV. Şeyh Hüsamettin Mescidi.....	64
B. V. Yukarı Emrullah Mescidi	64
B. VII. Hacı Yunus Ağa Medresesi Mescidi	65
I. XVII. Kırbadem Köyündeki Camiler ve Mescitler	65
A. Camiler.....	65
A. I. Ulufeci Hacı Hamza Camii.....	65
I. XVIII. Kiçi Köyündeki Camiler ve Mescitler	66
A. Camiler.....	66
A. I. Şeyh Bilal Baba Camii	66
B. Mescitler	67
B. I. Yukarı İzbe Mahallesi Mescidi	67
B. II. Hacı Mehmet Mescidi.....	67
B.III. İsmail Mescidi.....	68
B.VI. Kiçi Köyü Mescidi	68
I. XIX. Köşk Köyündeki Camiler ve Mescitler	68
A. Camiler.....	68
A. I. Acem Nasuh Camii.....	68
I. XX. Sadık Hacı Köyündeki Camiler ve Mescitler.....	71
A. Camiler.....	71
A. I. Hacı Mahmut Camii.....	71
I. XXI. Selki Saray Köyündeki Camiler ve Mescitler	72
A. Camiler.....	72
A. I. Selki Saray Köyü Camii	72
B. Mescitler	73
B. I. Türbe Mahallesi Mescidi	73
B. II. Halil Beşe Mescidi.....	74
B. III. Hacı İsmail Mescidi	74
B. IV. Ahali Binası Mescit	74
I. XXII. Sıvarık Köyündeki Camiler ve Mescitler	74
A. Camiler.....	74
A. I. Ali Ağa Camii.....	74
I. XXIII. Sulu Dere Köyündeki Camiler ve Mescitler	75
A. Camiler.....	75
A. I. Sulu Dere Köyü Camii	75

I. XXIV. Tozluca Köyündeki Camiler ve Mescitler.....	76
A. Camiler.....	76
A. I. Şihabettin Camii	76
B.I. Abdurrahman Mahallesi Mescidi.....	78
I. XXV. Yarangömü Kasabasındaki Camiler ve Mescitler.....	79
A. Camiler.....	79
A. I. Sultan Alâeddin Camii	79
A. II. Küçük Mahalle Camii.....	81
A. III. Bekteş Mustafa Efendi Camii.....	83
B. Mescitler	84
B. I. Bâyezit Mescidi	84
B. II. Memi Subaşı Mescidi	85
B. III. Şeyh Hüsameddin Mescidi.....	86
B.IV. Aşağı Mahalle Mescidi.....	87
B. V. Hacı Yunus Ağa Medrese Mescidi	87
B. VI. Çay Mahallesi Mescidi.....	88
B. VII. Ömer Kızı Rahime Hatun Mescidi	89
I. XXVI. Yenice Köyündeki Camiler ve Mescitler.....	89
A. Camiler.....	89
A. I.Yenice Köyü Mehmet Paşa Camii	89
BEŞİNCİ BÖLÜM	91
SOSYAL VE TİCARİ YAPILAR	91
I. Han, Kervansaray ve Köprüler	91
I. I. Görünmez Köyü	92
I. I. I. Görünmez Köyü Kervansarayı.....	92
I. I. II. Görünmez Köyü Köprüsü	94
I. II. Kireli Köyü.....	95
I. II. I. Acem Hanı	95
II. Çeşmeler	95
II. I. Yarangömü Kasabası.....	96
II. I. I. Hacı İsmail Ağa Çeşme Vakfı.....	96
III. Vakıflar	97
III. I. Kırbadem Köyü.....	97
III. I. I. Ulufeci Şeyh Hamza Vakfı	97
IV. Çomak köyü.....	98
IV. I. Hoca Hamza Vakfı	98
IV. Değirmenler	99
IV. I. Balganda Köyü	99

IV. I. I. Burunsuz Değirmi	99
IV. II. Kireli Köyü	100
IV. II. I. Hacı Mehmet Ağa Değirmi	100
V. TEKKE VE ZAVİYELER	100
V. I. Budak Köyü	101
V. I. I.Çomak (Çoban)Dede Zaviyesi	101
V. II. Çukurkent Köyü	102
V. II. I. Hacı Baba Sultan Zaviyesi	102
V. III. Ebul Vefa Köyü	104
V. III. I. Şeyh Yusuf Zaviyesi	104
V. IV. Fele Köyü	105
V. IV. I. Âhular Zaviyesi	105
V. V. Göçeri Köyü	105
V. V. I. Samet Dede Tekkesi	105
V. VI. Hasan Köyü	106
V. VI. I. Ahi Şeyh Hasan Zaviyesi	106
V. VII. Hüyük Köyü	106
V. VII. I. Şeyh Bahşi Zaviyesi	106
V. VII. II. Şeyh İdris Tekkesi	107
V. VII. III. Kurt Baba Tekkesi	108
V. VIII. Kınık Köyü	109
V. VIII. I. Kınık Dede Sultan Zaviyesi	109
V. IX. Kireli Köyü	110
V. IX. II. Şeyh Hasan Tekkesi	110
V. IX. III. Höyük Tekkesi	110
V. X. Sadık Hacı Köyü	110
V. X. I. Kırbadem Zaviyesi	110
V. XI. Saruhan Köyü	111
V. XI. I. Şeyh Armağan Tekkesi	111
V. XI. II. Saruhan Sultan Zaviyesi	112
V. XII. Selki Köyü	112
V. XII. I. Şeyh Hasan Tekkesi	112
V. XIII. Tozluca Köyü	114
V. XIII. I. Seyyid Mahmut Hayrânî Tekkesi	114
V. XIII. II. Şeyh Bahşi Zaviyesi	116
V. XIV. Yenice Köyü	117
V. XIV. I. Eylık Baba Tekkesi	117
ALTINCI BÖLÜM	119

EĞİTİM KURUMLARI	119
I. Mektepler	119
I. I. Çavuş Köyü	120
I. I. I. Hacı Abdurrahman Mektebi	120
I. II. Göçeri Köyü	120
I. II. I. Hacı Mehmet Mektebi	120
I. III. Kaba Köyü	121
I. III. I. Hacı Halil Muallimhanesi	121
I. IV. Kireli Köyü	121
I. IV. I. Ömer Ağa Mektebi	121
I. V. Kiçi Köyü	121
I. V. I. Muallimhane	121
I. VI. Selki Köyü	122
I. VI. I. Boşnak Beşe Mektebi	122
I. VII. Yarangömü kasabası	122
I. VI. I. Cebecioğlu Hasan Muallimhanesi	122
I. VII. II. Hacı Yakup Dede Ağa Muallimhanesi	122
I. VII. III. Haytacıoğlu Hasan Muallimhanesi	124
I. VII. V. Hüseyin Ağa Muallimhanesi	124
I. VII. IV. Ömer Ağa Kızı Rahime Hatun Muallimhanesi	124
II. Medreseler	124
II. I. Hacı Yunus Ağa Medresesi	124
SONUÇ	127
BİBLİYOGRAFYA	130
EKLER	134

GİRİŞ

Kır-İli kazasının Osmanlı döneminde taşra tarihi ve sosyal yaşantısının tespit edilmesi için hazırlanan bu tez, Vakıflar Genel Müdürlüğü belgeleri temel alınarak kaleme alınmıştır. Kır-İli kazasının sosyo-ekonomik ve demografik yapısı, vakıf kurumları ve burada çalışanlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kır-İli, XIV. yüzyılın son çeyreğinden XV. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar Karaman Oğulları Beyliği ile Osmanlı Devleti arasında sık sık el değiştirmiş Fatih'in Karamanoğulları'na son vermesiyle Osmanlı sınırları içerisinde yerini almıştır.

Osmanlı vakıf tarihine önemli bir kaynak olan Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan ve her kazanın alfabetik sırayla yazılmasından dolayı bu adı almış olan Hurufât Defterleri, Kazaskerlik makamınca H 1102/ M 1690'lı yıllarda tutulmaya başlanmış ve H 1255 /M 1839 yılına kadar devam ettirilmiştir¹. Buna göre, XVII. yüzyılın buhranlı dönemlerinde insanların vakıflara iş için müracaatta bulunması ve bazı zamanlar merkezi yanılta beyanlara engel olma ve atamaların düzenli yapılması ile vakıfların kadrolarında şişkinliğin ve ikiliğin oluşmaması için *Hurufât Defterleri*'ne kaydetme geleneği başlatılmış olmalıdır. Bu uygulamanın 1839 yılına kadar devam ettiği ve Tanzimat'tan sonra bu usulün terk edildiği görülmektedir. Hurufat Defterleri yüz kırk sekiz yıllık bir zamanı aydınlatmış, bu süre içerisinde iki yüz doksan altı defter tutulmuş; her kazanın sayfası ayrılmış atamalar ve değişiklikler buraya tarih sırasına göre birkaç satırda aksatılmadan kaydedilmiştir. Bunlar içerisinde Kır-İli kazasının yer aldığı yirmi beş defter bulunmaktadır. Bu kayıtlar yapılırken şu metot izlenmiştir:

- Kazanın adı, köy ve kasabanın adı ile mahallesi,
- Kazaya atanacak kişinin çalışacağı yer,
- Atanan görevlinin ücreti,
- Atanacağı görev ve bunun boşalma nedeni,
- Atama şekli,
- Atamanın gerçekleştiği tarih.

¹ Tuncer BAYKARA, *Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler* (Anadolu), VGM. Yay., Ankara 1990, s. 1-13.

Kır-İli kazasında tayinler diğer kazalarda olduğu gibi, padişah değişikliği, görevlinin kendi isteğiyle çekilmesi, ya da görevini terk etmesi, merkez tarafından azledilmesi veya ölmesi sonucu verilen beratla olurdu.

Kır-İli kazasına ait incelenen Hurufat Defterleri kronolojik olarak birbirini takip etmektedir. Bu kaynak ile kaza içerisinde yer alan köylerin isimleri ile birlikte kazada görev yapan kadı ve naipin kimler olduğunun yanı sıra, birer vakıf kurumu olan cami, mescit, tekke, zaviye, mektep, medrese ve han gibi birçok hayır müessesesi ile buralarda görev yapan kişilerin görev süreleri, aldıkları ücretler kaydedilmiştir. Ayrıca vakfiye şartlarına zaman içerisinde uyulup uyulmadığına dair bilgiler de yazılmıştır.

İncelenen dönem, Osmanlı tarihi için de önem arz etmektedir. Çünkü padişahların sık sık değişmesi sonucu bütün beratların yenilenmesi ve bunların kayıtlara geçirilmesi, o dönemde devletin işleyiş tarzı ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında fikir vermektedir. Nitekim Osmanlı ekonomisinde XVII. yüzyılda bozulmanın devam etmesi yüzünden işsiz kalan insanların çalışılacak yer olarak vakıfları görmeye başladığı buraya kaydedilen belgelerde açık bir biçimde görülmektedir². Bir görevlinin ölümünden sonra yerine geçecek erkek evlâdı olmadığı zaman başka birinin atanmasına olanak vermesi, vakıf görevlisi olmak isteyenler arasında çekişmeye neden olmasının yanında kazanın kadısı yada nâibine yanlış bilgiler vererek haksız yere beratlar alınması sosyo-ekonomik gerilemenin işareti kabul edilebilir.

Bu çalışmada Kır-İli kazasındaki köy ve kasabaların dokusu, sosyal, kültürel ve ticari yapılar, mimarî yapılarının durumları ile çalışanların yaşadıkları sıkıntılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın iskeletini oluşturan Hurufat Defterleri'nde bulunan kayıtlardan yola çıkılarak yapılan tespitler, saha araştırmasıyla da bütünleştirilerek bölgenin tarihine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Kır-İli kazası ile ilgili, Hurufat Defterlerinden önceki döneme dair en önemli arşiv kaynağı, Fatih dönemine ait 1476 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*³ ve

² Mehmet GENÇ, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay. , İst.2000, s. 158.

³ F. Nafiz UZLUK, *Fatih Devri Karaman Eyalatı Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

II. Bayezid dönemine ait 1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'dir⁴. Kır-İli kazası vakıflarının eski durumları bu kayıtlardan hareketle incelenmiştir.

Bunların dışında B.O.A.'da ki Evkaf Defterleri, Maliyeden Müdevver defterler, Cevdet Askeriye, Cevdet Maliye, Cevdet Adliye, Cevdet Evkaf, Cevdet Dahiliye, Cevdet Zaptiye, Cevdet Maârif, Cevdet Timar, Ali Emirî II. Mustafa, İbnülemin Askeriye, İbnülemin Adliye, Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler, Sadaret Mektubî Kalemî Nezaret Yazışmalarına Ait Belgeler, Sadaret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler tasnifleri taranmış, konular daha net bir şekle getirilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca III. Murat döneminde yapılan *Defter-i Mufassal-ı Liva-yı Beyşehir*⁵ de bu çalışmada önemli kaynak olarak kabul edilebilir. Çünkü burada III. Murat dönemiyle ilgili vakıf kayıtları bulunmaktadır. Buradan hareketle tekke, zaviye, cami ve mescit vakıflarının niteliği belirlenmektedir.

⁴Fahri COŞKUN, *888/1483 Tarihli Karaman Eyalati Vakıf Tahrir Defteri*, (İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁵ M. Akif ERDOĞRU, *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı*, İzmir 2004.

BİRİNCİ BÖLÜM

COĞRAFI DURUM

Bir şehir ya da bölge tarihinin incelenmesinde, o yerin coğrafi konumu, çevresindeki yerleşim yerleriyle sınır durumu, önemli kentlere ve yollara uzaklığı, iklimi ve bitki örtüsü gibi unsurlar önem arz eder. Bu nedenle Kır-İli kazasının coğrafi durumu hakkında kısaca bilgiler vermeye çalışılacaktır.

I. Coğrafi Konumu ve Sınırları

I. I. Coğrafi Konumu

Kır-İli kazası dünya üzerinde ki koordinatları, 31° 25' ile 31° 45' doğu boylamları ve 37 ° 50' ile 38° 00' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Coğrafi Bölge olarak bir kısmı İç Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında yani Konya Bölümü'nde yer almakla beraber büyük bir kısmı Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Göller Yöresi'nde, Beyşehir Gölü'nün doğusunda yer alan Kır-İli Bölgesi, Konya'nın batısında ve Konya'ya yaklaşık 80 km mesafededir.

I. II. Sınırları

Günümüzde Şarkıkaraağaç, Doğanhisar, Ilgın ve Beyşehir ilçeleri arasında yer alan Hüyük İlçesi, Osmanlı zamanında Kır-İli kazası olarak adlandırılan bölgenin büyük bir kesimini içene almaktadır. Doğanhisar, Yalvaç Karaağacı, Göçü, Cezire ve Ilgın kazalarının arasında kalan Kır-İli kazası'nın batısında Beyşehir Gölü uzanmaktadır. Kuzeyinde yer alan Fele Beli ve Sultandağları'nın uzantıları Yalvaç Karaağacı ile tabii bir sınır durumunda idi. sınırını doğusunda yer alan Göçü kazası, Sadıkhacı ile Sevindik köyleri oluşturmuştur. Batı kesiminde ise kazayı, Döngelbeleni Cezire kazasından ayırmıştır. Kuzey doğusunda yer alan Oluk Dağı ise Doğanhisar kazası ile sınır oluşturmuştur.

II. Yer Yüzü Şekilleri ve Akarsuları

II. I. Yer Yüzü Şekilleri

Kır-İli kazasının kuzey taraflarında yer alan Sultan Dağları, kaza yakınlarına doğru kesintiye uğrar. Yüksek tepe ve zirveler ortadan kalkar. Alçak plâtolar ve ovamsı

düzlükler nispetin geniş yer kaplar⁶. Kırelî düzü bölgenin en geniş düzlüğüdür. Bölgenin en yüksek yeri, kuzey doğusunda yer alan ve Sultan Dağları'nın uzantısı olan Oluk Dağı olup, rakımı 1828 m'dir. Diğer bir yüksek nokta ise 1784 m ile Yıldız Dağı'dır. Fele Geçidi'nin kuzeyinde yer alan Karadağ 1767 m ile bölgenin üçüncü yüksek noktasını oluşturur.

II. II. Akarsuları

Bölgede kayda değer büyüklükte akarsu bulunmamaktadır. Kaynağını Sadıkhacı köyü yakınlarından alan Eflâton deresi ve kaynağını bölge dışından; Beyşehir Gölünün kuzeyindeki dağlardan alıp, kar ve yağmur sularıyla beslenerek bölge sınırları içinde Beyşehir Gölü'ne ulaşan Armutlu Deresi en önemli akarsularıdır.

III. İklim ve Bitki Örtüsü

III. I. İklimi

Kır-İli kazası'nın büyük bir kesimi Akdeniz Bölgesi sınırları içinde yer alsa da iklimi ve bazı özellikleri ile Akdeniz ikliminden ayrılır. Bazı özellikleriyle de İç Anadolu Bölgesinin karasal iklimine benzerlik gösterir. Başka bir ifadeyle sahanın iklimi, içinde bulunduğu Göller Yöresi'nin bütününde olduğu gibi Akdeniz ve İç Anadolu iklimleri arasında bir geçiş tipi karakterini taşır⁷.

Sıcaklığın sene içindeki seyri İç Anadolu'ya benzemekte olup Göller Yöresi ve Akdeniz Bölgesinden ayrılmaktadır. Yağış miktarı Akdeniz Bölgesi'nden az İç Anadolu Bölgesi'nden fazladır. Yağış rejimi İç Anadolu'dan çok Akdeniz'e benzer. Nisbi nem nisbeti yönünden daha çok İç Anadolu'ya benzer. Yağış bakımından kurak Konya sahası ile nemli Antalya sahası arasında yarı nemli sahada yer almaktadır⁸. Aynı bölgede yer alan Kırelî Bölgesi için de Beyşehir'de yıllık ortalama sıcaklık ve yağışın aylara göre dağılımı verilebilir (Tablo:1).

Tablo: 1 Beyşehir'de yıllık ortalama sıcak ve yağışın aylara dağılımı(1980-2000)

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıl.ort.
Ort.Sıcaklık	0.0	1.4	5.0	10.1	14.5	15.5	22.1	21.8	17.5	11.7	6.5	2.4	11.0
Ort. Yağış	71.9	57.1	44.5	45.1	37.4	21.6	5.5	5.6	17.5	36.8	48.9	76.3	468.2

Tabloda da görüldüğü gibi yıllık ortalama sıcaklıkların aylara dağılımında yüksek sıcaklık yaz mevsimi aylarına, düşük sıcaklıklar ise kış mevsimi aylarına rastlar. Yıllık

⁶ Ali Selçuk BİRİCİK, *Beyşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*, İstanbul 1982 s. 6.

⁷ BİRİCİK, aynı eser, s. 7.

⁸ BİRİCİK, aynı eser, s.8-14-15-16.

ortalama sıcakların mevsimlere göre dağılışında yaz mevsimi (19.8 °C), sonbahar (11.9 °C), ilkbahar (9.8 °C) ve bu ayları (1.3 °C) ile kış mevsimi izler⁹.

Yağışlar genellikle yağmur şeklinde görülmekle birlikte, kışları kar yağışı ve don olayları görülür. Yağışlar daha çok kış ve ilkbahar mevsimlerinde görülür. Yaz mevsimi ise sıcak ve kuraktır.

III. II. Bitki Örtüsü

Yağış bakımından kurak Konya sahası ile nemli Antalya sahası arasında yarı nemli sahada yer aldığından yağışlar daha çok kış ve ilkbahar mevsimlerinde görülürken yazlar kurak geçer. Bu nedenle doğal bitki örtüsü de ilkbaharda yeşerip yazın kuruyan otlardan oluşur. Yani tipik bozkır bitki örtüsü bu bölgede de hâkimdir. Bununla birlikte bölgede yer yer bozuk koruluklara da rastlanmaktadır. Akarsu boylarında söğüt ve kavak ağaçları yetiştirilirken kıraç yerler de dağınık halde alıç ve yabani armut ağaçlarına rastlanır. Bölgede yetişen tarım ürünleri; sulanamayan tarım alanlarında genellikle buğday, arpa, nohut ve mercimek üretilirken, sulanabilen yerlerde ise afyon, şeker pancarı ve fasulye en çok tercih edilen tarım ürünleridir. Ayrıca çeşitli meyve ve sebzeler de yetiştirilmektedir.

IV. Yerleşim Yerleri

Beyşehir Gölü ve Eğridir Gölü arasında kalan bölge Osmanlı'nın erken dönemlerinde oluşan kasabalarla donanmıştı. Gerçekten Batı ve Orta Anadolu Bölgesi Selçuklu ve Erken Osmanlı dönemlerinden günümüze değin Türklerle meskûn olmuştur¹⁰.

1584 yılında Kır-İli kazası sınırları içerisinde 66 köy ve 28 mezra bulunmaktaydı. Bu köyler şunlardır. Aşağıçığıl, Avsaklar, Ayas, Ayaslar, Balğanda (İmrenler), Ballas (Gökbudak), Bereketoğlu, Başlamış, Bayadöyüğü, Bayezidli, Beğri, Budak, Çavuş, Çobanlar, Çomak, Çukurkend, Daştekin (Deştiğin), Deliler (Delilerli), Dere, Ebulvefa, Eleminli, Eznebolu-i bala (Yukarı-eznebolu), Eznebolu-i viran (Aşağı-Eznebolu/Zir-Eznebolu/Kırık/Kıyak-Dede), Fele (Yassibel), Feraniz, Göçeri, Görünmez, Hamzalı, Harunlar, Hordu (Kuşluca), İlmen (İlimeni), İmrenler (İmrenli), Kaba-pınar (Pınar-başı), Karaali, Karaöyük, Kara-Kılıçlı, Kınık, Kırıklı, Kiçi (Mutluköy), Kırbadem, Köşk, Kumlu, Kuyucak, Kükürd, Külçe (Külüçe), Lağrı

⁹ Akif AKKUŞ, Recep BOZYİĞİT, "Çarşamba Çayı Havzası'nın Fiziki Coğrafyası", (S.Ü. Araştırma Fonu Proje No:97/002), Konya 2000, s.55-56.

¹⁰ Suraiya FAROQHİ, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Ankara 2006, s.19-39

(Lağros), Nuhiler, Ovacık, Öyük(Hüyük), Rumdekin, Sadıkhacı, Saraycık, Selmanlı, Sergisaray (Selki), Suludere, Şamlıca, Şeyhçomak, Tozluca (Kozluca/Tolca), Virancık, Yarangözü, Yeltan/Yelken (Yelten/), Yenice, Yukarıçiğil, Zuvarık (Su Varık/Değirmen-altı). Mezralar ise: Adiller, Akkaya, Aksunkur, Garbeanibi, Çayır, Çörekşeyh, Dona, Döngü, Eflatunpınarı, Getiros, Girekya adası, Göynük, Hamzalıca, Hızırlı, İkikuyu, İsmailviranı, Karacasalar, Karalar, Kulfalar, Kilisecik, Kozluca, Köşk, Mükrimun, Ömerhacı, Simyan, Şahan, Yassıyurd ve Virancık¹¹.

Kır-İli kazasındaki XVI. yüzyıldan sonra bu köylerden 25 adet köy dağılmıştır. Bunlar Devletşeh, Kınık, Yarangözü, Bayezidli, Karakılıç, Çoban Virancık, Külçe, Yelten, Selmanlı, Feraniz, İlemin, Ebulvefa, Kuyucak, Lağrı, Çomak, Yukarı Ezinebolu, Hamzalı, Nuhiler, Ovacık, Bereket, Harunlar, Avsaklar, Kumlu, Karakılıçlı, Kırbadem köyleri olup¹² isimler şimdi yer adı olarak bölgede yaşamaktadır.

İncelenen dönemde Kır-İli kazasına bağlı köy adlarının daha da azaldığı görülmektedir. Hurufat Defterleri'nde yer almayan ancak şu anda mevcut olan köyler de bulunmaktadır. Bunlar daha önce yayla veya mezra iken köy statüsü kazanmış yerleşim birimleri olmalıdır. Hurufat Defterleri'nde adları geçen Kır-İli kazasına bağlı köyler şunlardır: Balğanda(İmrenler), Budak, Çavuş, Çomak, Çukurkend, Devletşeh, Ebulvefa, Eznebolu, Fele (Yassıbel), Göçeri, Görünmez, Gurgurum, Hasan, Hordu(Kuşluca), İlmen (İlimeni), Kaba (Pınar-Başı), Kınık, Kiçi (Mutluköy), Kırabad, Kırbadem, Kırelı, Kıyakede, Köşk, Öyük (Hüyük), Sadıkhacı, Saruhan, Selkisaray(Selki), Sıvarık, Suludere, Tozluca (Kozluca/Tolca), Yarangözü, Yenice.

V. Ekonomik Özellikleri

Bölgeden XVI. yüzyılda alınan vergilere bakıldığında geçim kaynakları arasında tarım ve hayvancılığın önemli yer tuttuğu görülmektedir. Yetiştirilen tarım ürünlerinin başında kıraç topraklarda yetişebilen buğday, arpa ve yulaf gelmektedir. Sulanabilen arazide ise afyon, keten, kendir, soğan, pirinç, üretilirken; hayvanlar için yonca, fiğ ve çayır ekilmektedir. Bağ, bostan, ceviz, badem, çeşitli meyve ve sebzeler de üretilmektedir.

¹¹ M. Akif ERDOĞRU, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, (Kısaltma: *Beyşehir*), İzmir 1988, s.32-33.

¹² ERDOĞRU, *Beyşehir*, s. 114.

Başta küçük baş olmak üzere hayvancılıkta önemli bir gelir kaynağıdır. Kovan yani arıcılık ta oldukça yaygındır. Bunların yanında bölgeden balık vergisi de alınmıştır¹³. Balık, Beyşehir Gölü'nden tutulmuş olmalıdır.

¹³ ERDOĞRU, *aynı eser*, s.139-198.

İKİNCİ BÖLÜM

KIR-İLİ KAZASININ TARİHÇESİ

I. Adının Kaynağı

“*Kır-İli*” kelimesi, şehir dışında kalmış, seyrek ağaçlı yer veya az su bulunan yer anlamlarına gelen “*kır*”¹⁴ ile yöre, memleket, diyar anlamlarına gelen “*El / İl*”¹⁵ kelimelerinin birleşmesinden oluşan Türkçe bir kelimedir. İl kelimesi Eski-İl, Said-İli, Turgut-İli, Aydın-İli gibi bir beyin idare ettiği bölgeyi ifade etmesinin yanında; Kır-İli, Taş-İli gibi belirli bir coğrafi bölgeye de verilen isim olmuştur.

Tuncer Baykara, Kır-İli kelimesinin Osmanlı belgelerinde, sınırları belirlenmiş bölge ismi olarak XVI. yüzyılda kullanılmasıyla beraber, daha XIV. yüzyıl kaynaklarında bu kelimeye rastlandığını söylemektedir¹⁶. M. Akif Erdoğan’a göre ise bu kelimenin büyük bir kasaba veya kaza ismi olarak kullanılmaya başlanması XVII. yüzyılda olmuştur¹⁷. Ancak Fatih’in yaptırdığı 1476 tarihli tahrir defterinde bölgedeki vakıflar kaydedilirken, köylerin Kır-İli kazasına tâbi oldukları belirtilmektedir¹⁸. O halde Kır-İli kazası, XV. yüzyılda bile mevcuttur. Burada sözü edilen Kır-İli, coğrafi bölge olarak kaza ismi olmaktadır. Kır-İli kasabasının adına XVIII. yüzyıla kadar belgelerde rastlanmamaktadır. Bu durum bölge adının Kır-İli kazası olduğuna işaret etmektedir. Doğanhisar, Yalvaç Karaağacı, Göçü, Cezire ve Ilgın kazalarının arasında kalan sahaya “*Kır-Eli*” veya “*Kır-İli*” kazası denmiştir.

Kır-İli kazasının merkezi, önceleri bugün mevcut olmayan Yarangözü kasabası idi. Tolca köyünün güneybatı istikametinde Beyşehir Gölü’nün hemen kıyısında yer alan bu köy, göl sularının yükselmesiyle su altında kalmıştır¹⁹. Bunun üzerine köylerini terk eden halk, bugünkü Kireli kasabasının bulunduğu yere yerleşerek yeni bir köy kurmuştur. Ancak bu olayın tarihi, belgelerde zikredilmediği için bu köyün kuruluş

¹⁴ Reşat İZBIRAK, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1988, s.201.

¹⁵ Tuncer BAYKARA, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu’nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 29.

¹⁶ BAYKARA, *aynı yer*.

¹⁷ ERDOĞRU, *Beyşehir*, s.32.

¹⁸ UZLUK, *aynı eser*, s. 41.

¹⁹ Çevre köylerin halkı göl sularının fazla çekildiği yaz aylarında Yarangözü köyünün harabelerinin ortaya çıktığını söylemektedir.

tarihi kesin olarak tespit edilememektedir. H. 992 / M. 1584 tarihli Beyşehir Sancağı'nın nüfus ve vergi defterinde bugünkü Kireli kasabası yer almazken Yarangözü kasabası mevcuttur²⁰. Yine H.1051/M 1641-1642 tarihli Karaman Eyaleti Tahrir Defteri'nde Yarangözü kasabası kayıtlı iken Kireli köyü bulunmamaktadır²¹. Öte yandan H.1113/ M 1701-1702 tarihli mahkemeye muhızır atanması kaydında Kireli köyü denmektedir²². Yani bu tarihte Kireli köyü mevcut durumdadır. O halde köyün kuruluş tarihini bu yıla kadar geri götürerek H.1051 / M. 1641-1642 ile H. 1113 / M. 1701-1702yılları arasında aramak gerekir.

Kesin olarak tespit edilemeyen bir diğer husus, Yarangözü kasabası bir defada tamamen mi boşaltılmıştır? Yoksa bazı mahalleler boşaltılırken bazılarında ikamete devam edilip, sonradan mı boşaltılmıştır? Nitekim terk edilen Yarangözü kasabasındaki mahalle, cami ve mescit isimleri yeni kurulan köyde de aynen yaşatılmıştır²³. Bu yeni kurulan köyün adına da bir müddet belgelerde Yarangözü kasabası denmiştir²⁴. *Hurufat Defterlerinde*'ki Zilkade 1134/ Eylül.1722 tarihli muhızır atama kaydında Yarangözü Mahkemesi denilmektedir. Hal bu ki bu tarihte mahkeme Kireli köyündedir. Safer 1166 / Ocak 1753 tarihinde Yarangözü kasabasında Küçük Mahalle'de halk tarafından bir cami yaptırılmıştır²⁵. Eğer Safer 1166 / Ocak 1753 tarihinde Kireli köyü mevcut ise yani Yarangözü kasabası buraya taşınmışsa o halde neden bu yeni yapılan cami Yarangözü kasabasında zikredilmektedir? Acaba bu durum eski alışkanlıktan dolayı yeni kurulan köyün, terk edilen Yarangözü ismiyle anılmaya devam etmesinden midir? Yoksa Yarangözü kasabasının bazı su basmayan mahallelerinde halen oturulmaya devam mı edilmiştir? Nitekim H.1113 / M. 1701-1702 tarihinde Yarangözü kasabasındaki Sultan Alaeddin Camii'ne yapılan müezzin ataması kaydında, "*Kır-İli köyünde vâki Yarangözü Sultan Alaeddin Cami*" denmektedir²⁶. Caminin Yarangözü kasabasında olduğu bilindiğine göre, neden kaydın başında Kireli köyünde bulunduğu vurgu yapılmıştır. Demek ki Yarangözü kasabası bir defada taşınmamıştır. İlk etapta sular altında kalmayan mahallelerde oturulmaya devam edilmiştir. Ancak bu mahalleler artık idari yönden köy niteliğini kaybettiği için yeni

²⁰ ERDOĞRU, *aynı eser*, s. 184.

²¹ BOA, MAD.d. 3016, 10 C 1051.

²² *V.A.D.* NO:1141, Vr.78b.

²³ *V.A.D.* NO:1112, Vr.96a; NO:1111, Vr.46a.

²⁴ Bk. *V.A.D.* NO:1116, Vr.19b; NO:1141, Vr.78b.

²⁵ *V.A.D.* NO:1112, Vr.96a.

²⁶ *V.A.D.* NO:1141, Vr.78b.

kurulan Kır-İli köyünün mahallesi gibi olmuşlardır. Bu sebeple H.1113 / M. 1701-1702 tarihli kayıta “*Kır-İli köyünde vâki Yarangözü Sultan Alaeddin Camî*” denmiştir. Aynı şekilde Kır-İli nahiyesi de hemen hemen Kır-İli kazası sınırlarını içine almaktadır. XVII. yüzyıldan itibaren kayıtlarda Beyşehir’e bağlı nahiyeler arasında Kır-İli’de geçmektedir. Ancak birkaç belgede Yarangözü nahiye merkezi olarak zikredilmektedir²⁷. Şu halde Yarangözü köyü yıkılmış olmasına rağmen hâlâ Kır-İli’nin yerinde kullanılabilmektedir.

Zamanla yeni kurulan köyün adına kazanın da adı olan Kireli ismi verilmişse de karışıklık bir müddet sürmüştür²⁸. Kaza merkezi de bu yeni köy olmuştur. Nitekim mahkeme de burada faaliyet göstermiştir²⁹.

II. Eskiçağda Kireli

Kireli Bölgesi, Neolitik dönemden itibaren insan yerleşmelerine sahne olmuştur. Nitekim Kireli Bölgesi’nin içinde yer alan Kireli, Höyük ve Tolca höyüklerde S.Lloyd ve J. Mellart tarafından yapılan yüzey araştırmaları sırasında bu döneme ait kalıntılar bulunmuştur³⁰. Ayrıca M.Ö. II. bin yıllarına ait Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Eski Hitit Çağı, Hitit İmparatorluk Çağı ile ilgili bölgede özellikle Görünmez Höyük, Sadıkhacı yakınlarındaki Bayat Höyük, Eflatunpınar Höyük ve Hüyük kasabasının yakınlarındaki höyükte bol miktarda arkeolojik malzeme ele geçirilmiştir³¹. Bundan da anlaşılacağı üzere Asur Ticaret Kolonileri çağında bölge yoğun bir şekilde iskâna tâbi tutulmuştur.

Bölge Hitit İmparatorluk döneminde Tarhuntaşşa diğer bir deyişle Hulaia Nehri Ülkesi ya da Aşağı Ülke (*Kur Şaplıtı*) sınırları içinde kalmakta olup³², I. Şuppiluliuma ve II. Murşili döneminde bölgede Harunti isimli bir vali hüküm sürüyordu. Beyşehir’in 25 km kadar kuzeyinde yer alan ve imparatorluk dönemi anıtlarından olan Eflatunpınar anıtı da Tarhuntaşşa’nın batı sınırı üzerinde yer almakta idi³³. Yine buraya 40 km kadar

²⁷ Beyşehirli muzafatından Yarangözü Nahiyesi’ne tâbi Selkisaray nam karyede Hasan Tekkesi Vakfının iki akçe ile nâzırı Ali fevtinden Şeyh Halid’e inayet buyruldu. Zilkade 1138. Bk. V.A.D. NO:1083, vr. 83.

²⁸ V.A.D. NO:1141, Vr.78b; NO:1112, Vr.95b.

²⁹ V.A.D. NO:1109, Vr.113b; NO:1141, Vr.79a

³⁰ Seton LLOYD-James MELLAART, *Beycesultan II, Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, London, 1965; Seton LLOYD-James MELLAART, *Beycesultan I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London, 1962.

³¹ Güngör KARAĞUZ, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. 2. Binde Orta Anadolu’nun Güney Kesimi*, Konya 2005, s. 172-175.

³² KARAĞUZ, aynı eser, s.41-42

³³ KARAĞUZ, aynı eser, s. 111-112.

uzaklıktaki Fasıllar anıtı, Hitit İmparatorluk döneminin başka bir tarihi kalıntısıdır³⁴. Dolayısıyla bölge Hitit döneminde yoğun bir yerleşime sahne olmuştur.

Yine Kireli ve Selki’de Roma ve Bizans Dönemine ait bol miktarda arkeolojik malzemenin ele geçirilmiş³⁵ olması, bu dönemde de bölgenin iskân sahası olduğunu göstermektedir.

Beyşehir Gölü’nün Kireli tarafları, yani kuzey doğu sahilleri, Adalar, Küladası, Karaağaç tarafları Roma devrinin döküntü yadigârlarıyla doludur. Bunların içinde Bizans devrine ait olanlar da vardır³⁶. Gerçekten bölge uzun yıllar Bizans hâkimiyeti altında kalmıştır. Bizanslılar zamanında Müslümanların Konya ve çevresinde görünmeye başlamaları, İstanbul’un kuşatılması amacıyla düzenlenen seferler sırasında olmuştur. Emevi ve Abbasiler tarafından İstanbul’a yapılan seferler sırasında, İstanbul güzergâhında bulunan Konya bu seferler sırasında birkaç kez alınmış; fakat kısa sürede kaybedilmiştir³⁷. Bu esnada Kireli bölgesinin Müslümanların eline geçip geçmediğini kesin olarak bilinmemektedir. Konya’yı batıya bağlayan önemli bir yol üzerinde yer almasından ötürü bölgenin Konya ile birlikte işgallere maruz kaldığı söylenebilir. XI. yüzyıla gelindiğinde Bizans devletinde vergi sistemindeki çöküntü ile savaş ve isyanların birbirini takip etmesi Anadolu’nun yerli halkını perişan etmiştir. Bunun sonucu halk ya başka bölgelere göç etmiş ya da başka arayışlar içine girmiştir. Selçuklu fetihlerinde Anadolu’nun yerli halkı, Bizans kuvvetleri karşısında Türklere yardımcı olmak suretiyle fethin hızlanmasına da imkân sağlamışlardır.

III. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları Zamanında Kireli

Bilindiği gibi, Malazgirt savaşından önce Anadolu’nun çeşitli bölgelerine Türk akınları yapılmışsa da esas yerleşme ve yurt edinme, bu savaştan sonra olmuştur. Malazgirt’te üstün gelen Alparslan, komutanlarını Anadolu’nun fethi için görevlendirmiştir. Selçuklu sülalesinden Kutalmış, Tuğrul Bey ve onun ölümünden sonra Alparslan’la giriştiği mücadelede ölmüş; oğlu Süleyman Bey de (1075-1086) Alparslan tarafından esir edilmişti. Alparslan’ın ölümü ve Melikşah’ın tahta geçmesi sırasında çıkan olaylardan faydalanan Süleyman Bey, kurtularak Anadolu’ya geçmiştir. Onun Anadolu’ya gelmesiyle Kutalmış’a mensup Yabgulular’ın da Anadolu’ya göçleri

³⁴ KARAUĞUZ, *aynı eser*, s. 116-117.

³⁵ H. BAHAR-Ö.KOÇAK, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2*, Konya 2004, s. 48.

³⁶ İbrahim Hakkı KONYALI, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Beyşehir Tarihi* (Kısaltma: *Beyşehir*), Erzurum 1991, s.11.

³⁷ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, *Armutlu*, Konya 1996, s. 3.

hızlanmışır³⁸. Süleyman Bey 1075 senesinde İznik'i fethetmeden önce Konya'yı ve Konya'nın batısındaki Takkeli dağın üstünde yer alan Kevele Kalesi'ni fethetmiş³⁹; bu müstahkem yerin batısındaki kaleleri de ele geçirerek İznik'e doğru ilerlemeye devam etmiştir. İznik'i ele geçiren Süleyman Bey burayı başkent yaparak; Büyük Selçuklu Devleti'ne tâbi yeni bir devlet kurmuştur⁴⁰. Süleyman Bey'in bu başarıları Türkistan ve İran'dan, Anadolu'ya Türkmen göçlerini artırmış, bu da Anadolu'nun Türkleşmesini hızlandırmıştır⁴¹.

Artık Anadolu'da yeni bir dönem başlamıştır. Konya'ya yakın bir yer olan Kireli bölgesi de XIII. yüzyıl sonlarına kadar Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet sahası içinde kalacaktır. Konyalı, bu dönemlerde Beyşehir ve çevresinin çok mamur yerler olduğunu söylemektedir⁴². Gerçektende Sultan Alâeddin Keykubât'ın, Akdeniz sahiline giderken, Beyşehir gölü kenarında çok hoşlandığı bir yerde Kubâd-Abâd sarayını yaptırmasından sonra bölge daha da şenlenmiştir.

Bilindiği gibi 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti gücünü kaybederken; Anadolu, Moğol istilası altına girmiştir. İşte bu buhranlı dönemde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde beylikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Beyşehir merkez olmak üzere XIII. yüzyılın son çeyreğinde Seydişehir, Ilgın, Bolvadin ve Akşehir dolaylarında Eşrefoğulları beyliğinin kurulduğu görülmektedir. Beyliğin kurucusu olan Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey, müthiş bir Moğol düşmanı idi. Moğol tehdidine karşı eski adı Viranşehir olan şehrin etrafına 1290 yılında bir kale yaptırdı⁴³. Süleyman Bey artık adına izafeten Süleymanşehir veya Beyşehri denmeye başlayan bu şehre, 1297 yılında halen ayakta bulunan büyük bir cami yaptırdı.

Süleyman Bey'in 1302 yılında ölümü üzerine yerine oğlu Mübarizüddin Mehmet Bey geçti. Onun da tahminen 1320 yılından sonra ölmesiyle yerine oğlu II. Süleyman Bey hükümdar olmuştur. Bu sırada İlhanlıların Anadolu valisi Demirtaş'ın Anadolu beylerini ortadan kaldırmak üzere giriştiği şiddetli hareket sürmekteydi. Beyşehir üzerine de gelen Demirtaş, şehri ele geçirerek Mehmet Bey'i de yakalamış ve

³⁸ Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004, s.77-83.

³⁹ İbrahim Hakkı KONYALI, *Âbideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi* (Kısaltma:Konya), Konya 1964,s.40.

⁴⁰ Mehmet Altay KÖYMEN, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*,Ankara 1993, s.104-105-106.

⁴¹ TURAN, *aynı eser*, s. 85.

⁴² *Beyşehir*, s.26.

⁴³UZUNÇARŞILI kalenin yapım tarihini 1288 olarak vermektedir. bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s.27.

UZUNÇARŞILI, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri* (Kısaltma: Beylikler), Ankara 1988, s.59.

işkence ile öldürmüştür. 1326 yılında Süleyman Bey'in ölümüyle Eşrefoğulları Beyliği son bulurken bölge Moğolların yönetimine girmiştir.

Demirtaş'ın Mısır'a kaçması üzerine Hamid Bey'in torunu Hızır Bey, ortaya çıkarak Isparta ve çevresindeki Hamideli idaresini eline aldı. Topraklarını genişletmeye çalışan Hızır Bey, Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir'i de beyliğine katmıştır. Hamidoğulları'nın başına geçen Kemalüddin Hüseyin Bey Karamanoğulları'nın saldırılarından bıkarak, Beyşehir, Akşehir, Yalvaç ve Karaağaç'ı 1374 yılında, seksen bin altın karşılığı Osmanlı Devleti'ne sattı⁴⁴. Yaklaşık 50 yıl kadar Hamidoğulları'nın idaresinde kalan Beyşehir ve çevresi artık Osmanlı'nın toprağı olmuştur.

IV. Osmanlı Devleti Zamanında Kireli

Osmanlı hükümdarı I. Murat, Anadolu'da siyasi birliği sağlamak amacıyla Beyşehir, Akşehir, Yalvaç ve Karaağaç'ı almış ancak bölgede Osmanlı idaresi süreklilik gösterememiştir. Kasaba çevresindeki topraklarla birlikte Karamanoğulları ile Osmanlılar arasında sık sık el değiştirmiştir. Bu durum Karamanoğulları'nın Osmanlı Devleti'ne kesin katılmasına kadar devam etmiştir. Aşağıda bu durum kısaca verilecektir.

Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey, I. Murat'ın Rumeli'deki faaliyetlerini fırsat bilerek Beyşehir çevresini ele geçirmiştir. I. Murat bu duruma çok kızmış ve damadı Alaeddin Ali Bey üzerine bizzat yürümüştür. Konya önünde yapılan savaşı kaybeden AlaeddinAli Bey, Konya'ya çekilmiş; I.Murat, Hamitoğullarından satın alınan yerlerin geri verilmesi şartıyla, 1386 yılında Alaeddin Ali Bey'in barış teklifini kabul etmiştir.

Alaeddin Ali Bey I.Murat'ın Kosova'da şehit edilmesini fırsat bilip barışı bozarak Osmanlı topraklarına saldırıya başladı. Yıldırım Bayezid'in üzerine gelmesiyle barış istedi. Zapt ettiği Beyşehir'i geri vererek 1390 yılında Osmanlı'yla yeniden barış yaptı. Bununla Çarşamba Çayı sınır olarak kabul edilmiş oldu⁴⁵.

Ankara savaşından sonra(1402) Timur, Anadolu'da Osmanlı idaresine giren beylikleri yeniden canlandırırken; Karaman illerini de Alaeddin Ali Bey'in oğlu Nâsirüddin Mehmet Bey'e verdi. Mehmet Bey, Yıldırım'ın çocukları arasındaki taht mücadelesinden faydalanmak istedi. Çelebi Mehmet'in Rumeli'de kardeşi Musa ile uğraştığı sırada Osmanlı topraklarına girerek 1413 yılında Bursa'ya kadar geldi.

⁴⁴ UZUNÇARŞILI ,*Beylikler*, s.65.

⁴⁵ KONYALI, *Konya*, s.91-92.

Bursa'yı tahrip eden Mehmet Bey, Çelebi Mehmet'in üzerine gelmekte olduğu haberini alınca Karaman'a geri döndü. Çelebi Mehmet, Karaman arazisine girdi. 1414'de Konya önlerinde yapılan savaşı kaybeden Mehmet Bey kaçtı. Timur tarafından Karamanoğullarına verilmiş olan Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Otluk Hisarı Osmanlılarda kalması şartıyla 1415 yılında barış yapıldı⁴⁶.

Mehmet Bey'i'n ölümünden sonra kardeşi Ali Bey, bir müddet idareyi ele geçirse de; Osmanlı'dan yardım alan Mehmet Bey'in büyük oğlu İbrahim Bey karşısında tutunamayarak Niğde taraflarına çekilmek zorunda kaldı. İbrahim Bey idareyi ele aldıktan sonra Osmanlı'yla dostluğunu bozdu. 1433 yılında Macarlar'ın Osmanlı'ya saldırısı sırasında onlarla ittifak eden İbrahim Bey, Beyşehir'i alarak Hamid İli'ne doğru ilerledi. Rumeli'deki tehlikenin atlatılmasından sonra Osmanlı ordusu İbrahim Bey üzerine yürüdü. Akşehir, Beyşehir, Seydişehir Saideli ve Konya ele geçirildi. İbrahim Bey'in ricası üzerine 1435 yılında tekrar barış yapıldı⁴⁷.

Balkanlar'da Osmanlı'ya karşı 1442 yıllarında başlayan haçlı ittifakına İbrahim Bey de katıldı. Ankara, Afyon, Kütahya ve Hamideli taraflarını yakıp yıktı. II. Murat hem Rumeli'de yaşanan başarısızlık hem de İbrahim Bey'in saldırıları yüzünden haçlılarla 1444 yılında Segedin antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. II. Murat, Segedin antlaşmasından sonra Anadolu'ya geçerek İbrahim Bey'in üzerine yürüdü. Ancak bu sırada Balkanlar'dan Segedin Antlaşması'nın bozulduğu ve Papa'nın yeni bir haçlı ordusu oluşturmaya çalıştığı haberi gelince, barış istemek zorunda kaldı. Yapılan anlaşmayla Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir Karmanoğulları'na bırakıldı⁴⁸.

II. Murat'ın ölümüyle tahta II. Mehmet'in geçmesi, İbrahim Bey'i ümitlendirdi. Antalya'yı ele geçirmek isteyince, II. Mehmet bizzat kendisi 1451 yılında İbrahim Bey'in üzerine yürüdü. Karşı koyamayacağını anlayan İbrahim Bey barış istedi. Yapılan antlaşmada Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir Osmanlı'ya verilerek Ilgın sınır kabul edildi⁴⁹.

İbrahim Bey'in ölümünden sonra çocukları arasında taht kavgaları başladı. Bu duruma müdahil olan Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan 1465 yılında Karman-İli bölgesine girdi. Konya, Aksaray, Kayseri, Develi, Akşehir ve Beyşehir'i İbrahim Bey'in

⁴⁶ Çetin VARLIK, "Anadolu Beylikleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, X, Konya 1994, s.31.

⁴⁷ UZUNÇARŞILI, *Beylikler*, s.24.

⁴⁸ UZUNÇARŞILI, *Beylikler*, s.26.

⁴⁹ VARLIK, *aynı yer*, s.35.

oğlu İshak Bey'e verdi. İshak Bey, Çarşamba suyunu hudut sayan eski anlaşmaların tatbikini isteyen Fatih'le anlaşmadı. Ancak Osmanlı'nın desteğini alan kardeşi Pir Ahmet'e karşı tutunamadı ve Uzun Hasan'a sığındı. Pir Ahmet'e yapılın yardım karşılığında Osmanlılar 1465 yılında Akşehir, Beyşehir ve Ilgın taraflarını tekrar aldılar⁵⁰.

Fatih, Osmanlıya karşı Venedik ve Akkoyunlular'la ittifak kurmaya çalışan Pir Ahmet üzerine yürüdü. Pir Ahmet, Lârende'ye kaçtı.1466 yılında Konya'yı ele geçiren Fatih, Karaman vilâyetinin başına oğlu Mustafa'yı getirdi. Böylece Karaman İli Osmanlı topraklarına katılmış oldu. Ancak mücadeleden vazgeçmeyen Pir Ahmet ve kardeşi Kasım Bey, Uzun Hasan'dan yardım istediler. Uzun Hasan 1417 yılında, oğlu Zeynel Bey kumandasında otuz bin kişilik bir kuvvet gönderdi. Bu yardım kuvvetinin içinde Uzun Hasan'ın yeğeni Yusufca Mirza'da vardı. Yusufca Mirza, Pir Ahmet ve Kasım Bey 1472 yılında Lârende'yi aldıktan sonra Konya'yı da ele geçirmek istediler. Bunu başaramayınca Akşehir ve Bolvadin'den geçerek Kireli kasabası yakınlarındaki Eflatunpınar mevkiine geldiler. Burada Şehzade Mustafa'ya karşı ağır bir yenilgi aldılar. Yusufca Mirza esir düştü. Pir Ahmet Bey Uzun Hasan'ın yanına kaçtı. Kasım Bey ise Silifke'ye çekildi⁵¹.

Pir Ahmet ve Kasım Bey, 1473 Otlukbeli savaşında Uzun Hasan'ın yanında savaşa katıldılar. Ancak Uzun Hasan'ın uğradığı ağır yenilgi ile topraklarını geri alma umutları tamamen tükendi. Karaman-İli'nin tamamı Otlukbeli zaferinden sonra, 1476 tarihinde kesin olarak Osmanlı topraklarına katıldı.

Osmanlılar Karamanoğullarından aldıkları yerleri Konya merkez olmak üzere Karaman Eyaleti olarak düzenlemişlerdir. Fatih, 1476 yılında Karaman-İli'nin bütün şehirlerinin emlak ve evkaf tahririni yaptırmıştır. Bu orijinal tahrir defteri Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadîme Arşivi'ndeki 564 numarada kayıtlı bulunmaktadır⁵².

⁵⁰ UZUNÇARŞILI, *Beylikler*, s.32 ;VARLIK, *aynı yer*, s.36

⁵¹ UZUNÇARŞILI, *Beylikler*, s.33 ; VARLIK, *aynı yer*, s.38;

⁵² KONYALI, *Konya*, s.111.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRELİ'DEKİ KAZA VE VAKIF GÖREVLİLERİ

Türkler arasında İslâmiyet'in yayılmasıyla birlikte toplum yararına sadaka ve hizmet yarışı daha da artmıştır. Başta sultanlar ve ileri gelen devlet adamları olmak üzere varlıklı kişiler, memleketin her köşesinde dinî sosyal ve kültürel yapılar tesis etmişlerdir. Bu kurumların en iyi şekilde hizmet verebilmeleri ve gelir kaynakları açısından sıkıntı çekilmemesi için her türlü tedbir alınmış, bu tesislere vakıflar bağlanmıştır. Bu vakıfları kuranlar, burada kimlerin çalışacaklarını, özelliklerini, sayılarını, yapacakları işleri ve bunlara ödenecek ücretleri bizzat kendileri tespit etmişler ve bu şartları vakfiyelere kaydetmişlerdir. Vakıfta çalışacak olan görevliler buna göre atanır ve vakfiyede belirtilen şartlara göre işleri yürütürlerdi.

Vakıfların şartları, hayır eseri inşa edildikten hemen sonra belirlenmiştir. Bu şartları üzerinde taşıyan kişiler, kadı ve mütevellinin arzıyla ilgili makamlara atanmıştır⁵³. Zaman zaman hak etmediği halde vakıfların sunduğu iş imkânlarından faydalanmak isteyenler olmuştur. Nitekim vakıfta çalışmak isteyen bu kişiler uygun olmayan bazı yollara başvurmuşlar ve yanlış beyanlar vermişlerdir. Yapılan şikâyetlerin incelenmesi sonucu usulsüzlük yaptıkları tespit edilmiş ise bu kişinin hemen görevine son verilip buraya hakkı olan atanmıştır⁵⁴. Bazı zamanlarda da vakıflarda hizmet verenlerin yaptıkları işte ehil olmadıkları halk tarafından şikâyet konusu edilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu durumun gerçek olduğu ortaya çıkınca görevlinin işine son verilmiştir⁵⁵.

Öte yandan, vakıf görevlisinin erkek çocuğu birden fazla ise; ölümü sonucunda boşalan kadroya hepsinin atamasının yapıldığı da olmuştur⁵⁶. Çünkü babalarının kadrosu, tamamına ait kabul ediliyordu. Görevin birden fazla kişi arasında taksim edilmesi, ücretlerin bölünmesine dolayısıyla çalışanların gelirlerinin küçülmesine ve geçim sıkıntısı çekmelerine neden olmuş, bunların geçim düzeylerini artırmak için başka yollara başvurulmuştur. Böylece bir kişiye göreviyle ilgili olsun olmasın asıl

⁵³ V.A.D. NO: 1115, vr. 28a

⁵⁴ V.A.D. NO:1116, Vr.18b.

⁵⁵ V.A.D. NO:1112, Vr.95b.

⁵⁶ V.A.D. NO:1111, Vr.47b.

işinin yanında başka işler de vererek ücretlerini artırmaları sağlanmıştır⁵⁷. Bütün bu olumsuzluklara rağmen külliye'nin önemini kaybedip cami dışındaki bütün ünitelerin harap olmasına kadar birçok kişi burada çalışarak geçimini sağlamıştır⁵⁸.

Osmanlı Devleti'nde resmî görevlilerin memuriyeti, çalıştığı devrin padişahının ömrü ile sınırlıdır. Bu durum padişah değişikliklerinde atmaların yeniden yapılmasını gündeme getirmiştir. *Hurufat Defterleri*'ndeki yapılan atamalarla ilgili kayıtlar incelendiğinde genellikle cülus zamanlarında bütün atamaların yeniden yapıldığı görülmüştür⁵⁹. Atamalar yenilenirken önceki kayıtlara bakılarak, genellikle görevler aynı kişilere tekrar verilmiştir⁶⁰.

Kır-İli kazasındaki vakıflar ve bunlara bağlı kurumlarda çalışan görevlilerin genellikle atamaları üç sınıfta yapılmış olup bunlar, vakfın yöneticileri, ibadethane görevlileri ve eğitimcilerdir. Ayrıca vakıf görevlileri, kadı veya naip tarafından merkeze bir ilamla teklif edilmiştir⁶¹. Aşağıda kadı ve naip başta olmak üzere tespit edilen vakıf görevlileri guruplar halinde incelenecektir.

I. Vakıf Çalışanlarının Atamasında Etkili Olan Görevliler

Hukuk adamı olarak vakfın işleyişinden birinci derecede sorumlu olan ancak vakıfta çalışmayan kadı veya naip, belgelerde çok sık geçmektedir. Aşağıda kadı ve naip hakkında daha geniş bilgi verilecektir.

I.I. Kadı

Kadı, “*hükmeden*”, yerine getiren, hukuku uygulayan şahıs anlamlarını taşımaktadır. İslâmiyet'te kaza işlerini üstlenen kişi, bizzat Hz. Peygamber idi. İslâmiyet'in ilk zamanlarında bazı memurların idareciliklerinin yanı sıra kadılık görevini de yaptıkları ve böylece yargı ile yürütmeyi şahıslarında birleştirdikleri görülmüştür. Ancak ilk zamanlarda karşılaşılan bu kural dışı örnekler bir tarafa bırakılacak olursa genelde İslâm hukukunda yargı, yönetimden bağımsız olarak şekillenmiştir. Doğrudan doğruya devletin en üst mercii veya baş kadı tarafından tayin

⁵⁷ V.A.D. No: 1110, Vr.75b.

⁵⁸ V.A.D. No: 1112, Vr.96b.

⁵⁹ Gazi ÖZDEMİR, “Hurufat Defterleri Işığında Konya-İlgün”, (SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya2005, s.22.

⁶⁰ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

⁶¹ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

edilen ve bölgelerindeki yöneticilerden bağımsız olarak yargı görevini yerine getiren kadılar, sadece merkeze karşı sorumlu olmuşlardır⁶².

Osmanlı ülkesindeki hak ve adalet kadılarının ehliyeti ve sahip oldukları özelliklerle doğru orantılı olarak yerleşmiş ve uygulanmıştır. Bu nedenle devletin temsilinde önemli bir yere sahip olan kadılar, sıradan kişiler arasından seçilemezdi. Kadılarının tam ehliyetli olmaları şartı aranırdı. Kadılar, devlet ile halkın arasında bir köprü gibiydi. Merkezden gelen emirleri bölge insanına bildirirken aynı şekilde halkın istek, arzu ve şikâyetlerini de merkeze bildirirdi. Adalet işlerinin hızlı bir biçimde görülmesi için ülkede ne kadar kaza varsa o kadar kadı atanırdı⁶³.

Kazaların en üst düzey âmiri olan kadı, kazadaki bütün kurumların ve bu arada vakıfların yöneticisi ve müfettişi idi. Yapılan atamalarda ve vakıf defterlerinin kontrolünde kadı bizzat yer alır ve usulsüzlük yapılmasına engel olurdu. Kadılar, yapmış oldukları vakıfla ilgili işler için ayrıca ücret almazlardı⁶⁴. Vakfın işleyişinden sorumlu olan mütevelliden, kapıcısına kadar bütün çalışanların tayininde onun arzı aranırdı⁶⁵.

I. I. I. Kırelî Köyü Mahkemesi

Yarangözü kasabasının göl suları altında kalarak terk edilmesinden sonra kaza merkezinde bugünkü Kırelî kasabasına taşınır. Nitekim kayıtlara göre incelediğimiz dönemde mahkeme bu kasabada hizmet vermektedir. *Hurufat Defterleri*'nde mahkemeye ait muhızır atama kayıtları tespit edilmiştir. Tespit edilebilen ilk atama kaydı H. 1113 / M. 1701-1702 yılına aittir. Mahkemede muhızır Hüseyin ölünce yerine oğlu Hasan H. 1113 / M. 1701-1702 yılında atanır⁶⁶. Hasan öldüğünde ise yerine oğlu Abdullah, Ramazan 1125 / Ekim 1713 tarihinde atanır⁶⁷.

Zilkade 1134 / Eylül 1722 tarihli kayıta mahkeme muhızır Abdullah'ın görevden alındığı ve yerine Hasan'ın atandığı bilgisi yer almaktadır⁶⁸. Hasan ölünce yerine oğlu Abdullah atanmış iken Hasan isminde başka bir kişinin görevi kendine berat

⁶² Abdullah SAYDAM, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon 1995, s. 224.

⁶³ Nejat GÖYÜNÇ, "*Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilâtı (Tanzimat'a Kadar)*", *Osmanlı*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.86.

⁶⁴ ÖZDEMİR, *aynı eser*, s.24.

⁶⁵ *V.A.D.* NO:1141, vr.79a.

⁶⁶ *V.A.D.* NO: 1141, Vr.78b.

⁶⁷ *V.A.D.*, NO: 1116, Vr.19a.

⁶⁸ *V.A.D.*, NO: 1116, vr.19b.

ettirdiğinden görev Hasan'dan alınarak tekrar Abdullah'a Şaban 1137 / Mayıs 1725 tarihinde verilmiştir⁶⁹. Abdullah'ın beratı Zilhicce 1143 / Temmuz 1731 tarihinde yenilenir⁷⁰. Abdullah ölünce yerine oğlu Hüseyin Şaban 1150 / Aralık 1737 tarihinde atanır⁷¹. Hüseyin beratını kaybedince kendisine Safer 1169 / Aralık 1755 tarihinde yeni bir berat verilir⁷². Hüseyin 'in beratı Cemâziye'l-evvel 1172 / Ocak 1759 tarihinde de yenilenir. Hüseyin müddeinin mâl makbuzundan resm-i ihzâriye yüzde iki akçe alacaktır⁷³. Hüseyin ölünce görev oğlu Mustafa Halife'ye Zilkade 1178 / Mayıs 1765 tarihinde verilir⁷⁴. Şaban 1180 / Ocak 1767 tarihinde babasının yerine muhızr olan Mustafa beratını kaybettiği için eline yenisi verilmiştir⁷⁵.

Mustafa ölünce yerine oğulları Ahmet ve Hüseyin Recep 1208 / Mart 1794 tarihinde atanırlar⁷⁶. Ahmet ve Hüseyin kardeşler ortaklaşa görevi sürdürürlerken Hüseyin ölünce hissesi kardeşi Ahmet'e Muharrem 1211 / Ağustos 1796 tarihinde verilir. Ahmet öldüğünde ise görev Ahmet'in oğlu Mustafa'ya, Zilhicce 1242 / Temmuz 1827 tarihinde verilir⁷⁷.

1142 numaralı defterde yukarda verdiğimiz atama kayıtları kısa kısa kaydedilmiştir⁷⁸.

1- Mahkemede Muhızr Hüseyin fevtinden oğlu Hasan'a. Rebîü'l-evvel sene 1113 / Eylül 1701.

2- Hasan fevtinden oğlu Abdullah'a. Şehr-i Cemâziye'l-âhir 1125 / Temmuz 1713

3- Abdullah ref'inden Hasan'a. Zilkade 34 / Eylül 1722

4- Hasan ref'inden Abdullah'a. Şehr-i Şa'bân 37.

5- Abdullah fevtinden oğlu Hüseyin'e. Şehr-i Şa'bân 50.

6- Hüseyin fevtinden oğlu Mustafa'ya. Rebîü'l-evvel sene 1178 / Eylül 1764

7- Mustafa fevtinden oğulları Ahmed ve Hüseyin'e. Receb sene 1208

⁶⁹ V.A.D. NO: 1119, Vr.141b.

⁷⁰ V.A.D. NO: 1109, Vr.113b.

⁷¹ V.A.D. NO: 1109, Vr.114b.

⁷² V.A.D. NO: 1110, Vr.74b.

⁷³ V.A.D. NO: 1110, Vr.76a.

⁷⁴ V.A.D. NO: 1108, Vr.119b.

⁷⁵ V.A.D. NO: 1108, Vr.121a.

⁷⁶ V.A.D. NO: 551, Vr.29b.

⁷⁷ V.A.D. NO: 552, Vr.29b; NO: 556, Vr.17b.

⁷⁸ V.A.D. NO: 1142, Vr.80b.

8- Hüseyin fevtinden Azıkcı Ahmed'e. Safer sene 1211 / Eylül 1796

9- Ahmed bin Mustafa fevtinden oğlu Mustafa'ya Zilkade sene 1 / Eylül 1690

I. II. Nâib

Nâib, vekil demektir. Mahkemelerde kadılar adına muhtelif hizmetlerde vazife gören nâibler vardı. Nâibler vazifelerinin mahiyetlerine göre kaza nâibleri, mevali nâibleri, bâb nâibleri, ayak nâibleri ve arpalık nâibleri olarak başlıca altı kısma ayrılır.

Kaza nâibleri, kadılar kendi kazaları dâhilindeki nahiyelere nâib ismiyle vekil tayin ederler; onlarda kaza kadısı adına o nahiyenin şer'î muamelelerine bakarlardı.

Kadı nâibi kadının yanında bulunup gerektiğinde ona vekâlet eder veya herhangi bir şer'î muameleye bakmak üzere kadı tarafından köylere gönderilirdi. Mevleviyet derecesindeki büyük kazalara kadılar kendileri gitmezler naiplerini gönderirlerdi⁷⁹.

Kır-İli kazasında da zaman zaman naiplerin görev yaptıkları olmuştur⁸⁰. Ancak kazada görev yapan naiplerin sayısı kadıların sayısından daha azdır. Bu durum Kır-İli kazasının gelirlerinin az olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Öyle ise Kadı bizzat kazanın başında bulunmuş olmaktadır.

II. Vakıf Yöneticileri

Vakfın yönetimi işleyişinde aktif rol alan müteveli, nâzır, nakip, câbi ve kayyımdan oluşuyordu. Kır-İli kazasıyla ilgili incelenen *Hurufat Defterleri*'nde müteveli ve nâzır atama kayıtları bulunmasına rağmen nakip câbi ve kayyım ile alakalı kayıt tespit edilememiştir. Bu sebeple vakıf yöneticilerinden sadece müteveli ve nâzır hakkında bilgi verilmiştir.

II. I. Müteveli

Müteveli, vakıf işlerini vakfiye şartları doğrultusunda yürütmesi için atanan görevlidir. Müteveli olabilmenin şartları her vakfın vakfiyesinde belirtilmiş olup, genelde vâkıfın neslinden olanlara bu görev verilmiştir⁸¹. Evlattan olan bayanlara da bu

⁷⁹ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, (Kısaltma: *İlmiye*), Ankara 1988, s.117.

⁸⁰ *V.A.D.* No: 1108, Vr.119b.

⁸¹ *V.A.D.* No: 1141, Vr.78b; No: 1141, Vr.79a.

görevin verildiği olmuştur⁸². Neslin kesilmesi durumunda kadının uygun bulduğu bir kimseye arz verilir ve merkezden ataması yapılırdı.

Vakıftan sorumlu en üst âmiri olan mütevellinin vakıf gelirlerini toplanması ve harcanması işi asıl görevleri arasındaydı. Bunun yanında başka görevler üstlendikleri de olmuştur⁸³. Vakfiyede yazan şartlar dışında ve mütevelliden onaysız hiçbir şekilde vakıf gelirleri tasarruf edilemezdi⁸⁴.

II. II. Nâzır

Nâzır, vakıf ve müteveli ile yakından ilgilenerek, harcamalarını kontrol edip usulsüzlükleri merkeze şikâyet etmekle görevlidir. Yaptığı işe bakılırsa mütevelliden daha geniş yetkilere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca vakfın varlığını sürdürebilmesinde de nâzırın önemi büyüktür. Nâzırlar, vakıflarla yeterince ilgilenmedikleri zamanlarda, vakıflar ciddi sıkıntılar yaşamışlardır⁸⁵. Bazen müteveli ve nazırlık görevlerini, Yarangözü kasabası Hâcı Yunus Ağa Medresesi'nde olduğu gibi aynı kişinin yürüttüğü de olmuştur⁸⁶. Bu durum aslında vakfın düzenli işleyişi açısından sakıncalıdır. Çünkü idare ve denetim aynı kişi elinde toplanmaktadır.

III. Din Hizmetlerinde Çalışanlar

III. I. İmam

İmam, namazda kendisine uyulan, başka bir ifadeyle cemaate namaz kıldırarak kimseye denir. Bu göreve atanabilmek için medrese tahsili görmek ve imamet vazifesini yerine getirebilecek özellikleri üzerinde bulundurmaları gerekirdi. Cami veya mescit vakfının mütevellisi veya imamı olmak isteyen kişinin arzı ile kadı ilâmı üzerine padişahın berat alındıktan sonra bu işi yapmaya hak kazanılırdı⁸⁷. Ayrıca padişahlar değiştiği zamanlarda bütün memurların beratları yenilendiği gibi imamların da beratları yenilenirdi⁸⁸. İmamlar, yöneten sınıftan oldukları için vergilerden muaf tutulmuşlardı.

⁸² V.A.D. No: 1141, Vr.79a; No: 1112, Vr.95b.

⁸³ V.A.D. No: 1116, Vr.19b.

⁸⁴ M. Zeki PAKALIN, "Müteveli", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s.640.

⁸⁵ V.A.D. No: 1112, Vr.96b.

⁸⁶ V.A.D. No: 551, Vr.77b.

⁸⁷ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Lâle Devri'nde Konya", (SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s.138-139.

⁸⁸ ÖZDEMİR, *aynı eser*, s.26.

Görevli oldukları cami veya mescidin vakfından beratta belirtilen miktarda ücret alarak ihtiyaçlarını karşılardı⁸⁹.

İmamlar atandıkları görevlerde ömürlerinin sonuna kadar çalışmakla beraber görevlerinde ehil olmadıkları, usulsüz olarak kendilerini atattırdıkları ve halkın şikâyetleri üzerine yapılan araştırma, imam olanın aleyhine sonuçlanırsa görevine son verilirdi⁹⁰. Buna ilâve olarak görevlerinden kendi rızalarıyla çekilebilirlerdi⁹¹. Vakıflarda çalışanların işlerini istedikleri ve verimli olduklarına inandıkları zamana kadar yapmalarına olanak sağlayan bu sistem ile hayır kurumlarında her zaman güler yüzle hizmet sunma olanağı elde edilmiştir.

Yerleşim yerlerin genelde merkezinde bulunan camiler ile Mescitler, toplanma ve kaynaşma mekânları olarak büyük önem arz ediyordu⁹². XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar padişah beratı ile tayin edilen imamlar, devletle halk arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmekteydi⁹³. Nitekim imam, mahalle topluluğunun başıydı. Her şey onun bilgisi ve iznine bağlıydı. Bir kişinin mahalleye yerleşebilmesi için mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttı. İmam ve mahalleli, oto kontrol sistemi ile birbirlerini denetleyebiliyor ve aldıkları karar kendilerini birinci dereceden bağlıyordu.

Büyük camilerde bir imamın yetersiz olduğu durumlarda ikinci bir imam ataması daha yapılmıştır. Bunun ikicisine “*imam-ı sâni*” denirdi. İkinci imam, birinci imama yardım ederdi. Ayrıca mabedin diğer işlerinin yürütülmesini sağlardı. Böylece birinci imam namaz kıldırırken ikinci imam ise caminin işleriyle ilgilenirdi.

III. II. Hatip

Şehir ve köylerde minberi olan camilerde, cuma ve bayram namazını kıldırarak, ardından mimbere çıkarak hutbe okuyan ve ders işleyen görevliye “*hatip*” veya “*şeyhüledip*” denilirdi⁹⁴.

⁸⁹ V.A.D. No:1112, Vr.95b.

⁹⁰ V.A.D. No: 1111, Vr.46b; No: 1113, Vr.16a.

⁹¹ V.A.D. No: 1116, Vr.19b.

⁹² Özer ERGENÇ, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, (İst. 1984), 73-74.

⁹³ Musa ÇADIRCI, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK. Ankara 1991, s.40.

⁹⁴ Jons PEDERSEN, “Mescid”, *İA., VIII*, MEB Yay., İstanbul 1979, s. 81-86; Ahmet ÖNKAL- Nebi BOZKURT, “Cami”, *DİA.*, VII, İstanbul 1993, s. 54.

Hatipler, medrese okumuş kişiler arasından seçilirlerdi. Anadolu yakasında bir camide hatip olmak isteyen kişi arzuhali ile o köyden “*ehl-i vukuf*” olanların şahadetinden sonra Anadolu Kazaskeri’nin ilâmı üzerine padişah tarafından berat verildikten sonra göreve başlayabilirdi. Sebepsiz yere görevden alınıp başkası görevlendirilemez, ancak feragat eder ölür veya görevi terk ederse yerine yeni bir hatibin atanması söz konusu olurdu⁹⁵. Zaman içerisinde diğer görevlerde olduğu gibi hatiplik görevi de babadan oğla geçen bir meslek halini almıştır⁹⁶.

Aşağıda camiler ile ilgili bilgi verilirken bu camilerde görev yapan hatipler hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

III. III. Müezzin

Müezzin, camide namaz vakitlerinin geldiğini bildirmek için ezan okuyan ve camiye cemaatin toplanmasından sonra kamet getirip namazın kılınmasını sağlayan görevliydi. Kır-ili kazasında da büyük camilerde müezzinler görevlendirilmiştir⁹⁷.

Müezzinlerin sesinin güzel olması ve namaz vakitlerini aksatmadan işini yapması atama şartları arasında yer alıyordu. Bunlar yalnız bir görevle meşgul olmayıp beratta kendilerine verilen diğer işleri de yapmaktaydılar⁹⁸. Bu konuyla ilgili geniş bilgi, ilerleyen bölümlerde yeri geldikçe incelenecektir.

III. IV. Kayyım

Kayyım, caminin kapısını belirli zamanlarda açan, kapatan ve güvenliği sağlayan görevli olup caminin temizliği, lâmbaların yakılması gibi işleri de yapardı⁹⁹. Çukurket köyü Hoca Musa Camii’ne de kayyım görevlendirildiği Hurufat Defterlerindeki kayıtlardan tespit edilmiştir¹⁰⁰. Yarangözü kasabasında Küçük Mahalle Camii ve Hacı Yunus Ağa Medresesi Camii’nde ise müezzinlik ve kayyımlık aynı kişiye verilmiştir¹⁰¹. Bu şekilde müezzinin daha fazla ücret alması sağlanmıştır.

⁹⁵ V.A.D. No: 1115, Vr.28a; No: 1111, Vr.47b.

⁹⁶ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

⁹⁷ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁹⁸ V.A.D. No: 1112, Vr.96b.

⁹⁹ ÖZDEMİR, aynı yer.

¹⁰⁰ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

¹⁰¹ V.A.D. No: 1112, Vr.96a ; No: 1112, Vr.96b.

III. V. Ferrâş

Ferrâş, camilere halıların ve kilimlerin açılmasından, toplanmasından ve temizlemesinden sorumlu olan görevliydi. Ayrıca imarethane misafirlerin kaldıkları yerlerin temizliğini de yapardı¹⁰². Kır-İli kazasında da bazı büyük camilerde ve tekkelerde ferrâş görevlendirmeleri olmuştur¹⁰³.

III. VI. Çırağdâr

Çırağ, fitil, kandil ve mum anlamlarına gelen bir kelimedir¹⁰⁴. Çırağdârın camideki görevi muhtemelen caminin kandil veya mumlarını akşam, yatsı ve sabah namazlarında yakıp söndürmekle birlikte bakımlarını da yapmak olmalıdır. İncelenen Hurufat Defterlerinde, Kır-İli kazasında yalnızca Yenice köyünde Mehmet Paşa Camii'nde çırağdar çalıştığı tespit edilmiştir¹⁰⁵.

IV. Eğitimle İlgili Görevliler

IV. I. Müderris

Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfından gelen ve eğitim-öğretim kurumlarında ders veren kimselere müderris denilirdi. Müderris, Arapça “*tedris*” kökünden türetilmiştir.

Türk tarihinde bilinen ilk müderrisler Büyük Selçuklu Devleti'nde “Nizamiye Medreseleri”nde eğitim verenlerdir¹⁰⁶. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından hemen sonra ilk medrese İznik'te Orhan Bey (1324-1362) tarafından 1330'da kurulmuştur. Buraya ilk müderris olarak Kayserli Davut atanmıştır¹⁰⁷.

Osmanlı medreselerinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmak isteyen kimseler, medrese eğitimini tamamladıktan sonra icazetini alarak müderris adayları olma hakkını kazanır, Anadolu'da hizmet verecekse Anadolu Kazaskeri'ne, Rumeli'de hizmet verecekse Rumeli Kazaskeri'ne müracaat eder; padişahın beratıyla çalışacağı

¹⁰² ÖZDEMİR, *aynı yer*.

¹⁰³ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.; No: 1109, Vr.113b.

¹⁰⁴ Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2007, s.158.

¹⁰⁵ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

¹⁰⁶ Ziya KAZICI, “Müderris”, *Doğuştan Günümüze Büyük Dslâm Tarihi, XIV*, (Red. Hakkı Dursun YILDIZ), Kombassan Yay., Konya 1994, s.113; M. Zeki PAKALIN, “Müderris”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s.598.

¹⁰⁷ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, “Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir Ve Devlet Adamları” *Konya Şehri'nin Fiziki Ve Sosyo Ekonomik Yapısı Makaleler I*, (kısaltma:Konya I), Konya 2004 s. 123-126.

medreseye tayin edilirdi. Ayrıca müderrislerin atamaları şeyhülislâmın arzı ile de yapılabilmekteydi¹⁰⁸. Müderrisler, ücretlerini günlük olarak atandığı medresenin vakfından alırlardı¹⁰⁹.

Medreseler, devletin devamlılığını sağlaması açısından büyük önem arz etmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde medrese teşkilatı taşrada da yaygınlaştırılmaya çalışılarak büyük kasabalarda da bu eğitim kurumlarının faaliyet göstermesi sağlanmıştır¹¹⁰.

IV. II. Muallim-i Sıbyân

Devletlerin temellerinin güçlü olmasında küçük nesillerin iyi eğitilmiş olması yatmaktadır. Osmanlı Devleti bu meselenin önemini fark ettiği için kuruluşun itibaren ilköğretim düzeyinde eğitim ve öğretime önem vermiştir. Bu gaye ile medreselere öğrenci hazırlayan sıbyan mektepleri hemen her mahallede cami ve mescitlerin bitişiğine kurulmuş, buradaki öğrencilerin yetiştirilmesi için muallimler atanmıştır. Mektep olmayan köylerde bu hizmetin bazen cami ve mescitlerde imam tarafından verildiği de olmuştur¹¹¹.

Mahallenin küçük çocuklarına okuma yazma öğreten hocalara muallim-i sıbyan denmiştir. Hurufat Defterleri'nde ve vakfiyelerde muallim-i sıbyan olacak kişilerin özellikleri belirtilmiştir. Öğrencilere hakim olamayacak derecede yaşlı yada sakat olan kişilere görevden el çektiği belgelerden anlaşılmaktadır¹¹².

IV. III. Dersiâm

Cami ve mescitler, ibadet dolayısıyla topluma dini-ahlaki bilgi ve nasihat verilen yerlerdi. Fakat onlar ayrıca bir açık eğitim ve konferans yeri işlevini de iki biçimde yerine getirmişlerdir: 1. Medreseler her ne kadar kendi binalarında ders yapıyorlarsa da, camilerde de sık sık ders yapılır, bunları herkes izleyebilirdi. 2. Dersiam denen meşhur hocalar kent ve kasabaların büyük camilerinde, cami dersleri adıyla herkese açık olarak dersler verirlerdi. Cemaat hocanın etrafında halka olur, anlatılanları dinlerdi¹¹³.

¹⁰⁸ V.A.D. NO:1110, Vr.75b; No: 1112, Vr.96a.

¹⁰⁹ V.A.D. NO:1110, Vr.75a.

¹¹⁰ V.A.D. NO:1110, Vr.76a.

¹¹¹ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

¹¹² V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

¹¹³ Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul 1994,s.91.

Yarangözü kasabasında eğitim veren Hâcî Yunus Ağa Medresesi'nde dersiâm denilen hocalarda görev yapmışlardır¹¹⁴. Yine aynı medresede dersiâm olan Hasan Halife aynı zamanda medrese içinde yer alan mescitte de imam olarak görevlendirilmiştir¹¹⁵.

¹¹⁴ *V.A.D.* NO:1108, Vr.119b.

¹¹⁵ *V.A.D.* No: 1112, Vr.96a.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ YAPILAR

I. DİNİ YAPILAR

İlk insan Hz. Adem'den itibaren insanoğlu Allah'a inanma ve bu inancın gereği olarak da O'na ibadet etme ihtiyacı hissetmiştir. Daha güvenli ve huzurlu ibadet edebilmek için de mabetlere ihtiyaç duyulmuş ve her topluluk kendi inanç sistemine göre mabetler inşa etmiştir. Müslüman Türkler de Anadolu'ya geldiklerinde yerleştikleri yerlerin nüfusuna göre cami ve Mescitler yapmışlardır.

Cami kelimesi, Arapça "*cem*" kökünden türemiş olup, toplayan, bir araya getiren anlamında, içinde Cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mabetler için kullanılmaktadır¹¹⁶. Daha İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Müslümanların toplanma yerleri camiler olmuştur. Yalnızca ibadet yeri olmayan cami ve Mescitlerden, hükümet konağı, mahkeme, misafirhane, genel eğitim ve konferans yeri olarak da yararlanılmıştır¹¹⁷. Türk İslâm şehirlerinde camiler aynı zamanda ticaret ve sosyal yaşantının da çevresinde yoğunlaştığı mekânlar olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı şehirlerinde ticarî faaliyetin büyük bir kısmı şehir merkezinde bulunan ulu cami'nin etrafında toplanmıştır Bu durum toplum yapısının da gereğidir. Zira şehirde oturan insanların rahat ve kolayca ihtiyaçlarını temin edebilecekleri ve satıcıların da mallarını satabilecekleri yer, şehrin kenarı değil çekirdeği durumundaki caminin çevresidir. Şu halde şehir merkezinde yer alan büyük cami, halkı kendine çekici bir özelliğe sahiptir. Ticarî faaliyetlerin şehrin çekirdek kısmında yoğunlaşmasının en önemli sebebi de budur. Dinsel merkezlere yakın yerlerde çarşı ve pazarlar kurulması, cami çevresinde toplanan halkın alışverişi sürekli canlı tutacağı düşüncesinin bir sonucudur. Ayrıca Cuma namazı için çevre mahalle ve köylerden gelen insanlarla camiler dolardı¹¹⁸. Bu nedenle caminin hemen yanında çarşılar ve hanlar yer almıştır. Bu durumda camiler kasaba ve şehirlerin çekirdeğini oluşturan önemli birer sosyal mekânlardır.

Mescit Arapça'da eğilmek, tevazu ile alını yere koymak manasına gelen "*sücûd*" kökünden secde edilen yer anlamında bir mekân ismidir¹¹⁹. İçinde minberi bulunmayan

¹¹⁶ Ahmet ÖNKAL-Nebi BOZKURT, "Cami", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s.46-56.

¹¹⁷ AKYÜZ, *aynı eser* s.91.

¹¹⁸ Ziya KAZICI, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul 2003, s.163.

¹¹⁹ Ahmet ÖNKAL-Nebi BOZKURT, "Cami" *DİA*, VII, İstanbul 1993, s.46-56.

yani cuma namazı kılınmayan mahalle aralarında, sadece beş vakit namazın eda edildiği mabetlerdir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, Konya ve çevresindeki hemen her köyde bir mescit bulunurdu¹²⁰. Kırelî kazasında büyük kasabaların mahallelerinde ve mezrea durumundaki küçük köylerde bazen hayırsever kişiler tarafından bazen de halk tarafından yaptırılmıştır. Aşağıda Kırelî kazasındaki camiler ve mescitler ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

I. I. Balganda Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Hacı Menteş Camii

Menteş isimli hayır sahibi tarafından yaptırıldığı anlaşılan¹²¹ caminin yapım tarihi bilinmemektedir. Menteş, kimi kayıtlarda şeyh¹²² kimi kayıtlar da ise hacı¹²³ şeklinde zikredilmektedir. Menteş Camii'nde imam, müezzin, hatip ve ferraş görevlendirilmesi, büyük bir cami olduğunun göstergesidir.

Menteş Camii'ne yapılan imam atamalarına ilişkin *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk atama, Zilkade 1111 / Mayıs 1700 tarihinde yarım akçeyle Sefer Halife'nin ölümüyle yerine Halil Halife'nin atanmasıdır¹²⁴. Sefer Halife'nin bu göreve ne zaman ve nasıl atandığına dair bir bilgi yoktur. Rebû'l-ahir 1125 / M. 1713 tarihin de ki atamada Halil'in görevi yenilenmiştir¹²⁵. Cemâziye'l-evvel 1141 / Ocak 1729 tarihinde Halil'in ölümü üzerine bu göreve onun oğlu Ahmet getirilmiştir¹²⁶. Bu kayıttta Ahmet'in imamlığa tek başına atandığı görülmektedir. Ancak Halil'in diğer oğlu Osman bu atamaya itiraz ederek iptal ettirmiş ve Cemâziye'l-evvel 1145 / Kasım 1732 tarihli atamayla imamlık Ahmet ile Osman'a ortaklaşa verilmiştir¹²⁷. Ahmet'in ölümü üzerine hissesi kardeşi Osman'a verilmesi gerekirken dışardan İbrahim isimli bir şahıs müdahale ederek, Ramazan 1151 / Ocak 1739 tarihinde kendi üstüne almıştır¹²⁸. Fakat imamlık için gerekli vasıfları taşımadığından görevden alınarak, Ahmet'in hissesi

¹²⁰ KÜÇÜKDAĞ, *Armutlu*, s.28.

¹²¹ *V.A.D.* No: 1116, Vr. 18b.

¹²² *V.A.D.* No: 1141, Vr. 78b.

¹²³ *V.A.D.* No: 1216, Vr. 40a.

¹²⁴ *V.A.D.* No: 1141, Vr. 78b.

¹²⁵ *V.A.D.* No: 1116, Vr. 19a.

¹²⁶ *V.A.D.* No: 1139, Vr. 114b.

¹²⁷ *V.A.D.* No: 1109, Vr. 114a.

¹²⁸ *V.A.D.* No: 1109, Vr.114b.

Şa'bân 1158 / M. 1745 tarihinde Osman Halifeye verilmiştir¹²⁹. Safer 1173 / Ekim 1759 tarihli kayıta Osman Halife'nin atamasının yenilendiği görülmektedir¹³⁰.

Safer 1188 / Mayıs 1774 tarihinde ise Osman'ın ölümü üzerine imamlık çocukları Halil ve Mahmut'a verilmiştir¹³¹. Halil'in ölümü üzerine hissesi Cemâziye'l-evvel 1195 / Mayıs 1781 tarihinde çocukları Ali ve Mehmet'e verilmiş¹³², Mahmut'un ölmesiyle de yarım hissesi Zilkade 1214 / Nisan 1800 tarihli atamayla çocukları Osman ve İbrahim'e verilmiştir¹³³. Bu durumda imamlık görevini dört kişi birlikte yürütmektedirler. *Hurufat Defterleri*'nde ki Safer 1238 / Kasım 1822 tarihli son atama kaydın da ise; Mahmut'un oğulları Osman ve İbrahim'in ölmeleriyle, birlikte sahip oldukları yarım hisseleri boş kalmış, ancak İbrahim'in çocukları göreve talip olmayınca Osman'ın küçük oğlu Mehmet Hoca hem babasının hem de emmisinin hisselerine talip olmuştur. Kaza Nâibi eş-Şeyh Ahmet uygun görüşle merkeze arz etmesine rağmen, adı geçen görevin mutlaka babadan oğul a geçer şeklinde olduğu bildirilerek Mehmet Hoca'ya amcasının hissesi verilmeyip yalnızca babasının 1/4 hissesi verilmiştir¹³⁴.

Menteş Camii'ne, *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk hatip ataması Zilhicce 1102 / Eylül 1691 tarihinde Abdülcelil'in kendi rızasıyla görevi bırakması üzerine oğlu Ahmet'in atanmasıdır¹³⁵. Abdülcelil'in bu göreve ne zaman ve nasıl getirildiği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ahmet'in hatiplik görevi Recep 1108 / Şubat 1697 ve Safer 1116 / Temmuz 1704 tarihlerinde yenilenmiştir¹³⁶. Ancak görev Ahmet'in üzerinde iken, Ahmet isimli başka bir kişinin görevi alması üzerine durumun anlaşılmasıyla Abdülcelil oğlu Ahmet'e geri veriliyor. Recep 1116 / Kasım 1704 tarihli bu atama kaydında Mentеш Camii'ne Kızılca Camii denilmektedir¹³⁷. Ancak Kızılca şeklinde bahsedilen başka kayıt tespit edilememiştir. Mentеш Camii Kızılca Mahallesi'nde olmasından dolayı bu kayıta böyle adlandırılmış olmalıdır.

İki Ahmet arasındaki bu ihtilaf H.1122 / M.1710 ve H.1223 / M. 1711 yıllarında tekrar yaşanmıştır¹³⁸. H.1137 / M. 1724-1725 yılında Abdülcelil oğlu Ahmet'in

¹²⁹ V.A.D. No: 1112, Vr. 95b.

¹³⁰ V.A.D. No: 1110, Vr. 76b.

¹³¹ V.A.D. No: 1115, Vr.28a.

¹³² V.A.D. No: 1111, Vr. 47a.

¹³³ V.A.D. No: 552, Vr. 30a.

¹³⁴ V.A.D. No: 556, Vr. 17a.

¹³⁵ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

¹³⁶ V.A.D. No: 1140, Vr. 272a; No: 1141 Vr. 79a.

¹³⁷ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

¹³⁸ V.A.D. No: 1116, Vr.18b; No: 1116, Vr.18b.

ölmesiyle hatiplik küçük oğlu Mehmet Halife'ye geçmiştir¹³⁹. Ancak Ahmet'ler arasında yaşanan çekişme, onların ölümünden sonra çocukları arasında devam etmiştir. Zilhicce 1137 / Eylül 1725 tarihli kayıta Hacı oğlu Ahmet'in ölümünden sonra hatipliğin oğlu Süleyman'a verildiğini söylemektedir¹⁴⁰. Recep 1139 / Mart 1727 tarihli kayıta ise, Ali oğlu Ahmet ölünce hatipliği dışardan Halil'in aldığı, oda ölünce küçük oğlu Mehmet'e verildiği, ancak onunda ehil ve hak sahibi olmadığı anlaşılınca Hacı Ahmet'in oğlu Süleyman Halife'nin atandığı bildirilmektedir¹⁴¹. Bu berat hem 1139 hem de 1128 numaralı deftere kaydedilmiştir.

Süleyman ölünce hatipliğe, Muharrem 1144 / Ağustos 1731 tarihli beratla, oğlu Mehmet Halife atanmıştır¹⁴². Ancak Mehmet Halife hizmeti bırakınca yerine, Rebû'l-âhir 1155 / Temmuz 1742 tarihinde Ahmet Halife bin Mehmet atanmıştır¹⁴³. Ahmet Halife'nin beratını kaybettiği için Şaban 1158 / Eylül 1745 tarihinde, beratının yenilendiğini görmekteyiz¹⁴⁴. H. 1162 / M. 1748-1749 yılına gelindiğinde Ahmet ölmüştür. Ahmet'in yerine Zilkade 1162 / Kasım 1749 tarihli beratla Salih Halife atanmıştır¹⁴⁵. Fakat Salih Halife fazla görev yapmayarak bir yıl sonra görevden çekilmiştir. Bunun üzerine daha önce bu görevi yapmış ve ölmüş olan Ahmet'in babası Mehmet, Cemâziye'l-evvel 1163 / Mayıs 1750 tarihli beratla hatipliğe atanmıştır¹⁴⁶. Mehmet'in beratının Muharrem 1171 / Ekim 1757 ve Zilhicce 1172 / Ağustos 1759 tarihlerinde yenilendiği görülmektedir¹⁴⁷. Ölümünden sonra ise göreve oğlu Süleyman Halife, Zilhicce 1174 / Ağustos 1761 tarihli beratla atanmıştır¹⁴⁸. Süleyman 14 yıl kadar camide tek başına hatiplik yapmıştır. Görevinin yarısını kendi isteğiyle kardeşine bırakmak isteyince, Rebû'l-evvel 1188 / M. 1774 tarihli beratla görevin yarım hissesi kardeşi Ali'ye verilmiştir¹⁴⁹. Süleyman'ın beratıda aynı yılın safer ayında yenilenmiştir¹⁵⁰.

¹³⁹ *V.A.D.* No: 1091, Vr.103b.

¹⁴⁰ *V.A.D.* No: 1091, Vr.103b.

¹⁴¹ *V.A.D.* No: 1139, Vr.113b.

¹⁴² *V.A.D.* No: 1109, Vr.113b.

¹⁴³ *V.A.D.* No: 1112, Vr.95b.

¹⁴⁴ *V.A.D.* No: 1112, Vr.95b.

¹⁴⁵ *V.A.D.* No: 1112, Vr.96a.

¹⁴⁶ *V.A.D.* No: 1112, Vr.96a.

¹⁴⁷ *V.A.D.* No: 1110, Vr.76a; No: 1110, Vr. 77a.

¹⁴⁸ *V.A.D.* No: 1110, Vr.77a.

¹⁴⁹ *V.A.D.* No: 1115, Vr.29b.

¹⁵⁰ *V.A.D.* No: 1216, Vr.40a.

Süleyman ölünce hissesi, Zilhicce 1199 / Kasım 1785 tarihli beratla oğlu Ahmet'e geçmiştir¹⁵¹. Ahmet sahip olduğu hissenin yarısını kendi isteğiyle kardeşi Ebu Bekir'e bırakmak isteyince; Zilhicce 1216 / Mayıs 1802 tarihinde Ebu Bekir'e berat verilerek Ahmet'e ortak edilmiştir¹⁵². *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen son hatip ataması kaydın da Ebu Bekir'in öldüğü ve hissесinin oğulları Süleyman ve Mehmet'e verildiği bildirilmektedir. Menteş Camii'ndeki hatip atamalarına ait tespit edilebilen bu son berat Muharrem 1249 / Haziran 1833 tarihlidir¹⁵³.

Menteş Camii'ne ferraş görevlendirmesi de yapılmıştır. Zilhicce 1179 / Haziran 1766 tarihli kayıta; camide ferraş olmadığı, ancak ihtiyaç olduğu için Hüseyin bin Mehmet'in atandığı bildirilmektedir¹⁵⁴. Hüseyin hizmeti karşılığında günde yarım akçe alacaktır. *Hurufat Defterleri*'nde ferraşla ilgili yalnızca bu kayıt tespit edilebilmiştir.

B. Mescitler

B. I. Orta Mahalle Mescidi

Balganda köyü Orta Mahalle Mescidi'nin yapım tarihi ve yaptıranı kesin olarak bilinmemekle beraber, *Hurufat Defterleri*'nde ki kayıtlar bizi H.1111 / M. 1699-1700 tarihine kadar götürmektedir. Zilkade 1111 / Haziran 1700 tarihinde, mescidin imamı Osman öldüğünden yerine oğlu Safer Halife atanmıştır¹⁵⁵. Demek ki mescidin yapım tarihi, bu tarihlerden daha önceye dayanmaktadır. Cemâziye'l-âhir 1132 / Mayıs 1720 tarihli atama kaydında, Orta Mescit imamının memleketi terk ettiğinden yerine Hüseyin'in atandığı bildirilmektedir¹⁵⁶. Hüseyin ölünce imamlığa, oğlu Abdullah getirilmiştir. Bu atama Cemâziye'l-âhir 1168 / Nisan 1755 tarihinde yapılmıştır¹⁵⁷. Abdullah'ın beratı Safer 1173 / Ekim 1759 ve Reîbü'l-evvel 1188 / M. 1774 tarihlerinde yenilenmiştir¹⁵⁸. Abdullah ölünce ise yerine oğlu İbrahim getirilmiştir. Bu atama Şevval 1208 / Mayıs 1794 tarihinde yapılmıştır¹⁵⁹.

¹⁵¹ *V.A.D.* No: 1113, Vr.16a.

¹⁵² *V.A.D.* No: 552, Vr.30a.

¹⁵³ *V.A.D.* No: 557, Vr.51a.

¹⁵⁴ *V.A.D.* No: 1108, Vr.119b.

¹⁵⁵ *V.A.D.* No: 1141, Vr.78b.

¹⁵⁶ *V.A.D.* No: 1116, Vr.19a.

¹⁵⁷ *V.A.D.* No: 1110, Vr.74b.

¹⁵⁸ *V.A.D.* No: 1110, Vr.76b; No: 1216, Vr. 40a.

¹⁵⁹ *V.A.D.* No: 551, Vr.78a.

İbrahim ölünce göreve oğlu Molla Hasan getirilmiştir. Molla Hasan'ın beratı Recep 1232 / Haziran 1817 tarihlidir¹⁶⁰. Hasan bu görevi dört yıl sürdürmüştür. Hasan'ın çocuğu yoktur. Bu sebeple öldüğü zaman görev emmisi Hüseyin bin Abdullah'a verilmiştir. Zilkade 1236 / Ağustos 1821 tarihli kayıta Abdullah'ın yarım akçe alacağı bildirilmiştir¹⁶¹. Bu kayıttan başka Orta Mescit'le ilgili kayıt tespit edilememiştir.

B. II. Şeyh Abdülcelil Mescidi

Adından Abdülcelil isminde bir hayırsever tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yapım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, *Hurufat Defterleri*'nde mescide yapılan imam atamaları kayıtları tespit edilmiştir. Mescitte imam olan Ahmet'in beratı Zilhicce 1115 / Mayıs 1704 tarihinde yenilenmiştir¹⁶². Demek ki mescit H.1115 / M.1704 tarihinden daha önce yaptırılmıştır.

Ahmet öldüğünde yerine İbrahim Halife getirilmiş, bu atama Ramazan 1144 / Mart 1732 tarihinde yapılmıştır¹⁶³. İbrahim Halife'nin beratının yenilendiği Safer 1177 / Eylül 1763 tarihli atama kaydında, mescitten Abdülcelil Camii şeklinde söz edilmektedir¹⁶⁴. Ancak mescide minber eklendiğine dair bir kayıt tespit edilememiştir. Ancak İbrahim'in görevi kimden devraldığı bildirilmemiştir. İbrahim ihtiyarlayınca kendi isteğiyle görevi bırakmıştır. Onun yerine yarım akçe yevmiye ile Rebû'l-âhir 1182 / Eylül 1768 tarihinde, Seyit Mehmet bin Mustafa atanmıştır¹⁶⁵. Seyit Mehmet'in beratı Reîbü'l-evvel 1188 / M. 1774 tarihinde yenilenmiştir¹⁶⁶. Seyit Mehmet'in çocuğu yoktur. Bu sebeple öldüğü zaman imamlık Recep 1225 / Ağustos 1810 tarihinde Ahmet bin İbrahim'e verilmiştir¹⁶⁷.

B. III. Süfla Mahallesi Mescidi

Balganda köyü Süfla Mahallesi'nde bulunan bu mescidin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. *Hurufat Defterleri*'nde ki kayıtlara göre, H.1191 / M.1777

¹⁶⁰ V.A.D. No: 555, Vr.30a.

¹⁶¹ V.A.D. No: 555, Vr.30a.

¹⁶² V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

¹⁶³ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

¹⁶⁴ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

¹⁶⁵ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

¹⁶⁶ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

¹⁶⁷ V.A.D. No: 554, Vr.13b.

tarihinde yaptırılmıştır. Cemâziye'l-evvel 1191 / Temmuz 1777 tarihli kayıta yeni yaptırılan mescitte imam olmadığından Süleyman'ın bu göreve atandığı ildirilmektedir¹⁶⁸. Süleyman ölünce de yerine, yarım akçe yevmiye ile oğlu Ahmet getirilmiştir. Bu atama Safer 1200 / Ocak 1786 tarihinde yapılmıştır¹⁶⁹.

B. IV. Cihan Oğlu Süleyman Ağa Mescidi

Mescit Cihan Oğlu Süleyman Ağa tarafından H.1148 / M.1735 tarihinde yaptırılmıştır¹⁷⁰. Mescidin ilk imamı Rebû'l-âhir 1148 / Eylül 1735 tarihinde atanan Murtaza Halife bin Hüseyin'dir. Onun ölümünden sonra yerine Cemâziye'l-âhir 1156 / Ağustos 1743 tarihinde yarım akçe yevmiye ile İsmail bin Hasan atanmıştır¹⁷¹. İsmail'in beratı Safer 1170 / Kasım 1756, 1173/ Ekim 1759 ve 1188 / Mayıs 1774 tarihlerinde yenilenmiştir¹⁷². İsmail ölünce de yerine Rebû'l-âhir 1191 / Haziran 1777 tarihinde Ahmet atanmıştır¹⁷³. *Hurufat Defterleri*'nde bu mescide ait tespit edebildiğimiz son kayıta ise; Ahmet'in öldüğü ve yerine Hafız Murtaza ibn İsmail atandığı bildirilmektedir. Şaban 1214 / Ocak1800 tarihli bu kayda göre Ahmet'in çocuğu olmadığı için görev Hafız Murtaza'ya verilmiştir¹⁷⁴.

B. V. Kızılca Mescidi

Hurufat Defterleri'ndeki kayıtlarda Kızılca Mescit şeklinde adı geçen mescit Zülfikâroğlu Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yapım tarihi ve yaptıranı tespit edilebilmiş değildir. Tespit edilebilen ilk imam ataması kaydı Ramazan 1135 / Temmuz 1723 tarihidir. Bu kayda göre imam Mehmet'in ölümü üzerine göreve yarım akçe yevmiye ile Mustafa getirilmiştir¹⁷⁵. Bu durumda mescidin yapım tarihi H.1135 / M.1723 tarihinden daha öncesine dayanmaktadır.

Mustafa ölünce yerine büyük oğlu Mehmet getirilmiştir. Mehmet'in atandığını gösteren kayıt Zilkade 1162 / Kasım 1749 tarihine aittir¹⁷⁶. Mehmet'in beratı Ramazan 1168 / Temmuz 1755 tarihinde yenilenmiştir¹⁷⁷. Recep 1143 / Şubat 1731 tarihli kayıta

¹⁶⁸ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

¹⁶⁹ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

¹⁷⁰ V.A.D. No: 1109, Vr.114b; No: 1111, Vr.46a.

¹⁷¹ V.A.D. No: 1109, Vr.114b; No: 1112, Vr.95b.

¹⁷² V.A.D. No: 1110, Vr.75a; No: 1110, Vr.76b; No: 1216 Vr.40a.

¹⁷³ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

¹⁷⁴ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

¹⁷⁵ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

¹⁷⁶ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

¹⁷⁷ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

ise; Mehmet'in ölümünden sonra imam olan Mustafa'nın beratının yenilendiği belirtilmiştir¹⁷⁸.

I. II. Budak Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Budak Köyü Camii

Budak köyünde bir tane cami bulunmakta olup, yapım tarihi ve yaptıranın kim olduğu tespit edilememiştir. Köylüler tarafından el birliğiyle yaptırılmış olabilir. Günümüzde halen ayakta durmakta olan cami 1960'lı yıllarda büyük bir onarım geçirerek eski özelliğini kaybetmiştir.

Hurufat Defterleri'nde bu camiye ait tespit edilebilen ilk kayıt Şevval 1111 / Nisan 1700 tarihli imam ve hatip atamasıdır. Bu kayıta Halil ismindeki şahsın atamasının yenilendiği görülmektedir¹⁷⁹. Bu atamada sadece hatiplik görevinden söz edilmekte olup imamlık görevi belirtilmemiştir. Ancak safer 1134 / Aralık 1721 tarihli atamada Halil'den imam ve hatip diye söz edilmektedir. Demek ki imamlık ve hatiplik görevleri aynı kişi tarafından yürütülmektedir. Bu kayıta Halil'in babasının isminin Musa olduğu da anlaşılmaktadır. Musa oğlu Halil'in ölümüyle imamlık ve hatiplik görevi günlük bir akçe ücretle Mehmet bin İvaz'a verilmiştir¹⁸⁰. Ancak Halil'in Musa isminde bir oğlu olup; görevin ona verilmesi gerekirdi. Muharrem 1135 / Kasım 1722 tarihli atama kaydında görev Ahmet'ten alınarak Halil oğlu Musa'ya verilmektedir¹⁸¹. Bu kayıta adı geçen Ahmet'in kim olduğu ve görevi nasıl ele geçirdiğinden söz edilmemiştir. Safer 1134 / Aralık 1721 tarihli atamada Halil'in ölümünden sonra görevi, Mehmet bin İvaz isminde birine verilmişti. İki kayıt arasında bir yıl olduğuna bakılırsa; Ahmet ile Mehmet bin İvaz aynı kişi de olabilir.

Rebîü'l-âhir 1145 / Ekim 1732 tarihinde imam ve hatiplik görevi, Mehmet isminde birinden alınarak tekrar Musa'ya iade edilmiştir¹⁸². Bu durum Musa'nın başına üçüncü kez gelmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi köylerde imamlık önemli bir görev olup; zaman zaman hak etmediği halde bu görevi ele geçirmeye çalışan kişiler olmuştur. Rebîü'l-âhir 1155 / Temmuz 1742 ve 1156 / Haziran 1743 tarihli kayıtlarda

¹⁷⁸ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

¹⁷⁹ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

¹⁸⁰ V.A.D. No: 1116, Vr.19b.

¹⁸¹ V.A.D. No: 1116, Vr.19b.

¹⁸² V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

ise, Halil oğlu Musa' ya beratını kaybettiği için yeniden inâyet verilmiştir¹⁸³. Musa'nın bir yıl arayla beratını iki defa kaybetmesi de ilginç bir durumdur.

Safer 1170 / Kasım 1756 tarihinde ise Musa'nın ölmesi üzerine görev Salih isminde birine verilmiştir¹⁸⁴. Ancak Salih hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Salih'in ölümünden sonra ise; Rebû'l-âhir 1193 / Mayıs 1779 tarihinde Hasan isminde biri bu göreve getirilmiştir¹⁸⁵. Ancak köy halkı kadiya başvurarak; Salih'in ölümünden sonra görevin Halil Halife'ye verilmek üzere arz edildiğini, fakat İstanbul'da oturmakta olan Leblebiciyan tâifesinden Hasan'ın kendi üzerine berat ettirdiğini haber vermişlerdir. Bu durum üzerine görev Hasan'dan alınarak Halil'e verilmiştir¹⁸⁶.

Halil'in çocuğu olmadığı için, ölümünden sonra hatiplik; Safer 1216 / Temmuz 1801 tarihli atamayla halkın ileri gelenlerinden Ali isminde birine verilmiştir¹⁸⁷. Rebû'l-âhir 1222 / Temmuz 1807 tarihli atama kaydında ise; Halil'in çocuğu olmadığından, ölümünden sonra imamlik görevinin, Halil oğlu Ali'ye verildiği belirtilmektedir¹⁸⁸. Burada dikkat çeken şey Ali'ye imamlik ve hatiplik görevlerinin altı yıl arayla ayrı ayrı atamalarla verilmiş olmasıdır. Hal bu ki her iki görev de Ali'ye gelinceye kadar bir kişi tarafından yürütülmüştür. Ali Halife ölünce Recep 1252 / Kasım 1836 tarihli beratla küçük oğlu Abdurrahman Halife hatipliğe atanır¹⁸⁹. İmam ve hatiplikle ilgili başka kayıt tespit edilememiştir.

Budak köyü camisine Safer 1118 / Haziran 1706 tarihinde müezzin ataması da yapılmıştır. Ali isminde birisi müezzinlik görevine getirilmiştir¹⁹⁰. Ali'nin kim olduğu hakkında bilgi bulunmamakla beraber, bu kayıttan başka kayıt ta tespit edilememiştir.

I. III. Çavuş Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Durdı Mehmet Camii

Durdı Mehmet adlı hayır sahibi tarafından yaptırılan bu caminin, yapım tarihi bilinmemektedir. *Hurufat Defterleri*'nde bu camiye ait tespit edilebilen ilk kayıt Safer

¹⁸³ V.A.D. No: 1112, Vr.95b.

¹⁸⁴ V.A.D. No: 1110, Vr.75a.

¹⁸⁵ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

¹⁸⁶ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

¹⁸⁷ V.A.D. No: 552, Vr.30a.

¹⁸⁸ V.A.D. No: 553, Vr.37a.

¹⁸⁹ BOA, C. EV. NO:8173.

¹⁹⁰ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

1104 / Kasım 1692 tarihli hatip atamasıdır. Bu kayda göre caminin H.1104 / M.1692 yılından önce yaptırıldığı söylenebilir. Bu kayıta Ömer'e ait hatiplik görevi yenilenmektedir¹⁹¹. Ömer'in bu görevi Recep 1115 / Aralık 1703 tarihinde tekrar yenilenmiştir. Bu kayıta imamlık görevinin de Ömer üzerinde olduğu görülmektedir¹⁹².

Ömer imam ve hatiplik görevini sürdürürken, sülaleden olduğu anlaşılan, yine Ömer isimli başka bir kişi elinden almıştır. Durumun anlaşılması üzerine imam ve hatiplik Safer 1134 / Aralık 1721 tarihli atamayla Ömer'e geri verilmiştir¹⁹³. Muharrem 1135 / Kasım 1722 tarihinde Hüseyin oğlu Ömer kendi rızasıyla görevi bırakınca imam ve hatiplik günlük yarım akçe ile Şaban oğlu Ömer'e verilmiştir¹⁹⁴.

Ömer'in ölümü üzerine imamlık görevi günlük bir akçe ile Cemâziye'l-evvel 1137 / Şubat 1725 tarihli atamayla Ali Halife'ye verilmiştir¹⁹⁵. Ali'nin kim olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Ayrıca bu atama kaydında hatiplikten de söz edilmemiştir. Rebîü'l-evvel 1138 / Aralık 1725 tarihli atama kaydında ise Ömer'in ölmesiyle hatiplik görevinin, günlük bir akçe ile Mollâ Şeyh Mehmet'e verildiği görülmektedir¹⁹⁶. İmamlık ve hatiplik, Ömer'e kadar aynı kişinin elinde iken, şimdi neden iki kişiye verildiği hakkında açıklayıcı bir bilgi verilmemiştir. Şevval 1143 / Mayıs 1731 tarihinde Mehmet'in beratı yenilenmiştir¹⁹⁷.

Muharrem 1141 / Eylül 1728 tarihli atama kaydında Ömer'in oğlu olduğu belirtilen Abdullah isminde bir kişiye, babası beratı gereğince yarım akçe ile imamlık görevinin verildiği belirtilmektedir¹⁹⁸. Yine aynı yılın Cemâziye'l-evvel ayında yapılan atama kaydında imamlık Abdullah'tan alınarak bir akçe ile Ali'ye geri verilmiştir¹⁹⁹. Ancak Abdullah'a neden verildiği ve sonra neden geri alınarak Ali'ye verildiği hakkında bilgi verilmemiştir. Öte yandan Abdullah'a yarım akçe ile verilirken Ali'ye bir akçe ile verilmiştir. Ücret konusunda da bir çelişki olduğu açıkça görülmektedir. Recep 1143 / Şubat 1731 tarihli atamayla Ali'nin beratı yenilenmiştir²⁰⁰.

¹⁹¹ *V.A.D.* No: 1141, Vr.79b.

¹⁹² *V.A.D.* No: 1141, Vr.78b.

¹⁹³ *V.A.D.* No: 1116, Vr.19b.

¹⁹⁴ *V.A.D.* No: 1116, Vr.19b.

¹⁹⁵ *V.A.D.* No: 1119, Vr.134b.

¹⁹⁶ *V.A.D.* No: 1091, Vr.103b.

¹⁹⁷ *V.A.D.* No: 1109, Vr.113b.

¹⁹⁸ *V.A.D.* No: 1139, Vr.114b.

¹⁹⁹ *V.A.D.* No: 1139, Vr.114b.

²⁰⁰ *V.A.D.* No: 1109, Vr.113b.

Ali ölünce Recep 1151 / Kasım 1738 tarihli atamayla imamlık Hasan Halife'ye verilmiştir²⁰¹. Bu kayıta da Ali'ye yarım akçe verildiği belirtilmektedir. Hasan başka bir köyde oturmakta olup bu göreve rağbet etmemiştir. Bunun üzerine imamlık Hasan'dan alınarak, bir akçe ile Şevval 1153 / Ocak 1741 tarihli atamayla Abdullah ve Mehmet isimli iki kardeşe verilmiştir. Gerekçe olarak da bu görevin eskiden ölmüş babalarına ait olduğu belirtilmiştir²⁰². Artık imamlığı iki kişi aynı anda yürütecektir. Mehmet ölünce görevi Ramazan 1182 / Şubat 1769 tarihinde oğulları Osman ve Mehmet'e verilmiştir²⁰³. Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde bir akçe ile ortaklaşa imam olan Osman ve Mehmet kardeşlerin beratları yenilenmiştir²⁰⁴. Bir akçe iki kardeşe bölüştürülmüştür.

İmamlık görevini Osman ve Mehmet kardeşler ile amcaları Abdullah birlikte yürütürler iken Abdullah ve Mehmet ölmüştür. Bunun üzerine Muharrem 1196 / Ocak 1782 tarihli atamayla 1/4 hisse imamet Ali bin Osman'a ve Mehmet'in hissesi oğlu Abdullah bin Abdullah'a verilmiştir²⁰⁵. Yarım hisse imamete sahip olan Ali'nin beratı, kaybettiği için Recep 1200 / Mayıs 1786 tarihinde yenilenmiştir²⁰⁶. Yine Recep 1200 / Mayıs 1786 tarihli atamayla yarım hisse imamete sahip olan Abdullah'ın ölümü üzerine görev oğulları seyit Mustafa ve seyit Abdullah'a verilmiştir²⁰⁷. Rebû'l-âhir 1220 / Temmuz 1805 tarihinde Ali'nin öldüğü ve yarım hisse imamet görevinin büyük oğlu Ömer'e verildiği görülmektedir²⁰⁸. Mustafa ve Abdullah yarım hisse imamete ortaklaşa sahipler iken Mustafa ölmüş ve hissesi Cemâziye'l-evvel 1222 / Ağustos 1807 tarihli atamayla kardeşi Abdullah'a verilmiştir²⁰⁹. *Hurufat Defterleri*'nde bu camiye ait başka kayıt tespit edilememiştir.

A. II. Tavacı Mehmet Camii

Hurufat Defterleri'nde Tavacı Mehmet isimli bir hayır sahibinin yaptırdığı belirtilen caminin yapım tarihi hakkında bilgi tespit edilememiştir. Cami, günümüzde hiçbir özelliğini kaybetmeden sapa sağlam ayakta durmaktadır. Bu camiye yapılan hatip

²⁰¹ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

²⁰² V.A.D. No: 1109, Vr.115b.

²⁰³ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

²⁰⁴ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

²⁰⁵ V.A.D. No: 1111, Vr.47a.

²⁰⁶ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

²⁰⁷ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

²⁰⁸ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

²⁰⁹ V.A.D. No: 553, Vr.37a.

atamaları *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilmiş ancak imam atamalarına ait hiç kayıt tespit edilememiştir. Tespit edilebilen ilk hatip ataması Rebû'l-âhir 1155 / Temmuz 1742 tarihli atamadır. Bu atamaya göre H.1155 / M.1742 yılından önce yaptırıldığı söylenebilir. Günlük bir akçe ile hatip olan Şeyh Mehmet'in ölümü üzerine büyük oğlu Ömer bu göreve atanmıştır²¹⁰. Ramazan 1168 / Temmuz 1755 ve Cemâziye'l-âhir 1189 / Ağustos 1775 tarihlerinde Ömer'in beratı yenilenmiştir²¹¹. Ömer'in ölümü üzerine Zilkade 1189 / Ocak 1776 tarihli atamayla hatiplik Ömer'in çocukları Mustafa, Abdülkâfi ve Mesud'a verilmiştir²¹².

Mustafa ve Mesut'un ölmesiyle hisseleri Recep 1232 / Haziran 1817 tarihli atamayla Mustafa'nın çocukları İbrahim ve Mesut'a verilmiştir²¹³. Abdülkâfi öldüğünde de 1/3 hissesi Cemâziye'l-âhir 1233 / Mayıs 1818 tarihli atamayla oğlu Ali'ye verilmiştir²¹⁴. Tavacı Mehmet Camii'yle ilgili bu kayıttan başka kayıt tespit edilememiştir.

B. Mescitler

B. I. Çavuş Köyü Mescidi

Çavuş köyünde iki adet mescit olduğu *Hurufat Defterleri*'nde ki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bunlardan biri Hatiboğlu Mescidi olup diğerinin yaptırımı belli değildir. Fatih ve II. Bâyezit zamanlarında yaptırılan her iki tahrir defterinde de Çavuş köyünde bir mescit olduğu kayıtlıdır. Vakfının tasarrufu İbrahim Bey üzerindedir²¹⁵.

Hurufat Defterleri'nde mescide yapılan imam ataması kaydı bulunmaktadır. Mescitte imam olmayıp, nasp ve tayin olunmak gerektiğinden Mehmet bin Hamza'ya Muharrem 1196 / Ocak 1782 tarihinde inayet edilmiştir²¹⁶.

B. II. Çavuş Köyü Hatiboğlu Mescidi

Hatiboğlu isminde biri tarafından yaptırılmıştır. Yapım tarihi tespit edilememiştir. Bu mescitle ilgili tespit edilebilen ilk kayıt imam Mustafa'ya aittir. Mustafa 30 senedir imamlık ederken başka bir köyden Molla Mehmet isminde birisi bir şekilde imamlığı kendi üzerine berat ettirmiştir. Durumun anlaşılması üzerine imamlık

²¹⁰ *V.A.D.* No: 1112, Vr.95b.

²¹¹ *V.A.D.* No: 1110, Vr.74b; No: 1216, Vr. 40b.

²¹² *V.A.D.* No: 1111, Vr.46a.

²¹³ *V.A.D.* No: 555, Vr.30a.

²¹⁴ *V.A.D.* No: 555, Vr.30a.

²¹⁵ *Uzluk, aynı eser*, s.40; *COŞKUN, aynı eser*, s.124.

²¹⁶ *V.A.D.* No: 1111, Vr. 47a.

Ramazan 1200 / Temmuz 1786 tarihinde, Mehmet'ten alınarak Mustafa'ya geri verilmiştir²¹⁷. Bu kayda göre XVIII. yüzyıl ortalarında mescidin var olduğu söylenebilir.

Mustafa'nın ölümünden sonra imamlık görevi, yapılan imtihanla hak ettiği görülen kendi oğlu el-Hac Hafız Ahmet bin Mustafa'ya, Cemâziye'l-âhir 1243 / Ocak 1828 tarihinde verilmiştir²¹⁸.

I. IV. Çukurkent Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Hoca Musa Camiî

Hurufat Defterleri'ndeki kayıtlardan Hoca Musa isminde bir hayır sahibi tarafından yaptırıldığı anlaşılan bu cami, günümüzde hala ayakta durmaktadır. Yapım tarihi şu ana kadar kesin tespit edilemeyen camiye Muharrem 1111 / Temmuz 1699 tarihinde imam ataması yapıldığı tespit edilmiştir. Bu durumda H. 1111/ M.1699-1700 tarihinden önce yaptırıldığı söylenebilir. Muharrem 1111 / Temmuz 1699 tarihli atama kaydına göre; Abdurrahman kendi isteğiyle imamlık görevini bırakınca, Abdullah bir akçe ile bu göreve getirilmiştir²¹⁹. Şevval 1117 / Şubat 1706 tarihli kayıta Abdullah'ın görevi yenilenirken²²⁰ Şaban 1118 tarihli kayıta ise Mustafa'nın görevinin yenilendiği görülmektedir²²¹. Abdullah'ın akıbeti ya da Mustafa'nın bu göreve nasıl getirildiği hakkında bir bilgi verilmemiştir. Ayrıca Abdullah bir akçe alırken Mustafa'ya yarım akçe verilmiştir.

Mustafa öldüğü zaman oğlu Abdurrahman olduğu halde hariçten Abdülaziz'in kendine berat ettirdiği anlaşılınca Safer 1134 / Aralık 1721 tarihli atama kaydıyla görev Abdülaziz'den alınarak Abdurrahman'a verilmiştir²²². Mustafa oğlu Abdurrahman hizmetini terk ettiği için Rebîu'l-âhir 1146 / Ekim 1733 tarihinde görevden alınarak, yerine yine Mustafa isminde başka birisi atanmıştır²²³. Mustafa'nın ölmesinden sonra ise Şaban, 1150 tarihinde yerine Ömer Halife getirilmiştir²²⁴. Ömer'in ölümünden sonra, Cemâziye'l-evvel 1163 / Mayıs 1750 tarihinde göreve getirilen Osman'ın ataması

²¹⁷ *V.A.D.* No: 1113, Vr.16a.

²¹⁸ *V.A.D.* No: 556, Vr.17b.

²¹⁹ *V.A.D.* No: 1140, Vr.272b.

²²⁰ *V.A.D.* No: 1141, Vr.79a.

²²¹ *V.A.D.* No: 1141, Vr.79b.

²²² *V.A.D.* No: 1116, Vr.19b.

²²³ *V.A.D.* No: 1109, Vr.114a.

²²⁴ *V.A.D.* No: 1109, Vr.114b.

Şevvâl 1171 tarihinde yenilenmiştir²²⁵. Osman günde yarım akçe almaktadır. Osman'ın ölümünden sonra ise yerine oğlu Osman Rebû'l-evvel 1189 / Mayıs 1775 tarihinde atanmıştır²²⁶.

Osman'ın kendi isteğiyle görevi bırakması üzerine Rebû'l-âhir 1197 / Nisan 1783 tarihinde, yerine Mehmet bin İsmail getirilmiştir²²⁷. Öte yandan caminin hatibi Halil'in hizmetini terk etmesi üzerine hatiplik görevi de Muharrem 1198 / Aralık 1783 tarihinde imam Mehmet'e verilmiştir²²⁸. Ancak hatiplik görevi aynı yıl içinde Mehmet'ten alınarak Halil'e geri verilmiş; Halil'in feragati üzerine Veliyüddin Halife atanmış, sonra ondanda alınarak tekrar imam Mehmet'e verilmiştir²²⁹. Bunun üzerine Halil konuyu mahkemeye taşımıştır. Yapılan duruşmada tarafların ve Çukurkent köyü ile komşu köylerden şahitlerin dinlenmesiyle Halil'in hatipliğe ehil olmadığı, Mehmet'in daha ehil olduğu ve cemaat tarafından da sevildiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine mahkeme kararıyla hatiplik, Muharrem 1198 / Aralık 1783 tarihinde caminin imamı Mehmet'e verilmiştir²³⁰.

Mehmet sahip olduğu imamet ve hitabet görevlerinin yarım hissesini Şevval 1203 / Temmuz 1789 tarihinde kendi isteğiyle küçük oğlu İsmail'e bırakmıştır²³¹. İsmail öldüğü zaman geride çocuğu yoktur, Mehmet ise Kireli a'yanı için kavga ederken ölünce Safer 1205 / Kasım 1790 tarihinde imamlık Ali bin Osman'a, hatiplik ise Halil bin Mustafa'ya verilmiştir²³².

İmam Ali bin Osman çocuksuz olarak ölünce görev boş kalmıştır. Mehmet bin İsmail göreve talip olmuş; yapılan araştırma sonucunda imamlığa ehil olduğu ve halk tarafından sevildiği anlaşılınca Şaban 1229 / Ağustos 1814 tarihinde imamlık görevine atanmıştır²³³. O'nun ölümünden sonra ise oğulları arasında yapılan imtihan sonucunda büyük oğlu Mustafa ve küçük oğulları İsmail ile Abdullah uygun görülerek imamlık ve hatiplik görevine, Cemâziye'l-âhir 1232 / Mayıs 1817 tarihinde atanmışlardır. Abdullah'ın çocuksuz olarak ölmesi üzerine hissesi, Şaban 1235 / Haziran 1820

²²⁵ V.A.D. No: 1112, Vr.96a; No: 1110, Vr.75b.

²²⁶ V.A.D. No: 1115, Vr.29a.

²²⁷ V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

²²⁸ V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

²²⁹ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

²³⁰ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

²³¹ V.A.D. No: 551, Vr.77a.

²³² V.A.D. No: 551, Vr.77b.

²³³ V.A.D. No: 551, Vr.29b.

tarihinde kardeşleri İsmail ve Mustafa'ya verilmiştir²³⁴. *Hurufat Defterleri*'nde bu kayıttan başka imam atamasına ilişkin kayıt tespit edilememiştir.

Hurufat Defterleri'nde tespit edilebilen, Hoca Musa Camii'ne ilk hatip ataması Abdülaziz'in atamasıdır. Babası Abdurrahman'ın kendi rızasıyla görevi bırakması üzerine, Şevvâl 1117 tarihinde bu göreve getirilmiştir²³⁵. Ancak Safer 1118 / Haziran 1706 tarihli atama kayıtlarında Abdurrahman'a müdahale olduğu anlaşıldığı için göreve geri getirildiği belirtilmektedir²³⁶. İlginç olan ise Safer 1118 / Haziran 1706 tarihli bu şekilde iki ayrı kaydın olmasıdır. Sehven iki defa mı kaydedildi yoksa aynı zamanda iki defa müdahale ile mi karşılaştı bilinmemektedir. Görev Abdullah'a geri verilirken Abdülaziz'den bir daha söz edilmemiştir. Abdülaziz kadiya yanlış bilgiler vererek görevi kendi üzerine berat ettirmiş, durumun anlaşılması üzerine de görevden alınmış olmalıdır. Kayıtlarda sözü edilen dışardan müdahalede onun müdahalesi olabilir. Abdurrahman'ın bu göreve ne zaman ve nasıl getirildiği hakkında *Hurufat Defterleri*'nde herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak Zilkade 1143 / Haziran 1731 tarihli atama kaydından öldüğü ve görevin Şeyh Mehmet'e verildiği anlaşılmaktadır²³⁷.

Mehmet'in ölümü üzerine Safer 1164 / Ocak 1751 tarihinde yine Mehmet isimli başka bir kişi atanmıştır²³⁸. Mehmet ölünce de görev, kendi oğlu Abdülaziz Halife'ye, kaza kadısı Seyit Ali Efendi arızıyla verilmiştir²³⁹. Abdülaziz'in ölümünden sonra da emmisi Musa Halife Rebû'l-evvel 1173 / Kasım 1759 tarihinde hatipliğe atanmıştır²⁴⁰. O'nun bu görevi Şevvâl 1190 tarihinde yenilenmiştir²⁴¹. Musa'nın kendi isteğiyle görevi bırakmasıyla Safer 1197 / Şubat 1783 tarihinde Halil hatip olmuştur²⁴². Halil görevini sürdürürken, kötü niyetli bazı kişiler İstanbul'a giderek hatiplik görevini almaya çalışmışlar ancak durumun anlaşılmasıyla, görev Şaban 1197 / Temmuz 1783 tarihinde Halil'e geri verilmiştir²⁴³.

²³⁴ V.A.D. No: 555, Vr.30a

²³⁵ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

²³⁶ V.A.D. No: 1141, Vr.79a; No: 1141, Vr.79b.

²³⁷ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

²³⁸ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

²³⁹ V.A.D. No: 1110, Vr.76b.

²⁴⁰ V.A.D. No: 1110, Vr.76b.

²⁴¹ V.A.D. No: 1216, Vr.40.

²⁴² V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

²⁴³ V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

Halil'in hizmetini terk etmesi üzerine hatiplik görevi de Muharrem 1198 / Aralık 1783 tarihinde caminin imamı Mehmet'e verilmiştir²⁴⁴. Ancak hatiplik görevi aynı yıl içinde Mehmet'ten alınarak Halil'e geri verilmiş; Halil'in ferâgati üzerine Velîyüddin Halife atanmış, sonra ondanda alınarak tekrar imam Mehmet'e verilmiştir²⁴⁵. Bunun üzerine Halil konuyu mahkemeye taşımıştır. Yapılan duruşmada tarafların ve Çukurkent köyü ile komşu köylerden şahitlerin dinlenmesiyle Halil'in hatipliğe ehil olmadığı, Mehmet'in daha ehil olduğu ve cemaat tarafından da sevildiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine mahkeme kararıyla hatiplik, Muharrem 1198 / Aralık 1783 tarihinde caminin imamı Mehmet'e verilmiştir²⁴⁶.

Mehmet sahip olduğu imamet ve hitabet görevlerinin yarım hissesini Şevval 1203 / Temmuz 1789 tarihinde kendi isteğiyle küçük oğlu İsmail'e bırakmıştır²⁴⁷. İsmail geride çocuğu olmadan ölmüş, Mehmet ise Kırelî a'yanı için kavga ederken ölünce, Safer 1205 / Kasım 1790 tarihinde hatiplik Halil bin Mustafa'ya verilmiştir²⁴⁸. Halil bin Mustafa beratını kaybedince, Cemâziye'l-evvel 1215 Ekim 1800 tarihinde kendisine yeniden berat verilmiştir²⁴⁹. Halil bin Mustafa'nın çocuğu olmadığı için ölümünden sonra görevin önceki sahipleri Mehmet ve İsmail, Cemâziye'l-âhir 1216 / Kasım 1801 tarihinde yeniden hatipliğe atanmışlardır²⁵⁰. Burada ilginç olan şey; yukarda da bahsedildiği gibi Safer 1205 / Kasım 1790 tarihli kayıta Mehmet ve İsmail'in öldüğü ve hatiplik görevinin Halil'e verildiği söylenmekte idi. Şimdi ise 11 yıl sonra yeniden Mehmet ve İsmail'e verilmektedir. Peki Mehmet ve oğlu İsmail eğer ölmediler ise görevin kendilerinden alınarak Halil 'e verilmesine neden 11 yıl boyunca itiraz etmemişlerdir. Acaba Halil'den korkmuşlar mıdır? Bu konuda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak gerçek olan Mehmet ve oğlu İsmail'in, Halil'in ölümünden sonra ortaya çıkarak görevi tekrar almalarıdır. İsmail'in ölmesiyle hissesi, Cemâziye'l-âhir 1218 / Ekim 1803 tarihinde, babası ve ortağı Mehmet'e verilmiştir²⁵¹.

Yukarda da anlatıldığı üzere, İsmail oğlu Mehmet, caminin imamı Ali bin Osman'ın çocuksuz olarak ölmesi üzerine, imamlık görevine de talip olmuş ve Şaban

²⁴⁴ V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

²⁴⁵ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

²⁴⁶ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

²⁴⁷ V.A.D. No: 551, Vr.77a.

²⁴⁸ V.A.D. No: 551, Vr.77b.

²⁴⁹ V.A.D. No: 552, Vr.30a.

²⁵⁰ V.A.D. No: 552, Vr.30a.

²⁵¹ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

1229 / Ağustos 1814 tarihli atamayla kendisine imamlıkta verilmiştir²⁵². Burada çelişkili bilgiler karşımıza çıkmaktadır. İsmail oğlu Mehmet 1197 yılında caminin imamlığına atanmış, 1198 de ise kendisine hatiplikte verilmiştir. 1205 yılında ise Mehmet'in öldüğü söylenerek imamlık Ali bin Osman'a, hatiplik ise Halil bin Mustafa'ya verilmiştir. İsmail oğlu Mehmet, 1216 yılında Halil bin Mustafa'nın ölmesiyle yeniden ortaya çıkarak hatipliği tekrar almış:1229 yılında da Ali bin Osman'ın ölümüyle imamlık görevini üstlenmiştir. Acaba hayatta olduğu halde 1205 yılında neden öldüğü söylenmiştir? Ya da neden onca yıl suskun kalmıştır. Bu konularda *Hurufat Defterleri*'ndeki kayıtlarda herhangi bir bilgi verilmemiştir. İsmail oğlu Mehmet'in ölümünden sonra ise oğulları arasında yapılan imtihan sonucunda büyük oğlu Mustafa ve küçük oğulları İsmail ile Abdullah uygun görülerek imamlık ve hatiplik görevine, Cemâziye'l-âhir 1232 / Mayıs 1817 tarihinde atanmışlardır. Abdullah'ın çocuksuz olarak ölmesi üzerine hissesi, Şaban 1235 / Haziran 1820 tarihinde kardeşleri İsmail ve Mustafa'ya verilmiştir²⁵³. Bu kayıтта İsmail'in adı geçmektedir. Hal bu ki, Safer 1205 / Kasım 1790 ve Cemâziye'l-âhir 1218 / Ekim 1803 tarihli kayıtlarda İsmail'in öldüğü söylenmekte idi. Buradan o kayıtlardaki İsmail'in öldüğü bilgisinin de yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır

Hurufat Defterleri'nde Hoca Musa Camii'ne kayyım atandığı da görülmektedir. Muharrem 1120 / Nisan 1708 tarihli atama kaydına göre, yarım akçe ile Mehmet, kazanın kadısı Mustafa'nın arzıyla kayyımlığa atanmıştır²⁵⁴.

Hoca Musa Camii'ne Şevval 1117 / Şubat 1706 tarihinde müezzin de atanmıştır. Bu göreve Süleyman getirilmiştir²⁵⁵.

I. V. Devlet Şah Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A.I. Hamza Ağa Camii

Hamza Ağa Camii'nin bulunduğu Devlet Şah köyü günümüzde tamamen ortadan kalkmış durumdadır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit ettiğimiz kayıtlara göre XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde bu köyün hala var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim

²⁵² V.A.D. No: 551, Vr.29b.

²⁵³ V.A.D. No: 555, Vr.30a

²⁵⁴ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

²⁵⁵ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

Şevval 1133 / Ağustos 1721 tarihinde Hamza Ağa Camii'ne müteveli ve hatip ataması yapılmıştır. Ali'nin ölümü üzerine Mehmet müteveli ve hatiplik görevlerine atanmıştır²⁵⁶.

Cemâziye'l-evvel 1133 / Mart 1721 tarihinde Ahmet'in ölümüyle Şeyh Mehmet, camide imam ve muallim-i sıbyân ve eczâsının tilaveti görevlerine atanmıştır²⁵⁷. Bu atmadan anlaşıldığı üzere imam, camide çocuklara ders de vermektedir. Her iki atamada da adı geçen Mehmet'lerin aynı kişimi yoksa farklı kişiler mi oldukları hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak atamaların aynı yıl içinde yapıldığından hareketle aynı kişi olduğu düşünülebilir. *Hurufat Defterleri*'nde başka kayıt tespit edilememiştir.

I. VI. Ebu'l-Vefa Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Şeyh Yusuf Camii

Ebu'l-Vefa köyü günümüzde tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Şaban 1245 / Şubat 1830 tarihinde Şeyh Yusuf Camii'ne atama yapıldığına göre, Ebu'l-Vefa köyü XIX. yüzyıl ortalarında hala mevcut idi. *Hurufat Defterleri*'nde, tespit edilebilen, Şeyh Yusuf Camii'ne yapılan ilk atama, H.1113 / M. 1701-1702 yılında yapılan imam ve hatip Halil'in atamasıdır. Halil bu göreve Ahmet'in görevi kendi isteğiyle bırakması üzerine atanmıştır. İmamlık ve Hatiplik için günlük bir akçe ödenmektedir²⁵⁸. Halil'in görevi Muharrem 1117 / Mayıs 1705 yılında yenilenmiştir²⁵⁹. Halil ölünce Şevval 1140 / Haziran 1728 tarihli beratla, yerine oğlu İbrahim getirilmiştir²⁶⁰. Muharrem 1144 / Ağustos 1731 ve Recep 1168 / Mayıs 1755 tarihlerinde İbrahim'in beratı yenilenmiştir²⁶¹.

İbrahim ölünce Şevval 1172 / Haziran 1759 tarihli atamayla yerine oğlu Osman Halife getirilmiş; oda bir yıl sonra Safer 1173 / Ekim 1759'da hissesinin yarısını, kendi rızası ile emmisine bırakmıştır²⁶². İbrahim'in ölmesiyle oğlu Osman'ın yerine atandığını gösteren Safer 1184 / Haziran 1770 tarihli başka bir kayıt daha karşımıza

²⁵⁶ V.A.D. No: 1116, Vr.19b.

²⁵⁷ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

²⁵⁸ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

²⁵⁹ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

²⁶⁰ V.A.D. No: 1139, Vr.114b.

²⁶¹ V.A.D. No: 1110, Vr.74b; No: 1109, Vr.113b.

²⁶² V.A.D. No: 1110, Vr.76a; No: 1110, Vr.76b.

çıkılmaktadır²⁶³. Osman bir yolunu bularak emmisi Hüseyin ile ortak olduğu görevi, tek başına kendi üzerine berat ettirmiştir. Hüseyin'in başvurusu üzerine durumun anlaşılmasıyla görevin yarısı tekrar Hüseyin'e verilmiştir²⁶⁴. Hüseyin'in beratı Safer 1188 / Mayıs 1774'de yenilenmiştir²⁶⁵. Hüseyin ölünce görevi Cemâziye'l-evvel 1189 / Temmuz 1775 tarihli beratla oğlu İbrahim'e²⁶⁶; Osman öldüğü zaman da, çocuğu olmadığı için, Safer 1206 / Ekim 1791 tarihinde emmisinin oğlu Seyit Ali'ye verilmiştir²⁶⁷. Seyit Ali'nin ölümünden sonra görev Cemâziye'l-evvel 1225 / Temmuz 1810'da es-Seyyid eş-Şeyh Mehmet Emin bin es-Seyyid Ali'ye verilmiştir²⁶⁸. Ancak Mehmet Emin'in kim olduğu hakkında bilgi verilmemiştir.

İmamlık ve hatiplik görevlerinin yarısına sahip olan İbrahim ölünce hissesi, Cemâziye'l-evvel 1225 / Temmuz 1810'da oğulları es-Seyyid Hüseyin ve es-Seyyid Abdürreşid'e verilmiştir²⁶⁹. Es-Seyyid eş-Şeyh Mehmet Emin bin es-Seyyid Ali ölünce geride çocuğu olmadığından hissesi, diğer yarım hisseye sahip olan es-Seyyid Hüseyin ve es-Seyyid Abdürreşid kardeşlere, yapılan imtihan sonucunda hak ettikleri görülünce, Şaban 1240 / Nisan 1825 tarihli beratla verilmiştir²⁷⁰. Es-Seyyid Hüseyin ve es-Seyyid Abdürreşid kardeşler zaten imam hatipliğin yarım hissesine sahip durumda idiler, imtihana tabi tutulmaları ilginç bir durum. Es-Seyyid Hüseyin ve es-Seyyid Abdürreşid kardeşler artık görevin karşılığı iki akçe almaktadırlar. es-Seyyid Abdürreşid ölünce hissesi yapılan imtihan sonrası Şaban 1245 / Şubat 1830 'da oğulları Seyit Ahmet ve Seyit Osman'a verilmiştir²⁷¹. *Hurufat Defterleri*'nde imam ve hatiplikle ilgili başka kayıt tespit edilememiştir.

Şeyh Yusuf Camii'nin zaviyesi de bulunmakta olup; bununla ilgili geniş bilgi kültürel yapılar bölümünde verilecektir.

A.II. Emirler Mescidi

Ebu'l-Vefa köyün de hayır sahibi kişiler tarafından bir mescit yaptırılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde, Emirler Mescidi olarak adlandırılan bu mescide, yalnızca bir

²⁶³ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

²⁶⁴ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

²⁶⁵ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

²⁶⁶ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

²⁶⁷ V.A.D. No: 551, Vr.78a.

²⁶⁸ V.A.D. No: 554, Vr.13b.

²⁶⁹ V.A.D. No: 554, Vr.13b.

²⁷⁰ V.A.D. No: 556, Vr.17a.

²⁷¹ V.A.D. No: 557, Vr.50b.

atama kaydı tespit edilebilmiştir. Rebû'l-âhir 1176 / Kasım 1762 tarihli atamaya mescide ilk defa imam atması yapılmıştır. Buradan hareketle mescidin H. 1176 / M. 1762 yılında yaptırıldığı söylenebilir. İmamlığa Şeyh Hüseyin Halife, kaza nâibi Seyyid Ahmet arzıyla atanmıştır²⁷².

I. VII. Eznebolu Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A.I. Eznebolu Köyü Camii

Kıyak Dede köyü, Eznebolu-i Viran, Aşağı Eznebolu, Zir-Eznebolu, Kırık-köyü, Kıyak-Dede şeklinde farklı adlarla adlandırılan köyde bulunan caminin yaptırını ve yapım tarihi şu ana kadar tespit edilememiştir. Günümüzde hala ayakta olan cami 1960'larda büyük bir onarım geçirmiştir. Eski taş duvarları sıvandığı için yeni bir yapı gibi görünmektedir. Ahşap çatının alt tarafına sunta çakıldığı için görünmemektedir.

Hurufat Defterleri'nde, Eznebolu Köyü Camii şeklinde belirtilen camiye imam ve hatip atamaları yapıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilebilen ilk atama Cemâziye'l-evvel 1133 / Mart 1721 senesine ait Hasan bin Mehmet'in hatiplik atamasıdır. Bu kayıta caminin vazifesi kalîl olduğundan hatipliği kimsenin istemediği için Hasan bin Mehmet'e verildiği söylenmektedir²⁷³.

Safer 1136 / Kasım 1723 tarihli kayıta ise imam ve hatip olarak Ali Halifenin adı geçmektedir. Ali halife görevini terk ettiği için, yerine günlük yarım akçe ile Hasan Halife getirilmiştir²⁷⁴. Ancak bir yıl sonra, Cemâziye'l-evvel 1137 / Şubat 1725 tarihli atamada Ali'nin beratını kaybettiği için dışardan birisi görevi aldığından tekrar imamlık ve hatipliğin Ali'ye verildiği görülmektedir²⁷⁵. Bu kayıta dışardan kimin aldığı belirtilmemekle beraber, bir önceki kayda istinaden Hasan Halife'nin kastedildiği söylenebilir. Bu kayıttan altı yıl sonra Recep 1143 / Şubat 1731 tarihinde verilen beratla imam ve hatiplik tekrar Hasan Halife'ye verilmiştir. Bu kayıta Ali'den hiç söz edilmemiştir.

Safer 1160 / Mart 1747 tarihine gelindiğinde Hasan bin Mehmet'in ehil olmadığından görevden alınarak, yerine Yusuf bin Hacı Mustafa'nın getirildiğini

²⁷² V.A.D. No: 1118, Vr.119b.

²⁷³ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

²⁷⁴ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

²⁷⁵ V.A.D. No: 1119, Vr.141b.

görüyoruz²⁷⁶. Bu camiye yapılan atamalarda bir çekişme ve kargaşanın yaşandığını söylemek mümkün. Nitekim 1137 tarihli beratla imam ve hatiplik Ali'ye verilmiş; 1143 tarihli beratla ise Hasan'a verilmiştir. Şimdi ise Hasan bin Mehmet'tin de ehil olmadığı söylenmektedir. Ancak sekiz yıl sonra Safer 1168 / Aralık 1754 tarihli kayıta, Hasan bin Mehmet'tin azline sebep yok iken görevi Yusuf'un aldığından, geri tekrar Hasan bin Mehmet'te verildiği görülmektedir²⁷⁷. Yusuf'un hak etmediği halde sekiz yıl görevi sürdürmesi, Hasan bin Mehmet'tin onca yıl suskun kalması da kargaşanın bir başka göstergesidir. Hasan bin Mehmet'tin ölümü üzerine, Recep 1173 / Mart 1760 tarihli beratla, imam ve hatiplik oğulları Abdurrahman ve Ali kardeşlere ortaklaşa verilmiştir²⁷⁸.

Abdurrahman ve Ali kardeşlerin beratları Safer 1188 / Mayıs 1774 tarihinde yenilenmiştir²⁷⁹. Ali'nin ölümünden sonra Rebû'l-evvel 1208 / Kasım 1793 tarihli beratla hissesi oğlu Mehmet'e verilmiştir²⁸⁰. Öte yandan diğer hisseye sahip olan Abdurrahman ölünce oğlu hissesine rağbet etmemiştir. Bu durum üzerine Abdurrahman'ın hissesi Rebû'l-âhir 1222 / Temmuz 1807 tarihli beratla, diğer ortağı Mehmet'everilmiştir²⁸¹. Mehmet öldüğünde ise yapılan imtihan sonrasında verilen, Muharrem 1245 / Ağustos 1829 tarihli beratla, oğulları Seyit Ali, Seyit Hüseyin ve Mustafa göreve getirilmişlerdir²⁸². *Hurufat Defterleri*'nde, Eznebolu Köyü Camii'ne başka atama tespit edilememiştir.

I. VIII. Fele Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Fele Köyü Camii

Fele Köyü Camii'nin yapım tarihi hakkında kesin bilgi tespit edilememiştir. Günümüz de ayakta durmakla birlikte 1950'li yıllarda büyük bir onarım geçirmiştir. Taş duvarlar sıvandığı için eski görünümünü kaybetmiş, ahşap tavanda yenilenerek eski özelliğini yitirmiştir.

²⁷⁶ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

²⁷⁷ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

²⁷⁸ V.A.D. No: 1110, Vr.76b.

²⁷⁹ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

²⁸⁰ V.A.D. No: 551, Vr.78a.

²⁸¹ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

²⁸² V.A.D. No: 557, Vr.50b.

Hurufat Defterleri'nde ki ilk atama kaydı Muharrem 1117 / Mayıs 1715 tarihli imam ve hatip atamasıdır. İmam ve hatip Mustafa'nın görevi yenilenmiştir²⁸³. Bu kayıta Mustafa'nın görevi yenilediğine göre, Mustafa'nın ilk ataması daha eski tarihli olmalıdır. Ancak bu atama tespit edilememiştir. Bu kayıttan sonra 1163 senesine kadar camiyle ilgili atama kaydedilmemiştir. Zilkade 1163 / Ekim 1750 tarihli beratla 1/3 hisse imam ve hatiplik, Veliyüddin öldüğü için oğlu Hacı Hasan'a verilmiştir²⁸⁴. Veliyüddin'in göreve ne zaman getirildiği tespit edilememiştir. Mustafa ile Veliyüddin arasında görev yapan bir başkası daha var mıdır? Bu da tespit edilememiştir. Mustafa bir akçe ile göreve sahip iken, şimdi görev üç hisseye bölünmüştür. Diğer hisse sahipleri de kayıtlarda belirtilmemiştir. Öte yandan Şaban 1169 / Mayıs 1756 tarihli kayıta ise imamlık Hüseyin'e ait iken dışardan Mustafa aldığı için, görev Mustafa'dan alınarak Hüseyin'e geri verilmiştir²⁸⁵. Fakat Hüseyin'in göreve ne zaman getirildiği ve de Hacı Hasan'ın akıbeti hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Hacı Hüseyin' imamlık görevinden oğluna verilmek üzere vazgeçmiş; Safer 1183 / Temmuz 1769 tarihli beratla oğlu İbrahim atanmıştır²⁸⁶. Safer 1188 / Mayıs 1774'de ise İbrahim'in görevi yenilenmiştir²⁸⁷.

Fele Köyü Camii zamanla yıpranmış ve harabe olmaya yüz tutmuştur. İstanbul'dan alınan izinle, köy halkı tarafından tamir edilmiş ve ilk olarak minber konulmuştur. Demek ki bu zamana kadar köy halkı Cuma namazları için başka köylere gitmekte idiler. Öyleyse Fele köyünün bu zamanlarda küçük bir köy olduğu söylenebilir. Nitekim cemaati az olan köylerde Cuma namazları kılınmazdı. Recep 1211 / Ocak 1797 tarihli atamayla imam ve hatipliğe Hüseyin bin Süleyman getirilmiştir²⁸⁸. Fele Köyü Camii'yle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen son kayıta ise 1/3 hisseye sahip İbrahim bin Hacı Hüseyin öldüğünden köy sakinlerinden Ömer bin Mustafa'nın atandığı söylenmektedir²⁸⁹.

²⁸³ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

²⁸⁴ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

²⁸⁵ V.A.D. No: 1110, Vr.75a.

²⁸⁶ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

²⁸⁷ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

²⁸⁸ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

²⁸⁹ V.A.D. No: 555, Vr.30a.

I. IX. Göçeri Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A.I. Göçeri Köyü Camii

Göçeri Köyü Camii'nin yaptıranı ve yapım tarihi şu ana kadar tespit edilememiştir. Cami geçen yıl tamamen yanmıştır. Bu gün yerinde yeni bir cami inşası halen devam etmektedir. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk atama Safer 1104 / Kasım 1692 yılına aittir. Buna göre caminin yapım tarihini, 1692 yılından daha öncesinde aramak gerekir.

Safer 1104 / Kasım 1692 tarihli kayıta Salih'in hatiplik görevinin yenilendiği görülmektedir²⁹⁰. Şaban 1110 / Mart 1699 tarihli kayıta hatip Mustafa'nın köyü terk ettiğinden, hatiplik görevinin kaza kadısı Ahmet'in arzıyla Nurullah'a verildiği söylenmektedir²⁹¹. Mustafa'nın göreve ne zaman atandığı, ya da 1104 yılında atanan Salih'in akıbeti hakkında bilgi verilmemiştir. Nurullah'ın görevi Mustafa'dan haksız yere aldığı ortaya çıkmasıyla, bir yıl sonra görevden alınarak Cemâziye'l-âhir 1111 / Aralık 1699 tarihli beratla Mustafa'ya tekrar hatipliğe atanmıştır²⁹².

Bu kayıttan sonra kırk yıl kadar bir süre camiye hatip ataması kaydı yapılmamıştır. Recep 1152 / Kasım 1739 tarihli kayıta Nurullah'ın ölümü üzerine oğlu Hüseyin Halife'nin hatipliğe atandığı söylenmektedir²⁹³. Cemâziye'l-âhir 1111 / Aralık 1699 tarihli beratla hatiplik Nurullah'tan alınarak Mustafa'ya verilmişti. Anlaşılan o ki, Nurullah bir yolunu bularak görevi tekrar kendi üzerine berat ettirmiş olmalıdır. Ancak *Hurufat Defterleri*'nde böyle bir berat kaydı tespit edilememiştir. Hüseyin Halife'nin beratı, Zilkade 1168 / Eylül 1755 ve Zilkade 1171 / Ağustos 1758 tarihlerinde iki kez yenilenmiştir²⁹⁴.

Hurufat Defterleri'nde Göçeri Köyü Camii'ne yapılan imam atamaları kayıtları da bulunmaktadır. Nitekim tespit edilebilen ilk kayıta, bir akçe yevmiye ile imam olan Mahmut'un beratının Zilkade 1108 / Haziran 1697 tarihinde yenilendiği görülmektedir²⁹⁵. Ancak Mahmut'un imamlığa ne zaman atandığı bildirilmemiştir.

²⁹⁰ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

²⁹¹ V.A.D. No: 1140, Vr.272b.

²⁹² V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

²⁹³ V.A.D. No: 1109, Vr.115a.

²⁹⁴ V.A.D. No: 1110 Vr.74b; No: 1110, Vr.75b.

²⁹⁵ V.A.D. No: 1140, Vr.272b.

Mahmut'un beratı Safer 1116 / Temmuz 1704 tarihinde tekrar yenilenmiştir²⁹⁶. Bu kayıttan sonra otuz yıla yakın bir süre camiye imam ataması kaydı görülmemektedir.

Ramazan 1143 / Nisan 1731 tarihli atma kaydında Mahmut'un kendi isteğiyle görevi bırakmasından sonra imamlığa atanan Abdülkadir'in beratının yenilendiği belirtilmektedir²⁹⁷. Abdülkadir'in imamlığa ne zaman getirildiği hakkında bilgi verilmemiştir. Recep 1168 / Mayıs 1755 ve Cemâziye'l-evvel 1172 / Ocak 1759 tarihlerinde imam Abdülkadir'in beratının iki kez daha yenilendiği görülmektedir²⁹⁸. Abdülkadir'in kendi isteğiyle görevi bırakması üzerine, oğlunun oğlu İbrahim bin Mahmut Zilhicce 1179 / Haziran 1766 tarihli beratla imamlığa atanmıştır²⁹⁹. İbrahim'in beratı Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde yenilenmiştir³⁰⁰. İbrahim'in ölümünden sonra Cemâziye'l-evvel 1222 / Ağustos 1807 tarihli beratla, oğulları Mahmut ve Abdülkadir imamlığa atanmışlardır³⁰¹.

Mahmut ve Abdülkadir kardeşler görevi sürdürürken Abdülkadir köyünü, dolayısıyla hizmetini terk etmiştir. Abdülkadir'in on yıldan beri görevini terk ettiği ve yerine vekilinin de olmadığı köy halkı tarafından mahkemeye ihbar edilmiştir. Öte yandan yarım hisseye sahip Mahmut'ta mahkemeye gelerek, görevinden köy halkından Osman bin Ahmet adına feragat ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Abdülkadir ve Mahmut'un yarımşar hisseleri, Rebû'l-âhir 1242 / Kasım 1826 tarihli beratla müstakilen Osman bin Ahmet'e verilmiştir³⁰².

Hurufat Defterleri'nde Göçeri Camii'yle ilgili başka kayda rastlanılmamıştır.

A.II. Avcı Oğlu Camii

Kayıtlarda Avcı Oğlu Murat tarafından yaptırıldığı belirtilen caminin yapım tarihi belli değildir. *Hurufat Defterleri*'nde camiye hatip atamaları kayıtları tespit edilmiştir. Ancak imam ataması kaydına rastlanmamıştır.

Cemâziye'l-evvel 1172 / Ocak 1759 tarihli kayıttan, hatip olan Hasan Halife'nin ölümünden sonra Seyit İbrahim Halife'nin hatipliğe atandığı belirtilmektedir³⁰³. Hasan'ın hatipliğe hangi tarihte atandığı hakkında bilgi verilmemiştir. Seyit İbrahim

²⁹⁶ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

²⁹⁷ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

²⁹⁸ V.A.D. No: 1110 Vr.74b; No: 1110, Vr.76a.

²⁹⁹ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

³⁰⁰ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

³⁰¹ V.A.D. No: 553, Vr.37a.

³⁰² V.A.D. No: 556, Vr.17b.

³⁰³ V.A.D. No: 1110, Vr.76a.

ölünce yerine Zilhicce 1177 / Haziran 1764 tarihli beratla, oğlu Seyit Mustafa atanmıştır³⁰⁴. Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihli kayıta, hatip Mehmet'in beratının yenilendiği belirtilmektedir³⁰⁵. Mehmet'in göreve ne zaman ve kimin yerine getirildiği bildirilmemiştir. Mehmet'in ölümünden sonra ise yerine, Safer 1200 / Ocak 1786 tarihli beratla, oğulları İbrahim ve Hüseyin getirilmiştir³⁰⁶.

Hurufat Defterleri'nde tespit edilebilen son kayıta ise, Hüseyin'in ölümüyle yarım hissesinin Rebû'l-âhir 1242 / Kasım 1826 tarihli beratla, oğlu Mehmet'e verildiği bildirilmektedir³⁰⁷.

B. Mescitler

B. I. Kızılca Mahallesi Mescidi

Kızılca Mahallesi'nde bulunan Kızılca Mescidi hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Yapım tarihi ve yaptıranı şu ana kadar tespit edilememiştir. *Hurufat Defterleri*'nde bu mescide yapılan imam ataması kayıtları bulunmaktadır.

Tespit edilebilen ilk kayıt Muharrem 1166 / Aralık 1752 tarihli, Mehmet bin Ömer'in imamlığa atandığı berattır. Mehmet bu göreve Seyit Mahmut bin Osman'ın ölümünden sonra atanmıştır³⁰⁸. Seyit Mahmut'un göreve getirildiği tarih belli değildir. Bu durumda mescidin yapım tarihini 1166 yılından daha geriye götürebiliriz. Mehmet'in ölmesi üzerine, oğlu Osman Halife Muharrem 1169 / Kasım 1755 tarihinde imamlığa atanmıştır³⁰⁹. Recep 1171 / Nisan 1758 tarihli kayıta Osman Halife'nin beratının yenilendiği yazılıdır³¹⁰. Safer 1188 / Mayıs 1774 tarihli son kayıta ise, Osman'ın öldüğü ve yerine oğlu Seyit Mehmet'in atandığı bildirilmektedir³¹¹.

B. II. Çeşme Mescidi

Çeşme Mescidi Göçeri köyünün Yukarı Mahallesinde bulunmaktadır. Yaptıranı belli değildir. Mahalleli tarafından el birliğiyle yaptırılmış olması muhtemeldir. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, Muharrem 1112 Temmuz 1700 tarihli atama kaydına bakılırsa, H.1112 / M.1700 -1701 yılından önce yaptırıldığı kesindir.

³⁰⁴ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

³⁰⁵ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

³⁰⁶ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

³⁰⁷ V.A.D. No: 556, Vr.17b.

³⁰⁸ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

³⁰⁹ V.A.D. No: 1110, Vr.754.

³¹⁰ V.A.D. No: 1110, Vr.75b.

³¹¹ V.A.D. No: 1115, Vr.28a.

Mescidin İmamı Şaban ölünce yerine oğlu Ömer, Muharrem 1112 / Temmuz 1700 tarihli beratla atanmıştır³¹². Şaban'ın ne zaman ve kimin yerine atıldığı hakkında bilgi verilmemiştir. Ömer'in beratı Safer 1116 / Temmuz 1704 ve Recep 1144 / Ocak 1732 tarihlerinde yenilenmiştir³¹³.

Ömer ölünce yerine oğulları Mustafa ve Ömer Cemâziye'l-evvel 1157 Temmuz 1744 tarihli beratla ortaklaşa olarak atanmışlardır³¹⁴. Mustafa ve Ömer kardeşlerin beratı Şevval 1172 / Haziran 1759 ve Şevval 1188 / Ocak 1775 tarihlerinde yenilenmiştir³¹⁵. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen son kayıta ise, Mustafa ve Ömer kardeşlerin ölümü üzerine hisseleri, Muharrem 1199 / Aralık 1784 tarihli beratla, Mustafa bin Mustafa ve Ömer bin Ömer'e verildiği bildirilmektedir³¹⁶.

B. III. Mehmet Ağa Mescidi

Mehmet adında bir hayır sahibi tarafından yaptırılmış olan mescit, Yukarı Mahallede bulunmaktadır. Yapım tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, H. 1115 / M.1703 tarihinde imam ataması yapıldığına göre bu tarihten daha önceki zamanlarda yaptırılmış olmalıdır. Halil imamlık görevinden ayrıldığı için yerine, H. 1115 / M. 1703-1704 tarihli beratla Süleyman atanmıştır³¹⁷. Şaban 1117 / Aralık 1705 tarihinde görev Süleyman'dan alınarak tekrar Halil'e verilmiştir³¹⁸. Şaban 1118 / Aralık 1706 tarihli kayıta ise imamlık Süleyman'ın tasarrufunda iken Halil'in haksız yere elinden aldığı, bu yüzden imamlık görevinin Süleyman'a geri verildiği bildirilmektedir³¹⁹. Görüldüğü gibi mescidin imamlığı için Halil ile Süleyman arasında çetin bir mücadele yaşanmaktadır. Nitekim imamlık Süleyman'ın tasarrufunda iken, Halil kaza kadısına başvurarak, adı geçen mescitte yirmi beş seneden beri imamlık yaptığını söyleyerek Süleyman'a ortak olmak istemiştir. kazanın kadısı Mustafa'nın arzıyla verilen Zilhicce 1120 / Mart 1709 tarihli beratla Halil imamlığa ortak olmuştur³²⁰.

Halil'in ölümü üzerine yarım akçe yevmiye ile sahip olduğu yarım hisse imamlık görevi, Recep 1144 / Ocak 1732 tarihli beratla, oğlu Ali Halife'ye

³¹² V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

³¹³ V.A.D. No: 1141, Vr.79a. No: 1109, Vr.114a.

³¹⁴ V.A.D. No: 1112, Vr.95b.

³¹⁵ V.A.D. No: 1110, Vr.76a; No: 1216, Vr.40a.

³¹⁶ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

³¹⁷ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

³¹⁸ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

³¹⁹ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

³²⁰ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

verilmiştir³²¹. Öte yandan Süleyman'ın beratı Şevval 1145 / Nisan 1733 tarihinde yenilenmiştir³²². Süleyman görevi karşılığında bir akçe yevmiye almaktadır. Bu berat 1109 numaralı deftere peş peşe iki defa kaydedilmiştir. Süleyman'ın beratı Muharrem 1169 / Kasım 1755 tarihinde yenilenmiştir³²³. Süleyman ölünce de hissesi Şevval 1172 / Haziran 1759 tarihli beratla, oğlu Hüseyin'e verilmiştir³²⁴.

Yarım akçe yevmiye ile yarım hisse imamlığa sahip olan Ali ölünce yerine Zilhicce 1180 / Mayıs 1767 tarihli beratla oğlu Mehmet atanmıştır³²⁵. Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde bir akçe yevmiye ile yarım hisse imamlığa sahip olan Hüseyin'in beratı yenilenirken; ortağı Mehmet'in beratı da Zilkade 1189 / Ocak 1776 tarihinde yenilenmiştir³²⁶. Hüseyin ölünce hissesi Zilhicce 1190 / Şubat 1777 tarihli beratla oğlu Abdülcelil'e verilirken; ortağı Mehmet'in ölümü üzerine hissesi yapılan imtihan sonrasında, Şevval 1218 / Şubat 1804 tarihli beratla, yeğeni Süleyman bin Halil'e verilmiştir³²⁷. Kayıta belirtilmese de Mehmet'in çocuğu olmadığı için, hissesi yeğenine verilmiş olmalıdır. Mehmet ile ortağı Abdülcelil aynı soydan gelmedikleri için, Mehmet ölünce hissesi orta Abdülcelil'e verilmemiştir. Süleyman bin Halil'in ölümünden sonrada hissesi yine yapılan imtihan sonrasında Rebû'l-âhir 1242 / Kasım 1826 tarihli beratla oğlu Ahmet bin Süleyman'a verilmiştir³²⁸.

Abdülcelil bin Hüseyin ve Ahmet bin Süleyman imamlık görevine, ayrı ayrı beratlarla ortaklaşa mutasarrıflar iken, ikisi de arka arkaya ölmüşlerdir. İkisinin de çocuğu olmadığı için hisseleri, yapılan imtihan sonrasında Şevval 1243 / Mayıs 1828 tarihli beratla Osman'a verilmiştir³²⁹. *Hurufat Defterleri*'nde Mehmet Mescidiyle ilgili başka kayıt tespit edilememiştir.

B. IV. Veli Bey Mescidi

Adından da anlaşılacağı üzere mescidi Veli Bey adında bir hayır sahibi yaptırmıştır. Mescit kızılca mahallesi sınırları içinde bulunmaktadır. Yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Tespit edilebilen en eski kayıt Hicri 1126 yılına aittir.

³²¹ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

³²² V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

³²³ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

³²⁴ V.A.D. No: 1110, Vr.76a.

³²⁵ V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

³²⁶ V.A.D. No: 1216, Vr40a; No: 1216, Vr40b.

³²⁷ V.A.D. No: 1111, Vr46a; No: 553, Vr37b.

³²⁸ V.A.D. No: 556, Vr.17b.

³²⁹ V.A.D. No: 556, Vr.17b.

Rebû'l-âhir 1126 / Mayıs 1714 tarihli kayıta, mescitte imam olmadığı için Osman'ın imamlığa atandığı belirtilmektedir³³⁰. Bu kayda dayanarak mescidin yapım tarihini H.1126 / M.1714 yılının öncesine kadar götürebiliriz. Osman'ın beratı Rebû'l-evvel 1144 / Ekim 1731 tarihinde yenilenmiştir³³¹.

Osman ölünce yerine Zilhicce 1168 / Ekim1755 tarihli beratla, oğlunun oğlu İsmail getirilmiştir³³². Ancak Recep 1169 / Nisan 1756 tarihli kayıta ise Veli Bey Mescidinde imam Mahmut'un öldüğü, yerine geçecek oğlu var iken dışardan Osman'ın, Mahmut'un çocuğu yoktur şeklinde yanlış bilgi vererek, kendi üzerine berat ettirdiği, bu yüzden Osman'ın beratı iptal edilerek, Mahmut'un oğlu İsmail Halife'nin atandığı belirtilmektedir³³³.

I. X. Görünmez Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Görünmez Köyü Camii

Görünmez köyü, Konya'yı Antalya'ya bağlayan önemli ticaret yollarından biri olan ve Osmanlıların “*Uluyol*” olarak adlandırdıkları tarihi ipek yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu sebeple köyün stratejik konumu oldukça önemlidir. H.888 / M.1483 Tarihli Karaman Eyalati Vakıf Tahrir Defterinde Görünmez Kervansaray ve köprü vakfi kaydı bulunmaktadır³³⁴. Buna dayanarak, Görünmez köyünün tarihini Fatih dönemine kadar, hatta Selçuklu dönemine kadar dayandığını söyleyebiliriz. Ancak köyün camisinin yapım tarihini şu ana kadar tespit etmek mümkün olmamıştır.

Hurufat Defterleri'nde Görünmez Köyü Camii'ne ait tespit edilebilen en eski kayıt H.1111 / 1699-1700 yılına aittir. Bu kayıta imam ve hatip Hasan'ın köyü terk etmesi sebebiyle yerine Mümin'in atandığı belirtilmektedir³³⁵. Hasan'ın görevi ne zaman ve kimden aldığı belirtilmemiştir. Şaban 1131 / Temmuz 1719 tarihli kayıta, caminin imamı Hüseyin'in görevden feragat etmesi üzerine Osman'ın imamlığa atandığı belirtilmektedir³³⁶. Ancak Hüseyin'in görevi kimden devraldığı ve H.1111 / M. 1699-1700 yılında göreve getirilmiş olan Mümin'in akıbeti hakkında bilgi

³³⁰ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

³³¹ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

³³² V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

³³³ V.A.D. No: 1110, Vr.75a.

³³⁴ COŞKUN, aynı eser, s.80.

³³⁵ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

³³⁶ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

verilmemiştir. Şevval 1136 / Temmuz 1724 tarihli kayıta ise, Hüseyin'in hatiplik görevinden de feragat ettiği ve yine bu görevinde Osman'a verildiği görülmektedir³³⁷.

Osman'ın ölümünden sonra imam ve hatipliğe Şevval 1144 / Nisan 1732 tarihinde, yarım akçe yevmiye ile Halil Halife getirilmiştir³³⁸. Ancak Osman'ın Ahmet isimli bir oğlu vardır. Babasının ölümü sırasında Ahmet başka diyarda olduğu için göreve Halil talip olmuş ve üzerine berat ettirmiştir. Ahmet İstanbul'a yazdığı bir dilekçeyle durumu bildirerek babasının görevine talip olmuştur. Bunun üzerine Şaban 1147 / Ocak 1735 tarihli beratla, imam ve hatiplik görevleri Halil'den alınarak, Ahmet'e verilmiştir³³⁹. Böylece Halil ile Ahmet arasında bir mücadele başlamıştır. Halil bir yolunu bularak kaza kadısı Ahmet'in arzıyla, Rebû'l-âhir 1148 / Eylül 1735 tarihinde, imam ve hatiplik görevlerini kendi üzerine berat ettirmiştir³⁴⁰. Ancak görevin Ahmet'in babasına ait olduğu, Halil'in hak etmediği anlaşılınca, imam ve hatiplik Rebû'l-evvel 1149 / Ağustos 1736 tarihli beratla tekrar Ahmet'e verilmiştir³⁴¹. Bundan sonra Halil ile Ahmet arasında bir daha çekişme yaşandığı görülmemektedir.

Ahmet ölünce geride çocuğu olmadığı için görev, Şaban 1150 /Aralık 1737 tarihli beratla, Ahmet'in kardeşi Yusuf Halife'ye verilmiştir³⁴². Yusuf Halife'nin beratı Cemâziye'l-evvel 1169 / Mart 1756 ve Cemâziye'l-âhir 1189 / Ağustos 1775 tarihlerinde yenilenmiştir³⁴³. Yusuf öldüğünde ise görev, Muharrem 1196 / Ocak 1782 tarihli beratla, oğlu Ahmet bin Yusuf'a verilmiştir³⁴⁴.

Hurufat Defterleri'nde Görünmez Köyü Camii'ne ait tespit edilebilen son kayıta ise, Yusuf ölünce göreve oğulları Abdullah, Mehmet, Ahmet ve Yusuf'un, Şevval 1222 / Aralık 1807 tarihli beratla, ortaklaşa atandıkları belirtilmektedir³⁴⁵.

³³⁷ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

³³⁸ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

³³⁹ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

³⁴⁰ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

³⁴¹ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

³⁴² V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

³⁴³ V.A.D. No: 1110, Vr.75a; No: 1216, Vr.40b.

³⁴⁴ V.A.D. No: 1111, Vr.47a.

³⁴⁵ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

I. XI. Hordı Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Hordı Köyü Camii

Hordı Köyü Camii 1950'li yıllarda tamamen yıkılmıştır. Yerine yaptırılan köy odası günümüzde çoban evi olarak kullanılmaktadır. *Hurufat Defterleri*'nde Hordı Köyü Camii'yle ilgili tespit edilebilen ilk kayıt, Cemâziye'l-evvel 1116 / Eylül 1704 tarihli hatip atamasıdır. Yarım akçe ile hatip olan Muharrem'in ölmesiyle yerine Hacı Ramazan atanmıştır³⁴⁶. Hacı Ramazan'ın ölümünden sonra, Zilhicce 1144 / Haziran 1732 tarihli beratla yerine oğlu Hüseyin getirilmiştir³⁴⁷. Hüseyin'in ölümünden sonra ise, oğlu İsmail, yarım akçe ile görevi devralmıştır³⁴⁸.

Sözünü ettiğimiz bu üç kayıta da hatiplik görevi belirtilmekte olup, imamlık görevinden bahsedilmemektedir. Ancak Şevval 1193 / Kasım 1779 tarihli kayıta İsmail'den imam ve hatip şeklinde söz edilmektedir. İsmail cahil olduğu için görevden feragat ettiğinden, yine yarım akçeyle Hasan Halife atanmıştır³⁴⁹. Hasan Halife on yıl kadar hizmet verdikten sonra, oğulları Musa ve Abdurrahman adına görevden feragat etmiştir. Bunun üzerine Muharrem 1204 Ekim 1789 tarihli beratla İsmail'in oğulları Musa ve Abdurrahman, imam ve hatipliğe atanmışlardır³⁵⁰.

Musa ve Abdurrahman kardeşler birlikte görevi sürdürürken, Abdurrahman ölmüştür. Geride çocuğu olmadığı için yarım hissesi, yapılan imtihan sonrasında Hüseyin bin Musa'ya verilmiştir³⁵¹. Bu kayıt *Hurufat Defterleri*'nde Hordı Köyü Camii'yle ilgili tespit edilebilen son kayıt olmuştur.

I. XII. Hüyük Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Hüyük Köyü Camii

Hüyük Köyü Camii'nin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Günümüzde ayakta olan cami geçirdiği onarımlar sonucu tavanı eski özelliğini

³⁴⁶ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

³⁴⁷ V.A.D. No: 1110, Vr.75a.

³⁴⁸ V.A.D. No: 1110, Vr.76b.

³⁴⁹ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

³⁵⁰ V.A.D. No: 551, Vr.77b.

³⁵¹ V.A.D. No: 556, Vr.17a.

kaybetmiştir. *Hurufat Defterleri*'nde camiye ait tespit edilebilen ilk kayıt Rebû'l-âhir 1116 / Ağustos 1704 tarihine aittir. Bu kayıta, camide imam olan Ali'nin öldüğü ve yerine İbrahim'in atandığı bilgisi yer almaktadır³⁵². Safer 1144 / Eylül 1731 tarihli kayıta ta ise, Halil'in yerine bir akçe yevmiye ile atanan İbrahim'in beratının yenilendiği bildirilmektedir³⁵³. İbrahim ölünce de yerine oğlu Abdurrahman, Safer 1148 / Temmuz 1735 tarihli beratla atanmıştır³⁵⁴.

Abdurrahman öldüğünde geride Abdullah ve İbrahim isimli iki oğlu vardır. Safer 1163 / Şubat 1750 tarihli iki ayrı beratla imamlık Abdullah'a, hatiplikte İbrahim'e verilmiştir³⁵⁵. Recep 1168 / Mayıs 1755, Safer 1173 / Ekim 1759 ve Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihlerinde her ikisinin de beratları yenilenmiştir³⁵⁶. Muharrem 1169 / Kasım 1755 tarihli kayıt da caminin vaizi olmadığından bu görevin Şeyh İbrahim'e verildiği bilgisi yer almaktadır³⁵⁷. İbrahim'in vaizlik beratı Ramazan 1176 / Nisan 1763 tarihinde yenilenmiştir³⁵⁸. Burada vaizlik görevi verilen İbrahim ile hatiplik görevini sürdürmekte olan İbrahim aynı kişi olmalıdır. İbrahim ölünce yerine geçecek çocuğu yoktur. Bu durumda hatiplik Safer 1205 / Kasım 1790 tarihli beratla Abdullah'a verilir³⁵⁹.

Abdullah görevini sürdürürken beratını yeniletmesi için yine Abdullah adında başka bir kişiye teslim eder. Ancak Abdullah beratı kaza naibi seyit Mustafa'ya götürdüğünde, berat sahibinin kendisi olduğunu ve de görevi oğlu İsmail'e bıraktığını söyler. Bunun üzerine Şevval 1206 / Haziran 1792 tarihinde, imamlık görevi yarım akçe yevmiye ile Abdullah'ın oğlu İsmail'e verilir. Durumun ortaya çıkması üzerine Şevval 1210 / Mayıs 1796 tarihinde imamlık İsmail'den alınarak önceki sahibi Abdurrahman oğlu Abdullah'a geri verilir³⁶⁰. Bu olaydan bir yıl sonra Abdullah görevi bırakır. Muharrem 1211 / Ağustos 1796 tarihli beratla imamlığa Seyit Ahmet bin Yusuf atanır. Fakat o da dört yıl sonra görevden çekilir. Recep 1215 / Aralık 1800 tarihli beratla İsmail bin Abdullah yarım akçe yevmiye ile imamlığa atanır³⁶¹.

³⁵² V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

³⁵³ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

³⁵⁴ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

³⁵⁵ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

³⁵⁶ V.A.D. No: 1110, Vr.74b; No: 1110, Vr.76b; No: 1216, Vr.40a.

³⁵⁷ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

³⁵⁸ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

³⁵⁹ V.A.D. No: 551, Vr.77b.

³⁶⁰ V.A.D. No: 551, Vr.78a; No: 552, Vr.29b.

³⁶¹ V.A.D. No: 552, Vr.29b; No: 552, Vr.30a.

Bu sırada caminin hatipliğini yarım akçe yevmiye ile Abdurrahman oğlu Abdullah devam ettirmektedir. Abdullah sahip olduğu hatiplik görevinin yarım hissesini oğlu Davut'a, yarım hissesini de diğer oğlu Abdullah'a bırakır. Zilkade 1240 / Temmuz 1825 tarihli beratla hatipliğin yarım hissesi Davut'a, Şaban 1240 / Nisan 1825 tarihli beratla da diğer yarım hissesi Abdullah'a verilir³⁶².

Hurufat Defterleri'nde camiye ait tespit edilebilen son kayıt da ise Zilkade 1245 / Mayıs 1830 tarihlidir. Bu kayıta da, imam İsmail'in öldüğü ve yerine yapılan imtihan sonrasında oğlu Hacı Musa'nın atandığı bilgisi yer almaktadır³⁶³.

B. Mescitler

B. I. Yukarı Mahalle Mescidi

Öyük köyünde Yukarı Mahallede bulunan bu mescitle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde sadece bir kayıt tespit edilebilmiştir. Şevval 1137 / Temmuz 1725 tarihli bu kayıta mescit de imam olan Ali'nin öldüğü ve yerine İbrahim'in atandığı bilgisi yer almaktadır³⁶⁴.

I. XIII. İlmen Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Abdurrahman Camii

İlmen Köyü Abdurrahman Camii, Abdurrahman isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırıldığı için kayıtlarda Abdurrahman Camii şeklinde geçmektedir. cami 1950'lerde tamamen yıkılarak yerine yeni bir cami yaptırılmıştır. Camiye ilişkin *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen en eski kayıt Rebû'l-evvel 1117 / Temmuz 1705 tarihli, imam ve hatip atamasıdır. Bir akçe yevmiye ile imam ve hatip olan Abdurrahman görevden alınarak yerine Hasan Halife getirilmiştir³⁶⁵. Abdurrahman'ın kimin yerine göreve geldiği ve de görevden neden alındığı belirtilmemiştir.

Hasan beş yıl görev yapmış, ancak bilinmeyen bir sebeple oda görevden alınmıştır. Hasan'ın yerine Rebû'l-âhir 1122 / Haziran 1710 tarihli beratla, Mustafa getirilmiştir³⁶⁶. Ancak iki yıl sonra Ramazan 1124 / Ekim 1712 tarihli atamayla görev

³⁶² V.A.D. No: 556, Vr.17a.

³⁶³ V.A.D. No: 557, Vr.50b.

³⁶⁴ V.A.D. No: 1091, Vr.103b.

³⁶⁵ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

³⁶⁶ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

Mustafa'dan alınarak Hasan'a iade edilmiştir³⁶⁷. Zilhicce 1137 / Eylül 1725 tarihli kayıta, İlmen Camii'nin imam ve hatibi Abdülğani öldüğünden, görevin oğlu Veli Halifeye verildiği görülmektedir³⁶⁸. Abdülğani'nin görevi ne zaman aldığı hakkında bilgi verilmemiştir. Hal bu ki görev Hasan'ın üzerinde idi. Hasan'a ne oldu da görevi Abdülğani aldı? Bu sorunun cevabını Safer 1139 / Ekim 1726 tarihli atama kaydında buluyoruz. Bu kayıt hem 1128, hem de 1139 sayılı deftere aynen kaydedilmiştir. Kâtip hatayla mükerrer kaydetmiş olmalıdır. Bu kayıtlarda göre, Abdülğani'nin oğlu Veli daha önceden camide imam ve hatiplik yaparken, cahil olduğu gerekçesiyle görevden alınmıştır. Şimdi Veli bir yolunu bularak, görevi tekrar üzerine almıştır. Bu durumda görev Veli'den alınarak Hasan'a iade edilmiştir³⁶⁹. Zilkade 1143 / Haziran 1731 tarihinde Hasan'ın beratı yenilenmiştir³⁷⁰.

Hasan'ın kendi isteğiyle görevden çekilmesi üzerine, oğlunun oğlu İsmail bin Ahmet Muharrem 1166 / Aralık 1752 tarihinde imam ve hatipliğe atanmıştır³⁷¹. İsmail bin Ahmet'in beratı Zilhicce 1168 / Ekim 1755, Şaban 1173 / Nisan 1760 ve Rebû'l-evvel 1190 / Mayıs 1776 tarihlerinde üç kez yenilenmiştir³⁷². İsmail öldüğünde görev Rebû'l-âhir 1202 tarihli beratla, oğulları İsmail ve Ahmet'e verilmiştir³⁷³. İsmail ve Ahmet ellerindeki beratı kaybedince, Şaban 1207 / Nisan 1793 tarihinde yeniden berat verilmiştir³⁷⁴. İsmail öldüğünde, Rebû'l-evvel 1219 / Temmuz 1804 tarihli beratla yarım hissesi oğlu Mehmet'e geçmiştir. Mehmet öldüğünde ise yarım hissesi Rebû'l-evvel 1220 / Haziran 1805 tarihli beratla, emmisi Ahmet'e verilmiştir³⁷⁵. Mehmet'in çocuğu olmadığı için, hissesi emmisine verilmiş olmalıdır.

Ahmet imam ve hatiplik görevini 1242 yılına kadar sürdürmüştür. Ahmet'in çocuğu olmadığı için öldüğü zaman görevi boş kalmıştır. Bunun üzerine Seyit el-Hac Hafız Mehmet bin İbrahim hak sahibi olduğunu iddia ederek kendisine berat verilmesini istemiştir. Onun hak sahibi olduğuna Süleymaniye Camii ikinci imamı Seyyid el-Hâc Ali Efendi ibn Seyyid İbrahim ve kaza halkından Süleymaniye'de Çifte Medrese'de öğrenim gören Seyyid Hüseyin Efendi ibn Ebû Bekir ve Seyyid Ali Efendi ibn

³⁶⁷ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

³⁶⁸ V.A.D. No: 1091, Vr.103b.

³⁶⁹ V.A.D. No: 1128, Vr.94b; No: 1139, Vr.113b.

³⁷⁰ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

³⁷¹ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

³⁷² V.A.D. No: 1110, Vr.74b; No: 1110, Vr.76b; No: 1216, Vr.40b.

³⁷³ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

³⁷⁴ V.A.D. No: 551, Vr.78a.

³⁷⁵ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

Mustafa'nın şahitlikleri üzerine imamlık görevi Rebû'l-evvel 1242 / Kasım 1826 tarihli beratla Seyit el-Hac Hafız Mehmet bin İbrahim'e verilmiştir³⁷⁶. İlmen Köyü Camii'ne ilişkin *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen bu son berat kaydı, 556 numaralı deftere peş peşe iki defa kaydedilmiştir.

I. XIV. Kaba Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Kaba Köyü Camii

Kaba Köyü Camii günümüzde ayakta durmakla beraber 1940'larda büyük bir onarım geçirerek eski özelliklerinin çoğunu kaybetmiştir. *Hurufat Defterleri*'nde Kaba Köyü Camii'yle ilgili tespit edilebilen ilk kayıt, Safer 1116 / Temmuz 1704 tarihli imam ve hatip Mehmet'in görevinin yenilendiği atama kayıdır³⁷⁷. Mehmet'in bu göreve ne zaman getirildiği, ondan önce kimin görev yaptığı hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Mehmet'in ölümünden sonra yerine bir akçe ile oğlu Ömer Rebû'l-âhir 1125 / Mayıs 1713 tarihinde atanmıştır³⁷⁸.

Ömer'in görevi Rebû's-sâni 1144, Şaban 1168 / Haziran 1755 ve Cemâziye'l-âhir 1175 / Ocak 1762 tarihli beratlarla üç kez yenilenmiştir³⁷⁹. Ömer öldüğünde ise Zilkade 1178 / Mayıs 1765 tarihli beratla görev, bir akçe karşılığında oğulları Süleyman ve Mehmet'e ortaklaşa verilmiştir³⁸⁰. *Hurufat Defterleri*'nde Kaba Köyü Camii'yle ilgili tespit edilebilen son kayıt ise yine Süleyman ve Mehmet kardeşlere aittir. Beratlarını kaybettikleri için, Rebû'l-âhir 1179 / Ekim 1765 tarihinde yeniden berat verilmiştir³⁸¹.

³⁷⁶ V.A.D. No: 556, Vr.17b.

³⁷⁷ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

³⁷⁸ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

³⁷⁹ V.A.D. No: 1109, Vr.113b; No: 1110, Vr.74b; No: 1108, Vr.119b.

³⁸⁰ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

³⁸¹ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

I.XV. Kınık Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Kınık Köyü Camii

Kınık Köyü Camii'nin yapım tarihi şu ana kadar tespit edilebilmiş değildir. *Hurufat Defterleri*'nde Kınık Köyü Camii'yle ilgili tespit edilebilen ilk kayıt Zilhicce1104/ Eylül 1693 tarihlidir. Caminin imam ve hatibi Süleyman ölünce yerine Ali atanmıştır³⁸². Şu halde caminin yapım tarihi H.1104 / M.1693 tarihinden daha önce olmalıdır. Yarım akçe yevmiye ile imam ve hatip olan Ali ölünce de yerine, Ramazan 1113 / Şubat 1702 tarihli beratla Süleyman getirilmiştir³⁸³.

Süleyman'ın beratı Rebû'l-evvel 1117 / Temmuz 1705 tarihinde yenilenmiştir³⁸⁴. Süleyman kendi isteğiyle görevi bırakınca, Rebû'l-âhir 1120 / Temmuz 1708 tarihli beratla imam ve hatipliğe Ömer atanmıştır³⁸⁵. Ömer'in beratı Recep 1143 / Şubat 1731 tarihinde yenilenmiştir³⁸⁶. Ömer ölünce ise yerine Şaban 1149 / Ocak 1737 tarihli beratla oğlu Musa getirilmiştir³⁸⁷.

Musa'nın beratı Safer 1169 / Aralık 1755 ve Safer 1182 / Temmuz 1768 tarihlerinde iki kez yenilenmiştir³⁸⁸. Zilkade 1186 / Şubat 1773 tarihli kayıta göreve Musa'nın kardeşi Mehmet Emin ile ortaklaşa sahip olduğu söylenmektedir. Musa öldüğünde geride çocuğu olmadığı için hissesi kardeşleri Ahmet ve Ömer Dede'ye Zilkade 1186 / Şubat 1773 tarihinde verilmiştir³⁸⁹. Ahmet ve Ömer Dede'nin beratları Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde yenilenir³⁹⁰. Cemâziye'l-evvel 1188 / Ağustos 1774 tarihinde de Mehmet Emin beratını kaybettiği için kendisine yeniden berat verilir³⁹¹.

Mehmet Emin ölünce Süleyman'ın oğulları Ebû Bekir, Abdülkadir ve Ahmet ortaklaşa Cemâziye'l-âhir 1198 / Mayıs 1784 tarihinde göreve getirilirler³⁹². Ahmet ölünce hissesi kardeşleri Ebû Bekir ve Abdülkadir'e Rebû'l-âhir 1205 / Ocak 1791

³⁸² V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

³⁸³ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

³⁸⁴ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

³⁸⁵ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

³⁸⁶ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

³⁸⁷ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

³⁸⁸ V.A.D. No: 1110, Vr.75a. ; No: 1108, Vr.121a.

³⁸⁹ V.A.D. No: 1115, Vr.28a.

³⁹⁰ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

³⁹¹ V.A.D. No: 1115, Vr.29b.

³⁹² V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

tarihinde verilir³⁹³. 1/2 hisse imam ve hatipliğe sahip olan Ebû Bekir ölünce hissesi oğulları Süleyman, İsmail ve Mehmet'e Şaban 1216 / Ocak 1802 tarihli beratla verilir³⁹⁴.

Zilkade 1233 / Ekim 1818 tarihli beratta ise, Ahmet ve Ömer Dede kardeşler yarım hisse imam ve hatipliğe sahipler iken, Ahmet ölmüş, Ömer Dede de köyü terk ettiğinden hisselerinin köy sakinlerinden Ahmet bin Mehmet'e verildiği bilgisi yer almaktadır³⁹⁵. Camide 1/4 akçe yevmiye ile yarım hisse imamlık ve yarım hisse hatiplik Abdülkadir'e aittir. 1/4 akçenin 1/3 hissesi ve 1/4 hissenin 1/3 hissesine de Mehmet bin Süleyman sahiptir. Mehmet ve Süleyman peş peşe ölürlür. Her ikisinin de çocuğu olmadığı için hisseleri ortakları olan İsmail bin Ebû Bekir ile Süleyman'ın çocukları olan Ahmet, Ramazan, Ömer ve Ebû Bekir'e ortaklaşa olarak Rebû'l-evvel 1241 / Kasım 1825 tarihinde verilir³⁹⁶.

Camide 1/4 akçe ile 1/4 hisse imamlık ve hatipliğe sahip olan Ebû Bekir'in oğulları Süleyman, İsmail ve Mehmet kardeşlerden, Süleyman ölünce hissesi oğulları Ahmet, Ramazan ve Ömer'e ortaklaşa olarak Rebû'l-evvel 1241 / Kasım 1825 tarihinde verilir³⁹⁷.

I. XVI. Kireli Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Bekteş Mustafa Camii

Bekteş Mustafa Camii, Bekteş Mustafa tarafından Küçük Mahalle'de yaptırılmıştır. Camide yarım akçe yevmiye ile müezzin olan Mehmet öldüğü için yerine Rebû'l-âhir 1197 / Nisan 1883 tarihli beratla Hafız İsmail atanmıştır³⁹⁸. İsmail ehil olmadığı için görevden alınarak yerine Cemâziye'l-evvel 1198 / Nisan 1784 tarihli beratla Osman atanmıştır³⁹⁹. Osman görevden feragat edince Şaban 1198 / Temmuz 1784 tarihli beratla Hafız Ali müezzinliğe atanır⁴⁰⁰.

³⁹³ V.A.D. No: 551, Vr.77b.

³⁹⁴ V.A.D. No: 552, Vr.30a.

³⁹⁵ V.A.D. No: 555, Vr.30a.

³⁹⁶ V.A.D. No: 556, Vr.17a.

³⁹⁷ V.A.D. No: 556, Vr.17b.

³⁹⁸ V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

³⁹⁹ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

⁴⁰⁰ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

B. Mescitler

B. I. Bâyezit Mescidi

Bâyezit Mescidi küçük mahallede yer almaktadır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk atama kaydı Rebû'l-âhir 1121 / Temmuz 1709 tarihine aittir. Bir akçe yevmiye ile imam olan Şeyh Bahşi ölünce yerine İbrahim atanmıştır⁴⁰¹. Şaban 1158 / Eylül 1745 tarihli kayıta ise yarım akçe yevmiye ile imam Mustafa'nın öldüğü ve yerine büyük oğlu Hasan Halife'nin atandığı bilgisi verilmektedir⁴⁰².

B. II. Sadık Medrese Mescidi

Recep 1115 / Aralık 1703 tarihli kayıta Kireli'nde Sadık Medrese Mescidi'nde yarım akçe yevmiye ile imam olan Ali'nin beratının yenilendiği bilgisi verilmektedir⁴⁰³. Fakat bu medrese ile ilgili başka kayıt bulunmamaktadır.

B. IV. Şeyh Hüsametdin Mescidi

Şeyh Hüsametdin tarafından yaptırılan mescit Çay mahallesinde yer almaktadır. Mescitte ücretsiz imam olan Hacı Abdurrahman'ın hiçbir kusuru yok iken Yusuf adında birisi, Abdurrahman'ın görevini terk ettiğini söyleyerek görevi kendi üstüne berat ettirmiştir. Kasaba halkının mahkemeye Abdurrahman'a haksızlık edildiği bilgisini vermeleri üzerine, Cemâziye'l-evvel 1191 / Temmuz 1777 tarihli beratla görev Yusuf'tan alınarak Hacı Abdurrahman'a verilir⁴⁰⁴. Şaban 1195 / Ağustos 1781 tarihli kayıta ise yarım akçe yevmiye ile mescitte imam olan Ali'nin öldüğü, çocuğu olmadığı için de yerine Hafız Şeyh Mahmut'un atandığı bilgisi yer almaktadır⁴⁰⁵. Hafız Şeyh Mahmut ölünce yerine Hafız Seyit Ali bin Mehmet Zilkade 1211 / Mayıs 1797 tarihli beratla atanır⁴⁰⁶.

B. V. Yukarı Emrullah Mescidi

Recep 1115 / Aralık 1703 tarihli kayıta Kireli'nde Yukarı Emrullah Mescidi'nde imam olan Halil'in beratının yenilendiği bilgisi yer almaktadır⁴⁰⁷. Bu kayıttan başka mescitle ilgili kayıt tespit edilememiştir.

⁴⁰¹ *V.A.D.* No: 1116, Vr.18b.

⁴⁰² *V.A.D.* No: 1112, Vr.95b.

⁴⁰³ *V.A.D.* No: 1141, Vr.78b.

⁴⁰⁴ *V.A.D.* No: 1111, Vr.46a.

⁴⁰⁵ *V.A.D.* No: 1111, Vr.47a.

⁴⁰⁶ *V.A.D.* No: 552, Vr.29b.

⁴⁰⁷ *V.A.D.* No: 1141, Vr.78b.

B. VII. Hacı Yunus Ağa Medresesi Mescidi

Hacı Yunus Ağa tarafından kasabada yaptırılan Medresesinin içinde birde mescit bulunmaktadır. Mescitte imam olan Hasan ölünce oğlu Şeyh Mehmet görevi kendi üzerine berat ettirmiştir. Bu durum da kardeşine haksızlık ettiğinden görevin yarım hissesi kardeşi Veliyüddin'e Cemâziye'l-evvel 1191 / Temmuz 1777 tarihli beratla verilmiştir⁴⁰⁸. Şeyh Mehmet ve kardeşi Veliyüddin ortaklaşa görevi yürütürlerken, Veliyüddin ilim tahsilinde iken Mehmet, kardeşinin hissesini de kendi üzerine berat ettirmiştir. Durumun anlaşılması üzerine imamlık görevinin yarım hissesi Veliyüddin'e Rebû'l-âhir 1197 / Nisan 1783 tarihli beratla verilmiştir⁴⁰⁹.

I. XVII. Kırbadem Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Ulufeci Hacı Hamza Camii

Kırbadem köyündeki Ulufeci Hacı Hamza Camii, Ulufeci Hacı Hamza bin Salih tarafından H.1133 / M.1721 tarihinde yaptırılmıştır⁴¹⁰. Şaban 1133 / Haziran 1721 tarihli atama kaydında, yeni yaptırılan caminin imam ve hatibi olmadığından Mehmet'in bu göreve atandığı bilgisi verilmektedir⁴¹¹. Ancak Muharrem 1134 / Kasım 1721 tarihli kayıta ise; caminin imam ve hatipliğinin evlada şart olduğu fakat Mehmet'in, evlatdan Mustafa bin Mehmet öldü diye kendi üzerine berat ettirdiği, durumun anlaşılmasıyla görevin Mehmet'ten alınarak Mustafa'ya verildiği bilgisi yer almaktadır⁴¹². Rebû'l-âhir 1155 / Temmuz 1742 tarihli kayıta ise imam ve hatip Mustafa ölünce Mustafa isminde bir başka kişinin bu göreve atandığı bilgisi yer almaktadır⁴¹³. Mustafa'nın beratı Rebû'l-evvel 1171 / Aralık 1757 tarihinde yenilenmiştir⁴¹⁴.

⁴⁰⁸ *V.A.D.* No: 1111, Vr.46a.

⁴⁰⁹ *V.A.D.* No: 1111, Vr.47b.

⁴¹⁰ *V.A.D.* No: 1116, Vr.19a; No: 1116, Vr.19b.

⁴¹¹ *V.A.D.* No: 1116, Vr.19a.

⁴¹² *V.A.D.* No: 1116, Vr.19b.

⁴¹³ *V.A.D.* No: 1112, Vr.95b.

⁴¹⁴ *V.A.D.* No: 1110, Vr.75b.

I. XVIII. Kiçi Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Şeyh Bilal Baba Camii

Şeyh Bilal Baba adında bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde ki bazı kayıtlarda camiden Şeyh Celâl Baba Camii şeklinde de bahsedilmektedir. Kayıtlarda adı geçen Bilal Baba ve Celâl Baba aynı kişi olmalıdır. Kâtipler yazarken Bilal ile Celâl isimlerini karıştırarak yanlış yazmış olabilirler.

Hurufat Defterleri'nde camiye ait tespit edilebilen ilk kayıt Zilkade 1134 / Eylül 1722 tarihine aittir. Camide bir akçe yevmiye ile hatip olan Hacı Abdülhalim öldüğünden yerine Ahmet bin Abdullah atanmıştır⁴¹⁵. Yine aynı tarihli başka bir kayıтта da bir akçe yevmiye ile imamlık görevinin Hacı Abdülhalim'in ölmesiyle, oğlu Abdullah'a verildiği bilgisi yer almaktadır⁴¹⁶. Ahmet'in ölümünden sonra hatipliğe, Rebû'l-evvel 1136 / Aralık 1723 tarihinde Mehmet Halife atanmıştır⁴¹⁷. Mehmet'in beratı Zilkade 1146 / Mayıs 1734 tarihinde yenilenmiştir⁴¹⁸. Yine Zilkade 1146 / Mayıs 1734 tarihli başka bir kayıтта imam Abdullah'ın öldüğü ve yerine oğlu Süleyman'ın atandığı bildirilmektedir⁴¹⁹. Caminin hatibi olan Mehmet ölünce yerine oğlu Abdülkerim, Şevval 1160 / Kasım 1747 tarihli beratla atanmıştır⁴²⁰. Cemâziye'l-âhir 1175 / Ocak 1762 tarihinde Abdülkerim Halife'nin beratı yenilenmiştir⁴²¹. Öte yandan camide bir akçe ile imam olan Süleyman'ın beratı Şaban 1168 / Haziran 1755 ve Cemâziye'l-âhir 1175 / Ocak 1762 tarihlerinde yenilenmiştir⁴²².

Rebû'l-âhir 1188 / Temmuz 1774 tarihli kayıтта yarım akçe yevmiye ile imam olan Seyit Abdülhalim'in beratının yenilendiği bilgisi yer almaktadır. Abdülhalim'in göreve ne zaman ve kimin yerine atandığı bildirilmemiştir. Ayrıca bu kayıтта camiden Abdülmecit Baba Sultan binası şeklinde söz edilmektedir⁴²³. Diğer taraftan hatip Abdurrahman'ın beratının Rebû'l-âhir 1189 / Haziran 1775 tarihinde yenilendiği

⁴¹⁵ V.A.D. No: 1116, Vr.19b.

⁴¹⁶ V.A.D. No: 1116, Vr.19b.

⁴¹⁷ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

⁴¹⁸ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

⁴¹⁹ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

⁴²⁰ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁴²¹ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

⁴²² V.A.D. No: 1110, Vr.74b; No: 1108, Vr.119b.

⁴²³ V.A.D. No: 1216, Vr.40b.

görülmektedir⁴²⁴. Abdurrahman'ın göreve ne zaman ve kimin yerine atıldığı bilinmemektedir. Abdurrahman ölünce hatiplik görevi, halen caminin imamı olan Abdülhalim'e, Zilhicce 1189 / Şubat 1776 tarihli beratla verilmiştir Abdülhalim hatiplik görevinden bir akçe yevmiye alacaktır⁴²⁵.

Abdülhalim öldüğünde geride Seyit Mustafa, Seyit Mehmet ve Seyit Musa adlarında üç oğlu vardır. Rebû'l-evvel 1203 / Aralık 1788 tarihli iki ayrı beratla imamlık ve hatiplik görevleri Abdülhalim'in bu üç oğluna verilmiştir. Hem imamlık hem de hatiplik için birer akçe yevmiye verilmektedir⁴²⁶. Bu kayıtların birinde camiden Bilal Baba Camii, diğerinde ise Abdülmecit Baba Camii şeklinde söz edilmektedir. Demek ki Bilal Baba'ya Abdülmecit Baba'da denmektedir.

Üç kardeş görevlerini sürdürürlerken Seyit Musa ölünce 1/3 hatiplik hissesi kardeşleri olan Seyit Mustafa ve Seyit Mehmet'e, Zilkade 1212 / Mayıs 1798 tarihli beratla verilmiştir. 1/3 imamlık hissesi de Safer 1212 / Ağustos 1797 tarihli beratla yine kardeşlerine verilmiştir⁴²⁷. Seyit Mustafa ölünce hatiplik hissesi, Cemâziye'l-evvel 1226 / Haziran 1811 tarihli beratla; imamlık hissesi de yine aynı tarihli başka bir beratla oğlu Abdülhalim'e verilmiştir⁴²⁸.

Seyit Mehmet öldüğünde çocuğu olmadığı için, sahip olduğu yarım hisse imamlık görevi Muharrem 1228 / Şubat 1813 tarihli beratla, yarım hisse hatiplikte yine aynı tarihli başka bir beratla damadına verilmiştir⁴²⁹.

B. Mescitler

B. I. Yukarı İzbe Mahallesi Mescidi

Bu mescitle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde tespit bir tek kayıt tespit edilebilmiştir. Recep 1108 / Şubat 1697 tarihli atama kaydına göre, mescitte bir akçe yevmiye ile imam olan Halil'in beratı yenilenmiştir⁴³⁰.

B. II. Hacı Mehmet Mescidi

İshaklar Mahallesinde bulunan bu mescit Hacı Mehmet adında bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk kayıt Safer 1131 /

⁴²⁴ V.A.D. No: 1216, Vr.40b.

⁴²⁵ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

⁴²⁶ V.A.D. No: 1113, Vr.16b.

⁴²⁷ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

⁴²⁸ V.A.D. No: 554, Vr.13b.

⁴²⁹ V.A.D. No: 555, Vr.29b.

⁴³⁰ V.A.D. No: 1140, Vr.272a.

Ocak 1719 tarihine aittir. Bu kayda göre yarım akçe yevmiye ile imam olan Şaban ölünce yerine Ali atanmıştır⁴³¹. Ali Halife pir olunca, yani yaşlanınca görevi kendi isteğiyle bırakmıştır. Ali'nin yerine imamlığa, Şevval 1147 / Mart 1735 tarihli beratla İbrahim bin Hamza atanmıştır⁴³².

B.III. İsmail Mescidi

Adından anlaşılacağı üzere İsmail adında bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır. Mescidin hangi mahallede yer aldığı *Hurufat Defterleri*'nde belirtilmemiştir. Yapım tarihi bilinmemektedir. Zilkade 1104 / Ağustos 1693 tarihli beratla, yarım akçe yevmiye ile imam olan Mehmet'in ölümü üzerine, yerine Ali atanmıştır⁴³³. Ali'nin beratı Cemâziye'l-evvel 1120 / Ağustos 1708 tarihinde yenilenmiştir⁴³⁴.

B.VI. Kiçi Köyü Mescidi

Bu mescitle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen tek kayıt Zilhicce 1250 / Nisan 1835 tarihine aittir. Mescit hayır sahibi halkın işbirliğiyle H.1250 / M.1835 tarihinde yaptırılmıştır. İmamlığına halkın ileri gelenlerinden Halil bin Mustafa atanır⁴³⁵.

I. XIX. Köşk Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Acem Nasuh Camii

Köşk kasabasında günümüze kadar sapsağlam ayakta durabilmiş olan bu camiye Acem Nasuh isimli bir hayır sahibi yaptırmıştır⁴³⁶. Fatih zamanında yaptırılan *Karaman Eyaleti Vakıfları*'nın tahririnde Köşk Köyü Camii vakfının tasarrufunun padişah hükmüyle Mevlana Süleyman Hatıp üzerinde olduğu kayıtlıdır⁴³⁷. H.888 / M.1483 Tarihli *Karaman Eyalati Vakıf Tahrir Defteri*'nde de caminin vakfiyesine ait kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre de vakfin tasarrufu Mevlânâ Süleyman Hatıp

⁴³¹ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

⁴³² V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

⁴³³ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

⁴³⁴ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁴³⁵ V.A.D. No: 557, Vr.51a.

⁴³⁶ V.A.D. No: 553, Vr.29b.

⁴³⁷ UZLUK, aynı eser, s.39.

üzerindedir⁴³⁸. *Hurufat Defterleri*'nde de camiye ait atama kayıtları bulunmaktadır. Tespit edilebilen ilk kayıt Rebû'l-evvel 1103 / Aralık 1691 tarihlidir. Bu kayda göre caminin imam ve hatibi Mehmet kendi rızasıyla görevini oğlu Mahmut'a bırakmıştır⁴³⁹.

Zilhicce 1114 / Mayıs 1703 tarihli kayıta, Acem Nasuh Camii'nde bir akçe yevmiye ile imam olan Mehmet'in ölümü üzerine Ahmet'in göreve atandığı söyleniyor. Muharrem 1120 / Nisan 1708 tarihli kayıta ise görevin Ahmet'ten alınarak Mehmet'e verildiği bilgisi yer alıyor. Anlaşılan o ki Ahmet, Mehmet'in öldüğünü söyleyerek görevi kendine berat ettirmiş, ancak Ahmet'in yanlış bilgi verdiği anlaşılınca, görev Mehmet'e geri verilmiştir. Rebû'l-âhir 1146 / Ekim 1733 tarihli kayıta ise camide yarım akçe yevmiye ile imam ve hatip olan Hüseyin bin Mahmut'un kayıp olduğu bu sebeple görevin Mehmet Halife'ye verildiği bilgisi yer alıyor. Safer 1152 / Haziran 1739 tarihli kayıta da camide imama ve hatip olan Mehmet öldüğünden yerine Molla Ömer bin Ahmet'in atandığı bildirilmektedir.

Camide bir akçe yevmiye ile imam ve hatip olan Mehmet ölmüş ve Ömer Halife ibn Abdurrahman görevi eline almıştır. Bu sırada ölen Mehmet'in oğlu Süleyman Halife ortaya çıkarak görevin babasına ait olduğundan kendisine verilmesi gerektiğini iddia edince, Ömer ile arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Sonuçta Ömer imamlık, Süleyman da hatiplik iddialarından vazgeçerler. Böylece hatiplik Ömer'e, imamlıkta Süleyman'a verilerek her ikisinin de ellerine ayrı ayrı beratlar verilir. Her ikisi de görevleri karşılığında yarım akçe yevmiye alacaklardır. Bu kayıt Rebû'l-evvel 1153 / Haziran 1740 tarihlidir⁴⁴⁰. Şaban 1168 Haziran 1755 tarihli kayıta da, babası Mehmet ferağından imam olan Süleyman'ın beratının yenilendiği bildirilmektedir. Süleyman'ın beratı Şevval 1174 / Haziran 1761 tarihinde de yenilenmiştir⁴⁴¹. Öte yandan Ömer'in beratı da Safer 1169 / Aralık 1755, Zilhicce 1176 / Temmuz 1763 ve Rebû'l-evvel 1189 / Mayıs 1775 tarihlerinde yenilenmiştir⁴⁴².

Safer 1181 / Temmuz 1767 tarihli kayıta Süleyman'ın çocuksuz olarak öldüğü ve de görevin Abbas bin Hüseyin'e verildiği bilgisi yer alsa da, Safer 1182 / Temmuz 1768 tarihli kayıt bu bilgiyi tekzip etmektedir. Gerçektende Süleyman ölmediği halde Abbas, Süleyman öldü diye yanlış bilgi vererek görevi kendine berat ettirmiştir.

⁴³⁸ COŞKUN, Aynı eser, s.124.

⁴³⁹ *V.A.D.* No: 1141, Vr.78b.

⁴⁴⁰ *V.A.D.* No: 1109, Vr.115a.

⁴⁴¹ *V.A.D.* No: 1110, Vr.74b; No: 1110, Vr.77a.

⁴⁴² *V.A.D.* No: 1110, Vr.75a ; No: 1108, Vr.119b; No: 1216, Vr.40b.

Durumun anlaşılmasıyla Abbas görevden alınarak Süleyman görevine iade edilmiştir⁴⁴³. Süleyman ölünce imamlığa, Muharrem 1188 / Nisan 1774 tarihli atamayla Hüseyin bin Mustafa getirilmiştir⁴⁴⁴. Bundan bir yıl sonra da hatip olan Ömer ölmüştür. Ömer'in yerine de Zilhicce 1189 / Şubat 1776 tarihinde oğulları Abdurrahman, Abdullah ve Halil atanmışlardır⁴⁴⁵.

Yarım akçe ile imam olan Hüseyin ölünce yerine oğlu Mehmet, Ramazan 1204 / Haziran 1790 tarihli beratla atanmıştır. Mehmet görevini sürdürürken kötü niyetli bazı kişiler Mehmet'i görevden aldıkları diye ortaya çıkmışlardır. Bu durum karşısında Mehmet görevin kendi üzerinde kalması için dilekçe vermiştir. Yapılan incelemede Mehmet'in beratının *Askerî Rûznâmçe* de kaydı olmadığı görülünce, fermân-ı âliye verilmesi için Ru'ûs-ı Hümâyûn'da der-kenar olunmuştur. Der-kenar gereğince 10 Şaban 1230 / 18 Temmuz 1815 tarihinde verilen fermân-ı âli gereğince Mehmet'e imamlık beratı verilmiştir⁴⁴⁶. Mehmet öldüğünde çocuğu olmadığı için Ebu Bekir bin Musa, Zilkade 1249 / Nisan 1834 tarihli beratla imamlığa atanmıştır⁴⁴⁷.

Öte yandan Abdurrahman, Abdullah ve Halil kardeşler ortaklaşa olarak hatiplik görevini sürdürürlerken Halil ölmüştür. Halil'in 1/3 hissesi Zilkade 1211 / Mayıs 1797 tarihinde kardeşi Mehmet'e verilmiştir⁴⁴⁸. Muharrem 1220 / Nisan 1805 tarihinde ise Abdurrahman ve Abdullah çocuksuz olarak öldükleri için hisseleri Mehmet Emin'e verilmiştir⁴⁴⁹. Ancak Mehmet Emin, Abdullah'ın çocuğu yoktur diye kadiya yanlış bilgi vermiştir. Abdullah'ın oğlu İbrahim Hoca duruma itiraz edince gerçek ortaya çıkmış ve Abdullahın hissesi Cemâziye'l-evvel 1222 / Ağustos 1807 tarihli beratla Mehmet Emin'den alınarak İbrahim Hoca'ya verilmiştir⁴⁵⁰.

Acem Nasuh Camii'ne ait tespit edilebilen son kayıt Rebû'l-evvel 1245 / Eylül 1829 tarihine aittir. Bu kayda göre; 1/3 akçe yevmiye ile 1/3 hisse hatipliğe sahip olan Mehmet Emin ölmüştür. Yerine yapılan imtihan sonucunda oğulları Halil, Ömer, Ali ve Melek Mehmet ortaklaşa atanmışlardır⁴⁵¹.

⁴⁴³ V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

⁴⁴⁴ V.A.D. No: 1115, Vr.28a.

⁴⁴⁵ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

⁴⁴⁶ V.A.D. No: 551, Vr.77b; No: 555, Vr.29b.

⁴⁴⁷ V.A.D. No: 557, Vr.51a.

⁴⁴⁸ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

⁴⁴⁹ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

⁴⁵⁰ V.A.D. No: 553, Vr.37a.

⁴⁵¹ V.A.D. No: 557, Vr.50b.

I. XX. Sadık Hacı Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Hacı Mahmut Camii

Sadık Hacı köyünde, köylüler tarafından köyünde kurucusu olduğu söylenen, Hacı Mahmut tarafından yaptırılan caminin yapım tarihi kesin olarak tespit edilememiştir. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen en eski tarihli atama kaydı H. 1120 / M.1709 yılına aittir. Zilkade 1120 / Şubat 1709 tarihli beratla caminin hatiplik görevi Ali bin Aşır'a verilmiştir⁴⁵². Ramazan 1121 / Aralık 1709 tarihli beratta ise caminin imamı Ali'nin kendi isteğiyle görevi bırakması üzerine yarım akçe ile Halil'in bu göreve atandığı belirtilmektedir⁴⁵³.

Halil ölünce yerine Ramazan 1137 / Haziran 1725 tarihinde, bir akçe ile Ali Halife getirilmiştir⁴⁵⁴. Bu kayıttan sonra yaklaşık otuz beş yıla yakın bir süre imam ve hatip atamasıyla ilgili kayıt tespit edilememiştir. Ramazan 1173 / Mayıs 1760 tarihli kayıttan, camide imam ve hatip olmayıp lazım olduğundan, Mehmet Halife'nin bu göreve atandığı belirtilmiştir⁴⁵⁵. Ali Halife'nin akıbeti hakkında bilgi verilmemiştir.

Mehmet ölünce yerine, Zilkade 1207 / Temmuz 1793 tarihinde Recep bin İsmail getirilmiştir⁴⁵⁶. O'nun da ölümünden sonra görev, Cemâziye'l-evvel 1245 / Kasım 1829 tarihli beratla, oğulları Ali ve Sadık kardeşlere geçmiştir⁴⁵⁷. Bu kayıttan sonra, imam ve hatiplikle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde başka kayıt tespit edilememiştir.

Hurufat Defterleri'nden, camiye müezzin atandığı da anlaşılmaktadır. Bu konuda tespit edilebilen tek kayıt Zilhicce 1140 / Ağustos 1728 tarihli atamadır. Bu kayda göre; camide müezzin lazım olduğundan, yarım akçe ile Molla Ahmet göreve getirilmiştir⁴⁵⁸.

⁴⁵² V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁴⁵³ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁴⁵⁴ V.A.D. No: 1119, Vr.141b.

⁴⁵⁵ V.A.D. No: 1110, Vr.76b.

⁴⁵⁶ V.A.D. No: 551, Vr.78a.

⁴⁵⁷ V.A.D. No: 557, Vr.50b.

⁴⁵⁸ V.A.D. No: 1139, Vr.114b.

I. XXI. Selki Saray Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Selki Saray Köyü Camii

Selki köyündeki caminin kim tarafından yaptırıldığı tespit edilememiştir. Günümüzde bu cami temellerine kadar yıkılarak yerine yeni bir cami yaptırılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde bu camiye imam ve hatip atamaları tespit edilmiştir. Tespit edilebilen ilk kayıt Recep 1117 / Kasım 1705 tarihine aittir. Bir akçe yevmiye ile imam ve hatip olan Cafer öldüğünden yerine oğlu Mehmet atanmıştır⁴⁵⁹. Mehmet ölünce de Safer 1138 / Kasım 1725 tarihinde yerine oğlu İbrahim getirilmiştir⁴⁶⁰. Ancak İbrahim'in çok geçmeden ölmüş ve yerine Cemâziye'l-âhir 1140 / Şubat 1728 tarihinde Halil atanmıştır⁴⁶¹.

Halil başka bir köyde daha imamlik yapmaya başlayarak hizmetini aksatmıştır. Bu sebeple Safer 1144 / Eylül 1731 tarihinde Halil görevden alınarak, yerine Ahmet Halife atanmıştır⁴⁶². Ancak Zilhicce 1144 / Haziran 1732 tarihli kayıta farklı bir bilgi verilmektedir. Şöyle ki; imam ve hatip Mehmet öldüğü zaman oğlu Hüseyin henüz küçük yaşta ve ilim görmektedir. Bu fırsatı değerlendiren Ahmet görevi kendine berat ettirmiştir. Durumun anlaşılmasıyla görev Ahmet'ten alınarak Hüseyin Halife'ye verilmiştir⁴⁶³.

Hüseyin'in beratı Recep 1168 / Mayıs 1755 tarihinde yenilenmiştir⁴⁶⁴. Rebû'l-âhir 1188 / Temmuz 1774 tarihinde ise, Hüseyin beratını kaybettiği için yeniden berat verilmiştir⁴⁶⁵. Hüseyin 1210 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür. Bu tarihte ölmesiyle oğlu Mehmet Şaban 1210 / Mart 1796 tarihinde yerine atanmıştır⁴⁶⁶. Mehmet'ten sonrada onun oğlu Osman Zilkade 1219 / Mart 1805'de imam ve hatip olmuştur⁴⁶⁷. Ancak bir yıl sonra Mehmet oğlu Osman görevi kendi isteğiyle bırakınca, yerine Osman

⁴⁵⁹ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

⁴⁶⁰ V.A.D. No: 1091, Vr.103b.

⁴⁶¹ V.A.D. No: 1139, Vr.113b.

⁴⁶² V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

⁴⁶³ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

⁴⁶⁴ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

⁴⁶⁵ V.A.D. No: 1115, Vr.29b.

⁴⁶⁶ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

⁴⁶⁷ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

bin Halil atanmıştır. Bu atama Rebû'l-evvel 1220 / Haziran 1805 tarihinde yapılmıştır⁴⁶⁸.

Osman bin Halil'in çocuğu yoktur. Bu yüzden o ölünce imam ve hatiplik için imtihan yapılmıştır. Yapılan imtihan sonucunda Ömer Şevval 1243 / Mayıs 1828 tarihinde bu göreve getirilmiştir⁴⁶⁹.

Caminin müezzini de vardır. Rebû'l-evvel 1153 / Haziran 1740 tarihli kayıta camide müezzin olmayıp ihtiyaç olduğundan, Abdülkerim adında birinin atandığı bildirilmektedir⁴⁷⁰. Bu kayıt camiye yapılan müezzin atamasına ait tespit edebildiğimiz tek kayıttır.

B. Mescitler

B. I. Türbe Mahallesi Mescidi

Türbe Mahallesinde bulunan mescidin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Mescide ait *Hurufat Defterleri*'nde ki ilk kayıt Safer 1138 / Kasım 1725 tarihine aittir. Mescidin yarım akçe yevmiye ile imamı Mehmet görevini bırakarak başka bir köye yerleşmiştir. Bu durum karşısında görevden alınarak yerine Abdurrahman Halife atanmıştır⁴⁷¹. Abdurrahman Halife ölünce yerine Hüseyin Halife ve Ahmet Halife ortaklaşa atanmışlardır. Bu atama kaydı Recep 1152 / Kasım 1739 tarihlidir⁴⁷².

Hüseyin Halife ve Ahmet Halife'nin beratları, Recep 1168 / Mayıs 1755 ve 1172 / Mart 1759 tarihlerinde yenilenmiştir⁴⁷³. Daha sonra Hüseyin'in ölmesi üzerine hissesi Şevval 1183 / Şubat 1770 tarihinde oğulları Ömer ve Hasan'a verilmiştir⁴⁷⁴. Ömer ve Hasan'ın beratları Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde yenilenmiştir⁴⁷⁵. Öte yandan yarım hisse imamlığa sahip Ahmet ölmüş ve hissesi Recep 1198 / Haziran 1784 tarihinde oğlu Hasan'a verilmiştir⁴⁷⁶.

Rebû'l-evvel 1219 / Temmuz 1804 tarihli atama kaydı da şu bilgileri vermektedir. ¼ hisse imamlığa sahip Hüseyin oğlu Hasan ölmüştür. Yine aynı mescitte

⁴⁶⁸ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

⁴⁶⁹ V.A.D. No: 556, Vr.17b.

⁴⁷⁰ V.A.D. No: 1109, Vr.115a.

⁴⁷¹ V.A.D. No: 1091, Vr.103b.

⁴⁷² V.A.D. No: 1109, Vr.115a.

⁴⁷³ V.A.D. No: 1110, Vr.74b; No: 1110, Vr.76a.

⁴⁷⁴ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

⁴⁷⁵ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

⁴⁷⁶ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

yarım hisse imamlığa sahip olan Ahmet oğlu Hasan'da görevinden kendi isteğiyle çekilmiştir. Bunun üzerine Hüseyin bin Ali imamlığa atanmıştır⁴⁷⁷. *Hurufat Defterleri*'nde mescitle ilgili tespit edilebilen Cemâziye'l-âhir 1222 / Eylül 1807 tarihli son kayıta göre ise; ¼ hisseye sahip Hüseyin oğlu Ömer ölmüştür. Çocuğu olmadığı için hissesi ortağı Hüseyin bin Ali'ye verilmiştir⁴⁷⁸.

B. II. Halil Beşe Mescidi

Köy sakinlerinden Halil Beşe isimli hayır sahibi tarafından H.1170 / M.1757 tarihinde yaptırılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen tek atama kaydında Hacı Osman Halife'nin mescide ilk imam olarak atandığı bildirilmektedir⁴⁷⁹.

B. III. Hacı İsmail Mescidi

Köy sakinlerinden Hacı İsmail isimli hayır sahibi tarafından H.1244 / M.1829 tarihinde yaptırılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen tek atama kaydında, mescide imam olarak ilk defa Halil bin Ömer'in atandığı bilgisi günümüze kadar ulaşmıştır⁴⁸⁰.

B. IV. Ahali Binası Mescit

Bu mescit köy halkı tarafından ortaklaşa olarak H.1186 / M.1772 tarihinde yaptırılmıştır. Mescide imam lazım olduğundan Recep 1186 / Ekim 1772 tarihinde Mehmet bin Şaban imamlığa atanmıştır⁴⁸¹. Mehmet bin Şaban öldüğünde geride yerine atanacak çocuğu yoktur. Bu sebeple öldüğü zaman yerine, Safer 1239 / Kasım 1823 tarihinde köy sakinlerinden Osman bin Mehmet atanmıştır⁴⁸².

I. XXII. Sıvarık Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Ali Ağa Camii

Sıvarık köyündeki bu cami, adından da anlaşılacağı üzere Ali Ağa adında bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır. Cami 1950'lerde tamir görmüş minber ve mihrabı değiştirilmiş, ahşap tavanı ise korunmuştur. Caminin yapım tarihi tam olarak tespit

⁴⁷⁷ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

⁴⁷⁸ V.A.D. No: 553, Vr.37a.

⁴⁷⁹ V.A.D. No: 1110, Vr.75a.

⁴⁸⁰ V.A.D. No: 556, Vr.17b.

⁴⁸¹ V.A.D. No: 1115, Vr.28a.

⁴⁸² V.A.D. No: 556, Vr.17a.

edilememiş olmakla beraber H.1131 / M.1719 tarihli *Hurufat Defterleri*'nde ki kayda dayanarak bu tarihten daha önce yaptırılmış olduğu söylenebilir. Recep 1131 / Haziran 1719 tarihli kayıta yarım akçe yevmiye ile imam ve hatip olan Hüseyin'in ölümünden sonra yerine oğlu Cafer'in atandığı bildirilmektedir⁴⁸³. Cafer'in beratı Zilhicce 1143 / Temmuz 1731 tarihinde yenilenmiştir⁴⁸⁴.

Cafer ölünce yerine büyük oğlu Abdurrahman, Şevval 1150 / Şubat 1738 tarihinde atanmıştır⁴⁸⁵. Ramazan 1162 / Eylül 1749 tarihli kayıta ise; imam ve hatip Abdurrahman'ın öldüğü ve yerine oğlu Cafer'in getirildiği bildirilmektedir⁴⁸⁶. Cafer'in beratı Şevval 1168 / Ağustos 1755 ve Safer 1172 / Kasım 1758 tarihlerinde yenilenmiştir⁴⁸⁷.

Cafer ölünce görev kardeşi Hüseyin'e verilmiştir. Bu atam kaydı Muharrem 1181 / Haziran 1767 tarihine aittir⁴⁸⁸. Hüseyin'in beratı Şevval 1188 / Ocak 1775 tarihinde yenilenmiştir⁴⁸⁹. Hüseyin ölünce de göreve Cemâziye'l-âhir 1199 / Mayıs 1785 tarihinde, oğulları Mehmet Emin ve Cafer getirilmiştir⁴⁹⁰. *Hurufat Defterleri*'nde Ali Ağa Camii'ne ait tespit edilebilen son kayıt Cemâziye'l-evvel 1222 / Ağustos 1807 tarihine aittir. Bu kayıta Mehmet Emin'in hissesinden kardeşi adına vazgeçtiği ve bunun üzerine hissesinin Cafer'e verildiği bildirilmiştir⁴⁹¹.

I. XXIII. Sulu Dere Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Sulu Dere Köyü Camii

Hurufat Defterleri'nde Sulu Dere Köyü Camii'ne ait üç adet kayıt tespit edilebilmiştir. Bunlardan ilk iki kayıta köydeki mabetten mescit olarak söz edilmektedir. Buna dayanarak köyün küçük bir yerleşim yeri olduğunu söyleyebiliriz. Hicri 1115 yılında mescidin imamı Ömer'in ölümü üzerine, yerine bir akçe ile Abdullah atanmıştır⁴⁹². Ömer'in göreve ne zaman getirildiği tespit edilememiştir. Cemâziye'l-âhir

⁴⁸³ V.A.D. No: 1116, Vr.19a

⁴⁸⁴ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

⁴⁸⁵ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

⁴⁸⁶ V.A.D. No: 1112, Vr.96a

⁴⁸⁷ V.A.D. No: 1110, Vr.74b; No: 1110, Vr.75b.

⁴⁸⁸ V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

⁴⁸⁹ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

⁴⁹⁰ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

⁴⁹¹ V.A.D. No: 553, Vr.37a.

⁴⁹² V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

1126 / Temmuz 1714 tarihli kayıta mescitten Mehmet Ağa Mescidi diye söz edilmektedir. Demek ki mescidi yaptıran Mehmet Ağa isimli hayır sahibidir. Mescitte imam olmadığı için, yarım akçe ile Hasan bu göreve atanmıştır⁴⁹³. Hasan'ın kim olduğu ve 1115 yılında imamlığa atanan Abdullah'ın akıbeti hakkında bilgi verilmemiştir.

Mescide daha sonra minber eklenerek camiye dönüştürülmüştür. Rebû'l-evvel 1245 / Eylül 1829 tarihli kayıta, camiye İstanbul'dan izin alınarak, köydeki hayır sahipleri tarafından ilk defa minber eklendiği söylenmektedir. Artık mescit camiye dönüştürüldüğünden hatibe ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine Halil ibn İbrahim, camiye ilk defa hatip olarak atanmıştır⁴⁹⁴. Artık köyün cemaatinin cuma namazı için başka köylere gitmesine gerek kalmamıştır.

I. XXIV. Tozluca Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Şihabettin Camii

Günümüzde ki adı Tolca olan kasabadaki bu cami Şeyh Şihabettin isimli bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır⁴⁹⁵. Cami günümüzde sapa sağlam ayakta olup ahşap tavanı ve sütunları çok iyi korunmuştur. *Hurufat Defterleri*'nde camiye ait tespit edilebilen ilk atama kaydı Zilkade 1113 / Nisan 1702 tarihlidir. Bu kayıta bir akçe yevmiye ile imam ve hatiplik yapmakta olan Mustafa'nın öldüğü ve yerine Fazlullah'ın atandığı bilgisi yer almaktadır⁴⁹⁶. Fazlullah öldüğünde ise yerine Recep 1117 / Kasım 1705 tarihinde Hasan atanmıştır⁴⁹⁷. Hasan bir müddet görev yaptıktan sonra kendi isteğiyle görevden ayrılınca, yerine Rebû'l-evvel 1122 / Mayıs 1710 tarihinde Seyit Ahmet atanmıştır⁴⁹⁸.

Seyit Ahmet görevini sürdürürken, Osman isminde birisi görevi Ahmet'ten alması üzerine, Rebû'l-evvel 1130 / Mart 1718 tarihli beratla görev Seyit Ahmet'e iade edilmiştir⁴⁹⁹. Seyit Ahmet görevini sürdürürken bu seferde Hasan Halife isimli bir kişi, kaza kadısına Seyit Ahmet görevini terk etti diye yanlış bilgi vererek, Cemâziye'l-evvel 1136 / Şubat 1724 tarihinde görevi kendi üzerine berat ettirmiştir. Durum anlaşılınca

⁴⁹³ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

⁴⁹⁴ V.A.D. No: 557, Vr.50b.

⁴⁹⁵ V.A.D. No: 1139, Vr.134b.

⁴⁹⁶ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

⁴⁹⁷ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

⁴⁹⁸ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁴⁹⁹ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

Ramazan 1136 / Haziran 1724 tarihli beratla görev Seyit Ahmet'e iade edilmiştir⁵⁰⁰. Ancak Hasan pes etmemiş, kaza kadısına görev bana ait iken Seyit Ahmet haksız yere elimden aldı diyerek, Zilhicce 1136 / Eylül 1724 tarihinde görevi tekrar kendi üstüne berat ettirmiştir. Seyit Ahmet bu duruma itiraz etmiş ve Rebû'l-âhir 1141 / Aralık 1728 tarihli beratla görevi tekrar geri almıştır⁵⁰¹. Bu esnada aradan beş yıl kadar bir zaman geçmiştir. Burada şu soru akla gelmektedir, Seyit Ahmet itiraz etmek için neden bu kadar gecikmiştir? Acaba Seyit Ahmet vakit geçirmeden itiraz etti de, itirazın sonuçlanması mı bu kadar gecikti? Tabi bu durumu ayırt edebilmek oldukça zordur. Nitekim Cemâziye'l-evvel 1141 / Ocak 1729 tarihinde Ahmet'in görevden el çekmesi üzerine görev Hasan'a verilmiştir⁵⁰². Çok geçmeden Hasan Halife'de görevden feragat edince Seyit Hasan Şevval 1144 / Nisan 1732 tarihli beratla bu göreve atanmıştır⁵⁰³.

Hasan ölünce yerine Safer 1150 / Haziran 1737 tarihinde, Seyit Ahmet bin Seyit Ahmet atanmıştır⁵⁰⁴. Fakat Zilkade 1170 / Ağustos 1757 tarihli kayıta, Hasan Halife'nin görevi kendi rızasıyla oğlu Seyit Ahmet Halife'ye bıraktığı bilgisi verilmektedir⁵⁰⁵. Bu iki kayıt birbiriyle çelişmektedir. Hasan öldüğü için mi yoksa kendi isteğiyle görevi bıraktığı için mi Ahmet atanmıştır. Ayrıca iki kayıt arasında 20 yıl zaman farkı olması da dikkate değer bir durumdur.

Seyit Ahmet'in beratı Zilkade 1170 / Ağustos 1757ve Şevval 1173 / Haziran 1760 tarihlerinde yenilenmiştir⁵⁰⁶. Seyit Ahmet ölünce Ramazan 1183 / Ocak 1770 tarihinde, imamlık yarım akçe yevmiye ile oğlu seyit Mehmet'e, hatiplikte yine yarım akçe yevmiye ile diğer oğlu Seyit Hasan'a verilmiştir⁵⁰⁷. Mehmet imamlıktan oğlu adına feragat edince Şevval 1191 / Kasım 1777 tarihli beratla Abdülmümin imamlığa atanır. Camide hatip olan Hasan'da görevinden feragat edince hatipliğe de Muharrem 1196 / Ocak 1782 tarihinde Abdülmümin atanmıştır⁵⁰⁸. Abdülmümin ölünce imamlık Safer 1211 / Eylül 1796 tarihli beratla, hatiplikte Muharrem 1211 / Ağustos 1796 Ağustos tarihli beratla Mehmet bin Halil'e verilmiştir⁵⁰⁹.

⁵⁰⁰ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

⁵⁰¹ V.A.D. No: 1119, Vr.134b; No: 1139, Vr.114b.

⁵⁰² V.A.D. No: 1139, Vr.114b.

⁵⁰³ V.A.D. No: 1109, Vr.114a.

⁵⁰⁴ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

⁵⁰⁵ V.A.D. No: 1110, Vr.75b.

⁵⁰⁶ V.A.D. No: 1110, Vr.75b; No: 1110, Vr.76b.

⁵⁰⁷ V.A.D. No: 1125, Vr.37a; No: 1125, Vr.37b.

⁵⁰⁸ V.A.D. No: 1111, Vr.46a; No: 1111, Vr.47a.

⁵⁰⁹ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

Mehmet bin Halil beş yıl imam ve hatiplik yaptıktan sonra ölmüştür. Geride yerine atanacak çocuğu yoktur. Bu durumda görev Cemâziye'l-evvel 1216 / Ekim 1801 tarihli beratla Seyit İbrahim bin Seyit İbrahim'e verilmiştir⁵¹⁰. Seyit İbrahim dört yıl camide görev yaptıktan sonra kendi isteğiyle görevi bırakmıştır. Bunun üzerine göreve Cemâziye'l-evvel 1220 / Ağustos 1805 tarihinde Seyit Ömer bin Seyit Ali atanmıştır⁵¹¹. Seyit Ömer'in Seyit Abdülmümin ve Seyit Ali adında iki oğlu vardır. Seyit Ömer öldüğünde görev bu iki oğluna verilir. Ancak Seyit Ali'de ölünce göreve Seyit Abdülmümin Rebî'u'l-evvel 1230 / Mart 1815 tarihinde tek başına atanır⁵¹².

B.I. Abdurrahman Mahallesi Mescidi

Tozluca Köyü'nde Hacı Abdurrahman Mahallesinde bulunan mescit Hacı Abdurrahman isminde bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır⁵¹³. Mahallede adını bu kişiden almıştır. *Hurufat Defterleri*'nde bu mescitle ilgili tespit edilebilen ilk kayıt Recep 1130 / Haziran 1718 tarihine aittir. Bu kayıta imam olmadığından Ahmet'in imamlığa atandığı belirtilmektedir⁵¹⁴. Ahmet bir yıl sonra ölünce yerine Zilhicce 1140 / Ağustos 1728 tarihli beratla Seyit Hasan atanmıştır⁵¹⁵.

Hasan görevini 1156 yılına kadar sürdürmüştür. Cemâziye'l-âhir 1156 / Ağustos 1743 tarihli atama kaydında Ahmet öldüğü için oğlu diğer Ahmet'in imamlığa atandığı bilgisi yer almaktadır⁵¹⁶. Ahmet bin Ahmet görevi Seyit Hasan'ın elinden haksız yere aldığı için, Cemâziye'l-evvel 1157 / Temmuz 1744 tarihli beratla görev Seyit Hasan'a iade edilmiştir⁵¹⁷. Yine Cemâziye'l-evvel 1157 / Temmuz 1744 tarihli beratta da Hasan'ın öldüğü ve yerin oğlu Seyit Mehmet'in atandığı bilgisi yer almaktadır⁵¹⁸. Seyit Mehmet ölünce yerine kardeşinin oğlu Seyit Mehmet, Şevval 1173 / Haziran 1760 tarihinde atanmıştır⁵¹⁹. Seyit Mehmet bin Ahmet görevini terk edince yerine Recep 1183 / Kasım 1769 tarihli beratla Mehmet bin İsmail atanır⁵²⁰. Mehmet bin İsmail'in çocuğu yoktur. Bu sebeple öldüğünde yerine Zilhicce 1216 / Mayıs 1802 tarihli beratla

⁵¹⁰ V.A.D. No: 552, Vr.30a.

⁵¹¹ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

⁵¹² V.A.D. No: 555, Vr.29b.

⁵¹³ V.A.D. No: 1112, Vr.95b.

⁵¹⁴ V.A.D. No: 1139, Vr.113b.

⁵¹⁵ V.A.D. No: 1139, Vr.114b.

⁵¹⁶ V.A.D. No: 1112, Vr.95b.

⁵¹⁷ V.A.D. No: 1112, Vr.95b.

⁵¹⁸ V.A.D. No: 1112, Vr.95b.

⁵¹⁹ V.A.D. No: 1110, Vr.76b.

⁵²⁰ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

Seyit Hüseyin atanır⁵²¹. Seyit Hüseyin'in de çocuğu yoktur. O, ölünce de yerine Zilhicce 1230 / Aralık 1815 tarihli beratla köy halkının ileri gelenlerinden Seyit Hafız Süleyman bin Abdullah atanmıştır⁵²².

I. XXV. Yarangözü Kasabasındaki Camiler ve Mescitler

Yarangözü kasabası önceleri Kır-İli kazasının merkezi idi⁵²³. Bu köy günümüzde mevcut değildir. Daha önce değinildiği üzere Tolca köyünün güneybatısında gölün kenarında bulunuyordu. Göl sularının yükselmesiyle su altında kalmıştır. Göl sularının fazla çekildiği yaz aylarında köyün harabeleri ortaya çıkmaktadır. Köy halkı çevre köylere göç etmiştir. En fazlada bugünkü Kırelî kasabasına yerleşmiş olduğu kasaba halkı tarafından anlatılmaktadır. Yarangözü kasabasındaki cami, mescit ve mektep isimlerinin aynısının Kırelî kasabasında da kullanılmış olmasının bu sebepten olduğu söylenebilir.

A. Camiler

A. I. Sultan Alâeddin Camii

Hurufat Defterleri'nde ki kayıtlarda Sultan Alâeddin tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir⁵²⁴. Adı geçen Sultan Alâeddin, gölün karşı kıyısına Kubâd-Abâd Sarayı'nı yaptırtan Alâeddin Keykûbât olmalıdır. Nitekim Yarangözü kasabası da gölün karşı kıyısında bu köy ile simetrik halde bulunan Kubâd-Abâd Sarayı'na giden yolun üstünde yer almaktadır. Demek ki Sultan, sarayına giderken geçtiği bu kasabaya da bir cami yaptırmıştır.

Hurufat Defterleri'nde camiyle ilgili tespit edilebilen ilk kayıt Safer 1104 / Kasım 1692 tarihine aittir. Caminin müezzini Hüseyin'in beratı yenilenmiştir⁵²⁵. H. 1113 / M. 1701-1702 yılında Hüseyin ölünce yerine Süleyman atanmıştır⁵²⁶. Şevval 1116 / Şubat 1705 tarihli kayıta ise caminin müezzini Süleyman görevinden feragat edince yerine Abdullah'ın atandığı bilgisi yer almaktadır⁵²⁷. Ancak camide bir akçe yevmiye ile müezzin olan Hüseyin ölünce oğlu Süleyman var iken dışardan Abdullah adında bir kişi görevi kendi üzerine berat ettirmiştir. Durum anlaşılınca Recep 1122 /

⁵²¹ V.A.D. No: 552, Vr.30a.

⁵²² V.A.D. No: 555, Vr.30a.

⁵²³ ERDOĞRU, *Beyşehir*, s. 32.

⁵²⁴ V.A.D. No: 1125, Vr.37b.

⁵²⁵ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

⁵²⁶ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

⁵²⁷ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

Eylül 1710 tarihli beratla müezzinlik görevi Abdullah'tan alınarak Hüseyin'in oğlu Süleyman'a verilmiştir⁵²⁸. Süleyman görevinden feragat edince, Rebû'l-evvel 1132 / Şubat 1720 tarihli beratla göreve Mustafa getirilmiştir⁵²⁹. Mustafa'nın beratı Cemâziye'l-evvel 1144 / Kasım 1731 tarihinde yenilenir⁵³⁰.

Mustafa ölünce yerine oğlu Hafız Hasan Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde atanır⁵³¹. Hafız Hasan öldüğünde ise görev Rebû'l-evvel 1204 / Aralık 1789 tarihli beratla, Şeyh Mehmet bin Ali'ye verilir⁵³².

Sultan Alâeddin Camii'ndeki görevlilerin başında imam ve hatip gelmektedir. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk imam ve hatip ataması Rebû'l-evvel 1140 / Kasım 1727 tarihlidir. İmam Abdullah öldüğü için yerine Şeyh Ali atanmıştır. Camide imam ve hatiplik yapanlara üç akçe yevmiye verilmekte olup bu ödeme Beyşehir'deki İsmail Bey Medresesi Vakfı'ndan yapılmaktadır⁵³³. Nitekim Yarangözü kasabasına tâbi Karalar⁵³⁴ ve Yumularcık⁵³⁵ mezraları İsmail Bey Medresesi Vakfı'na aittir.

Şeyh Ali ölünce yerine Cemâziye'l-evvel 1141 / Ocak 1729 tarihli beratla kardeşi Hafız Şeyh Mustafa atanır⁵³⁶. Mustafa'nın beratı Şevval 1144 / Nisan 1732 tarihinde yenilenmiştir⁵³⁷. Ancak Ali öldüğü zaman Mehmet adında küçük bir çocuğu vardır. Mehmet küçük ve yeterli kabiliyette olmadığı için görev Mustafa'ya verilmiştir. Mehmet büyüyünce amcası olan Mustafa görevden çekilir ve Mehmet, Cemâziye'l-âhir 1159 / Temmuz 1746 tarihli beratla imam ve hatipliğe atanır⁵³⁸. Mehmet Halife beratını kaybedince, Safer 1169 / Aralık 1755 tarihinde yeni bir berat verilir⁵³⁹. Mehmet'in beratı Safer 1182 / Temmuz 1768 tarihinde de yenilenir⁵⁴⁰. Mehmet ölünce Cemâziye'l-âhir 1190 / Ağustos 1776 tarihli beratla yerine büyük oğlu Ali atanır⁵⁴¹. Ali ölünce de

⁵²⁸ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁵²⁹ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

⁵³⁰ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

⁵³¹ V.A.D. No: 1115, Vr.29b.

⁵³² V.A.D. No: 551, Vr.77b.

⁵³³ V.A.D. No: 1128, Vr.94b; No: 1139, Vr.113b.

⁵³⁴ COŞKUN, *aynı eser*, s. 112.

⁵³⁵ COŞKUN, *aynı eser*, s.127. ; Uzluk bu mezranın adını Nomularcık şeklinde okumuştur. Bkz. Uzluk *aynı eser*, s. 40.

⁵³⁶ V.A.D. No: 1139, Vr.114b.

⁵³⁷ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

⁵³⁸ V.A.D. No: 1112, Vr.95b.

⁵³⁹ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

⁵⁴⁰ V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

⁵⁴¹ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

Safer 1197 / Şubat 1783 tarihli beratla oğulları Şeyh Mehmet ve Şeyh Abdullah imam ve hatipliğe birlikte atanırlar⁵⁴².

Şeyh Mehmet ve Şeyh Abdullah birlikte görevi sürdürürlerken Şeyh Abdullah ölür. Çocuğu olmadığından hissesi kardeşi ve ortağı olan Şeyh Mehmet'e Zilkade 1229 / Kasım 1814 tarihli beratla verilir⁵⁴³.

Sultan Alâeddin Camii'nde ferraş da görev yapmıştır. Camide ferraş olmadığından Hasan, kaza kadısının arzıyla Şaban 1118 / Aralık 1706 tarihinde bu göreve atanmıştır⁵⁴⁴. Ferraşla ilgili bundan başka kayıt tespit edilememiştir.

A. II. Küçük Mahalle Camii

Yarangözü kasabasında Küçük Mahalle'de yer alan bu cami kasaba halkı tarafından H.1166 / M.1753 senesinde minberiyile birlikte ilk defa yaptırılmıştır⁵⁴⁵. Caminin hatipliğine Mehmet Safer 1166 / Ocak 1753 tarihinde ücretsiz olarak atanmıştır⁵⁴⁶. Camiye ilk imam ataması da Cemâziye'l-evvel 1166 / Nisan 1753 tarihinde yapılmıştır. Mustafa Halife de caminin imamlığına ücretsiz olarak atanmıştır⁵⁴⁷.

Mustafa Halife bir müddet sonra başka bir köye göç eder. Görevi boş kalınca Safer 1169 / Aralık 1755 tarihli beratla imamlık caminin hatibi Şeyh Mehmet Efendi'ye verilir⁵⁴⁸. Mehmet halifenin hatiplik beratı da aynı tarihte yenilenmiştir⁵⁴⁹. Mehmet kendi isteğiyle imamlık görevini bırakır. Rebû'l-âhir 1177 / Kasım 1763 tarihli beratla imamlık Ömer bin Ömer'e verilir⁵⁵⁰. Ömer'in imamlık beratı Şevval 1188 / Ocak 1775 tarihinde yenilenir⁵⁵¹. Öte yandan Mehmet'in hatiplik beratı da Şevval 1193 / Kasım 1779 tarihinde yenilenir⁵⁵². Caminin imamı Ömer bin Ömer ölünce oğulları Osman ve Ömer Rebû'l-evvel 1189 / Mayıs 1775 tarihli beratla imamlığa atanırlar⁵⁵³.

Cemâziye'l-âhir 1194 / Temmuz 1780 tarihli atama kaydında yukarıda anlattığımız bilgilerden farklı bir takım bilgiler verilmektedir. Bu kayda göre camiyi,

⁵⁴² V.A.D. No: 1111, Vr.47a.

⁵⁴³ V.A.D. No: 555, Vr.29b.

⁵⁴⁴ V.A.D. No: 1141, Vr.79b.

⁵⁴⁵ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁴⁶ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁴⁷ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁴⁸ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

⁵⁴⁹ V.A.D. No: 1110, Vr.75a.

⁵⁵⁰ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

⁵⁵¹ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

⁵⁵² V.A.D. No: 1216, Vr.40b.

⁵⁵³ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

kasaba halkından olup İstanbul'da Şehzade Medresesinde ikamet etmekte olan Bekteş Mustafa Efendi adında birisi yaptırmıştır. İmam ve hatipliği ise Bekteş Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmet'e aittir. Ancak Bekteş Mustafa Efendi ölünce hariçten Ömer adında birisi bir yolunu bularak yalnız imamlığı kendi üzerine berat ettirmiştir. Ömer ölünce de imamlık oğulları Ömer ve Osman'a geçmiştir. Şimdi ise Şeyh Mehmet kaza naibine yaptığı başvuruyla imamlığın Ömer ve Osman'dan alınarak kendisine geri verilmesini istemektedir. Kaza naibi Mustafa'nın arzı üzerine *Askerî Ruznamçe*'ye de bakılarak imamlık Ömer ve Osman'dan alınarak eski sahibi Mehmet'e verilmiştir⁵⁵⁴. Bu kayıтта verilen bazı bilgiler önceki kayıtlarda yer alan bilgilerle çelişmektedir. Bu kayıтта caminin Bekteş Mustafa Efendi adında biri tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Hal bu ki Cemâziye'l-evvel 1166 / Nisan 1753 tarihli kayıтта caminin ilk defa kasaba halkı tarafından yaptırıldığı söyleniyordu.

Rebîü'l-evvel 1197 / Mart 1783 tarihli kayıтта ise şu bilgiler yer almaktadır. Küçük Mahalle Camii'nde imamlığa ücretsiz olarak sahip olan Mehmet'in görevden el çekmesiyle uzun zamandır imamlık yapmakta olan Ömer ölünce, görev oğulları Osman ve Ömer'e verilmiştir. Ancak hilekâr Bektaş Mustafa'nın oğlu Şeyh Mehmet zorba takımından olup, kaza naibinden aldığı arzla kendi üzerine berat ettirerek haksızlık etmiştir. İmamlığın Şeyh Mehmet'ten alınarak, önceki sahipleri Ömer ve Osman'a verilmesini isteyen dilekçeye karşılık verilen Padişah fermânına dayanarak, Ömer ve Osman'ın imamlığın Mehmet'ten alınarak kendilerine verilmesini istedikleri dilekçe üzerine kayıtlara bakılmıştır. Kayıtlara göre mahalle halkınca yaptırılan yeni caminin imamlığı ilk defa 1166 senesinde Mustafa'ya, ondan alınarak 1169 senesinde caminin hatibi Mehmet'e, daha sonra Mehmet'in feragatinden 1177 tarihinde Ömer bin Ömer'e verilmiştir. Ayrıca adı geçen mahallede kasaba halkından olup İstanbul'da Şehzade Medresesinde ikamet eden Bekteş Mustafa Efendi'nin yaptırdığı caminin imamlığına Yanlık oğlu Şeyh Mehmet sahip iken, ölümünden sonra hariçten Ömer imamlığı kendi üzerine berat ettirdiği, Ömer ölünce de oğulları kendi üzerlerine aldıklarından, İmamlığın bunlardan alınarak 1194 senesinde Şeyh Mehmet'e verildiği kayıtlarda yer almaktadır. Yapılan incelemeler neticesinde, imamlığın Ömer ve Osman'ın babalarına ait olduğu ve bunlara geri verilmesi için kaza naibinin ricası üzerine, Anadolu Kadı Askeri Seyit Mehmet Nafi Efendi'nin i'lâmı gereğince; Şeyh Mehmet görevden

⁵⁵⁴ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

alınarak, imamlığın dilekçe sahipleri Ömer ve Osman'a verilmesi hususunda verilen fermân-ı âli uyarınca, imamlık Ömer ve Osman'a verilmiştir⁵⁵⁵. Bu durumda kayıtlarda yer alan Bekteş Mustafa'nın yaptırdığı cami, Küçük Mahalle Camii'nden başka bir cami olmalıdır.

Cami de ücretsiz hatiplik yapmakta olan Mehmet ölünce, yerine oğulları Seyit Mustafa ve Seyit Ali Zilhicce 1213 / Haziran 1799 tarihinde atanmışlardır⁵⁵⁶. Seyit Mustafa ve Seyit Ali hatipliği ortaklaşa sürdürürlerken, Seyit Mustafa ölünce hissesi oğlu Seyit Said'e Cemâziye'l-âhir 1230 / Haziran 1815 tarihinde verilmiştir⁵⁵⁷. Seyit Ali öldüğün de ise hissesi oğlu Seyit Ömer'e Safer 1239 / Kasım 1823 tarihinde verilmiştir⁵⁵⁸. Seyit Ömer'in çocuğu yoktur. Bu sebeple ölünce, sahip olduğu yarım hisse hatiplik görevi halkın ileri gelenlerinden Seyit Hacı Mehmet bin Seyit Hacı Mustafa'ya, Safer 1250 / Temmuz 1834 tarihinde verilmiştir⁵⁵⁹.

Öte yandan camide yine ücretsiz imam olan Ömer ve Osman kardeşlerden Ömer ölmüş, Osman'da yaklaşık on beş senedir başka diyardadır. Bu sebeple imamlık Ramazan 1220 / Aralık 1805 tarihinde Veliyüddin bin Şeyh Hasan'a verilmiştir⁵⁶⁰. Veliyüddin ölünce de, onun oğlu Mehmet Emin Cemâziye'l-evvel 1230 / Mayıs 1815 tarihinde imamlığa atanmıştır⁵⁶¹. Mehmet Emin'in ölümünden sonrada yerine oğulları Mehmet ve Osman, Şevval 1244 / Mayıs 1829 tarihinde atanırlar⁵⁶².

Cami de müezzin ve kayyım da görev yapmıştır. Cemâziye'l-evvel 1166 / Nisan 1753 tarihli beratla bu görevler ilk defa ve ücretsiz olarak Mehmet'e verilmiştir⁵⁶³. Şevval 1170 / Temmuz 1757 tarihli kayıтта Mehmet'ten müezzin ve ferraş olarak bahsedilmektedir. Demek ki caminin ferraşlığını da Mehmet yapmakta idi. Mehmet ölünce yerine oğlu Mustafa Halife atanmıştır.⁵⁶⁴

A. III. Bekteş Mustafa Efendi Camii

Yukarda Küçük Mahalle Camii'ni incelerken verilen bilgilerden hareketle Bekteş Mustafa Efendi'nin de Küçük Mahalle'de bir cami yaptırdığı söylenebilir.

⁵⁵⁵ V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

⁵⁵⁶ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

⁵⁵⁷ V.A.D. No: 555, Vr.29b.

⁵⁵⁸ V.A.D. No: 556, Vr.17a.

⁵⁵⁹ V.A.D. No: 557, Vr.51a.

⁵⁶⁰ V.A.D. No: 553, Vr.37b.

⁵⁶¹ V.A.D. No: 555, Vr.29b.

⁵⁶² V.A.D. No: 556, Vr.17b.

⁵⁶³ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁶⁴ V.A.D. No: 1110, Vr.75b.

Nitekim Zilkade 1191 / Aralık 1777 tarihli şu kayıt bu düşünceyi güçlendirmektedir. Kasaba halkından Kezban adında bir hayır sahibi, kasaba çevresindeki Saraycık köyünde, Kocabaş Söğüdü diye bilinen yerdeki dört dönüm tarlasını, Bekteş Mustafa Efendi'nin Küçük Mahallede yaptırdığı camiye vakfetmiştir. Kaza kadısı vakfi tescil etmiş ve vâkîf Kezban'ın eline temessük-nâme verilmiştir⁵⁶⁵.

B. Mescitler

B. I. Bâyezit Mescidi

Hurufat Defterleri'nde mescitle ilgili tespit edilebilen ilk kayıt Recep 1115 / Aralık 1703 tarihine aittir. Bu kayıta Bâyezit Mescidi'nde bir akçe yevmiye ile imam Bahşi'ye inayet edildiği söylenmektedir. Yine Recep 1115 / Aralık 1703 tarihli başka bir kayıta ise Küçük Mahalle Mescidi'nde bir akçe yevmiye ile imam Bahşi'ye zayiden inayet denilmektedir⁵⁶⁶. Bu kayıttan mescidin Küçük Mahalle'de olduğu anlaşılmaktadır. Muharrem 1127 / Şubat 1715 tarihli kayıta ise, Şeyh Bâyezit Mescidi'nde yarım akçe yevmiye ile imam olan Bahşi'nin ölmesi üzerine görevin Molla Süleyman'a verildiği bilgisi yer almaktadır⁵⁶⁷. Bu kayıtlara dayanarak mescidin Şeyh Bâyezit tarafından H.1115 / M.1704 tarihinden önce yaptırıldığı söylenebilir.

Cemâziye'l-evvel 1132 / Nisan 1720 tarihli kayıta Küçük mahallede Bâyezit binası mescitte yarım akçe yevmiye ile imam olan Şaban'ın feragatinden görevin Mustafa'ya verildiği bilgisi yer almaktadır⁵⁶⁸. Ancak Şaban'ın kimin yerine ve ne zaman göreve geldiği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mustafa'nın beratı Safer 1144 / Eylül 1731 tarihinde yenilenmiştir⁵⁶⁹.

Cemâziye'l-âhir 1194 / Temmuz 1780 tarihinde mescidin imamı Hasan'ın ölümü üzerine, Şeyh Sûfi Mustafa imamlığa atanmıştır⁵⁷⁰. Yarım akçe yevmiye ile imamlık yapan Şeyh Sûfi Mustafa iki yıl görev yaptıktan sonra görevi bırakır. Muharrem 1196 / Ocak 1196 tarihinde Şeyh zâde Süleyman, Şeyh Sûfi Mustafa'nın yerine mescidin imamlığına atanır⁵⁷¹. Şeyh zâde Süleyman'ın feragati üzerine de, kardeşi Hafız Mehmet

⁵⁶⁵ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

⁵⁶⁶ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

⁵⁶⁷ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

⁵⁶⁸ V.A.D. No: 1116, Vr.19a.

⁵⁶⁹ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

⁵⁷⁰ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

⁵⁷¹ V.A.D. No: 1111, Vr.47a.

Şaban 1209 / Mart 1795 tarihinde imamlığa atanır⁵⁷². Hafız Mehmet'te iki yıl sonra görevi bırakınca, Muharrem 1211 / Ağustos 1796 tarihinde tekrar Şeyh zâde Süleyman imamlığa atanır⁵⁷³. Şeyh zâde Süleyman ölünce oğlu görevi almak istemez. Bu durumda Seyit Hafız Ali bin İsmail Hoca, Cemâziye'l-evvel 1222 / Ağustos 1807 tarihinde imamlığa atanır⁵⁷⁴.

B. II. Memi Subaşı Mescidi

Bazar Mahallesi'nde bulunan mescidi Memi Subaşı adında bir hayır sahibi yaptırmıştır⁵⁷⁵. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk kayıt Zilhicce 1114 / Mayıs 1703 tarihine aittir. Mescitte bir akçe yevmiye ile imam Şaban'ın beratı yenilenmiştir⁵⁷⁶. Şaban ölünce yerine oğlu Abdurrahman Muharrem 1120 / Nisan 1708 tarihinde atanır⁵⁷⁷.

Abdurrahman'ın beratı Zilhicce 1143 / Temmuz 1731 tarihinde yenilenir⁵⁷⁸. Abdurrahman kırk yıldan fazla mescitte imamlık yapmıştır. Öldüğünde ise yerine oğlu Mehmet, Rebû'l-evvel 1161 / Mart 1748 tarihinde atanmıştır⁵⁷⁹. Zilkade 1168 / Eylül 1755 ve Muharrem 1173 / Eylül 1759 tarihlerinde Mehmet'in beratı yenilenir⁵⁸⁰. Mehmet'te babası gibi yaklaşık kırk yıl imamlık yapar. Ölünce yerine oğlu Abdurrahman Şaban 1200 / Haziran 1786 tarihinde atanır⁵⁸¹. Abdurrahman ölünce yerine Hafız Ali bin İsmail Cemâziye'l-evvel 1230 / Mayıs 1815 tarihinde atanır⁵⁸². Hafız Ali bir yıl sonra ölür. Öldüğünde yerine geçecek çocuğu yoktur. Halkın ileri gelenlerinden Ali Hoca bin Şeyh Mehmet Emin mescidin imamlığına Cemâziye'l-evvel 1231 / Nisan 1816 tarihinde atanır⁵⁸³. Ali Hoca öldüğün de ise yerine oğlu Osman Safer 1239 / Kasım 1823 tarihinde göreve getirilir⁵⁸⁴.

⁵⁷² V.A.D. No: 551, Vr.78a.

⁵⁷³ V.A.D. No: 552, Vr.29b.

⁵⁷⁴ V.A.D. No: 553, Vr.37a.

⁵⁷⁵ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁷⁶ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

⁵⁷⁷ V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁵⁷⁸ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

⁵⁷⁹ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁸⁰ V.A.D. No: 1110, Vr.74b; No: 1110, Vr.76a.

⁵⁸¹ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

⁵⁸² V.A.D. No: 555, Vr.29b.

⁵⁸³ V.A.D. No: 555, Vr.30a.

⁵⁸⁴ V.A.D. No: 556, Vr.17a.

B. III. Şeyh Hüsameddin Mescidi

Adından da anlaşılacağı üzere Şeyh Hüsameddin adında bir hayır sahibi tarafından yaptırılan mescit, Çay Mahallesi'nde yer almaktadır. Yapım tarihi kesin olarak belli değildir. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk kayıt Şaban 1136 / Mayıs 1724 tarihlidir. Mescitte bir akçe yevmiye ile imam olan Abdullah Halife ölünce görev Abdurrahman Halifeye verilmiştir⁵⁸⁵. Abdurrahman görevini terk edince Recep 1148 / Aralık 1735 tarihli beratla görev Salih Halife'ye verilir⁵⁸⁶. Aslında Abdullah'ın Hüseyin adında bir çocuğu vardır, ancak babası öldüğünde daha küçük yaşta olduğu için görev Abdurrahman'a verilmiş, Abdurrahman görevini terk edince Hacı Salih adında bir kişi imamlığa atanmıştır. Hacı Salih'i halk sevmemektedir. Bu sebeple Hacı Salih görevden alınarak, ölen Abdullahın oğlu Hüseyin Rebû'l-âhir 1160 / Mayıs 1747 tarihinde göreve getirilir⁵⁸⁷. Hüseyin'in beratı Şaban 1170 / Mayıs 1757 tarihinde yenilenir⁵⁸⁸. Hüseyin öldüğünde ise yerine Hacı Abdurrahman Halife, Rebû'l-âhir 1175 / Kasım 1761 tarihinde imamlığa atanır⁵⁸⁹.

Hacı Abdurrahman yedi sekiz seneden beri köyü terk ettiği için görevden alınarak yerine Yusuf bin Ali Rebû'l-evvel 1180 / Eylül 1766 tarihinde, diğer bir kayda göre ise Cemâziye'l-evvel 1188 / Ağustos 1774 tarihinde imamlığa atanır⁵⁹⁰. Fakat Rebû'l-evvel 1181 / Ağustos 1767 tarihli kayıta Yusuf'un Abdurrahman üzerinden görevi haksız yere aldığı için görevin Abdurrahman'a iade edildiği bilgisi yer almaktadır⁵⁹¹. Muharrem 1192 / Şubat 1778 tarihli kayıta ise Şeyh Hüsameddin Mescidinde imam olan Abdullah'ın öldüğü ve yerine oğlu Şeyh Ali'nin atandığı bilgisi bulunmaktadır⁵⁹². Hafız Ali ölünce çocukları hak sahibi olmadıkları için imamlığa halkın ileri gelenlerinden Hüseyin bin Hafız Mahmut Zilkade 1225 / Aralık 1810 tarihinde atanır⁵⁹³. Hüseyin beratını kaybedince Safer 1226 / Mart 1811 tarihinde eline yeni bir berat verilir⁵⁹⁴. Hüseyin'in çocuğu olmamıştır. Öldüğü zaman yerine halkın ileri

⁵⁸⁵ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

⁵⁸⁶ V.A.D. No: 1109, Vr.114b.

⁵⁸⁷ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁸⁸ V.A.D. No: 1110, Vr.75b.

⁵⁸⁹ V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

⁵⁹⁰ V.A.D. No: 1108, Vr.121a; No: 1115, Vr.29b.

⁵⁹¹ V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

⁵⁹² V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

⁵⁹³ V.A.D. No: 554, Vr.13b.

⁵⁹⁴ V.A.D. No: 554, Vr.13b.

gelenlerinden Hafız Ahmet bin Hacı Mehmet imamlığa Zilkade 1229 / Kasım 1814 tarihli beratla atanır⁵⁹⁵.

Ancak ölmüş olan Hafız Ali'nin oğlu Hafız Mehmet kaza naibine bir dilekçe yazar. Hafız Mehmet babası öldüğü zaman imamlığın kendisine verilmesi gerekirken Hüseyin'in kendi üzerine berat ettirdiği, öldüğü zaman da çocuğu olmadığından Hafız Ahmet'e verildiğini bildirerek görevin kendine verilmesini ister. Kaza naibi Seyit Mehmet Şemseddin Efendi durumu köy halkından şahitlere de teyit ettirdikten sonra görevin Hafız Ahmet'ten alınarak, Hafız Mehmet'e verilmesini arz eder. Anadolu Kazaskeri Mevlânâ Memi-zâde Mehmet Raşit Efendi de görevin Hafız Ahmet'ten alınarak, Hafız Mehmet'e verilmesini ilâm eder. Bu ilâm gereğince verilen padişah fermanıyla görev Hafız Mehmet'e Recep 1236 / Mayıs 1821 tarihinde verilir⁵⁹⁶.

B.IV. Aşağı Mahalle Mescidi

Bu mescitle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde bir tek kayıt tespit edilebilmiştir. Recep 1122 / Eylül 1710 tarihli kayıta Aşağı Mahalle Mescidi'nde bir akçe yevmiye ile imam olan Ali'nin öldüğü ve yerine İbrahim'in atandığı bildirilmektedir.

B. V. Hacı Yunus Ağa Medrese Mescidi

Hacı Yunus Ağa adında bir hayır sahibi Yarangözü kasabasında, H.1161 / 1748 yılında bir medrese yaptırır. Medresenin için de bir de mescit vardır. Mescitte imam ihtiyaç olunca, imamlık görevi medresede ders vermekte olan Hasan Halife'ye Rebû'l-evvel 1161 / Mart 1748 tarihli beratla verilir⁵⁹⁷. Hasan Halife ölünce imamlığa oğlu Şeyh Mehmet Halife Safer 1169 / Aralık 1755 tarihli beratla atanır⁵⁹⁸. Mehmet'in beratı Zilhicce 1190 / Şubat 1777 tarihinde yenilenir⁵⁹⁹. Cemâziye'l-evvel 1195 / Mayıs 1781 tarihli kayıta şu bilgiler yer almaktadır. Mescitte imam olan Hasan ölünce büyük oğlu Şeyh Mehmet'e imamlığı, bir oğluna müezzinliği bir oğluna da medresenin kayyımlığını bırakmıştır. Ancak kardeşlerden Veliyüddin fazlasına tamah ederek imamlığın

⁵⁹⁵ V.A.D. No: 555, Vr.29b.

⁵⁹⁶ V.A.D. No: 555, Vr.30a.

⁵⁹⁷ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁵⁹⁸ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

⁵⁹⁹ V.A.D. No: 1216, Vr.40b.

yarım hissesini kendine berat ettirmiş olup; yarım hisse ondan alınarak Şeyh Mehmet'e verilmiştir.

Şeyh Mehmet ölünce imamlığa oğlu Şeyh Mehmet Cemâziye'l-evvel 1195 / Mayıs 1781 tarihli beratla atanır⁶⁰⁰. Ancak Cemâziye'l-âhir 1198 / Mayıs 1784 tarihli kayıta, Şeyh Mehmet ölünce sahip olduğu yarım hisse imamlığın kardeşi ve müştereki Veliyüddine verildiği bilgisi yer almaktadır⁶⁰¹.

Mescitte kayyım ve müezzin de görev yapmıştır. Mescidin kayyım ve müezzin Mehmet görevini terk ettiği için göreve Cemâziye'l-âhir 1167 / Nisan 1754 tarihli beratla Abdurrahman bin Ali atanmıştır⁶⁰². Abdurrahman'da görevini terk edince müezzin ve kayyımlığa, medresede müderris olan Hasan Efendinin oğlu Veliyüddin, Safer 1168 / Aralık 1754 tarihli beratla atanır⁶⁰³. Yine Safer 1168 / Aralık 1754 tarihli başka bir beratla yalnız müezzinlik Müderris Hasan Efendi'nin oğlu Mehmet Emin'e verilir⁶⁰⁴. Mehmet Emin Efendi'nin müezzinlik beratı Zilhicce 1172 / Ağustos 1759 ve Cemâziye'l-evvel 1191 / Temmuz 1777 tarihlerinde yenilenir⁶⁰⁵.

Öte yandan mescidde bir akçe yevmiye ile kayyım olan Veliyüddin'in beratı da Cemâziye'l-evvel 1191 / Temmuz 1777 tarihinde yenilenir⁶⁰⁶. Müezzin Mehmet Emin ölünce yerine hattat Ali Efendi-zâde Ahmet, Şaban 1195 / Ağustos 1781 tarihli beratla atanır⁶⁰⁷.

B. VI. Çay Mahallesi Mescidi

Hurufat Defterleri'nde ki Safer 1182 / Temmuz 1768 tarihli kayda göre, mescidi hayırsever halk yaptırmıştır. Bu kayda dayanarak mescidin H.1182 / M.1768 tarihinde yaptırıldığını söyleyebiliriz. Mescide imam ve müezzin lazım olduğundan yarım akçe yevmiye ile Hafız Mustafa bu görevlere atanır⁶⁰⁸. Safer 1189 / Mayıs 1775 tarihli kayıta ise mescitte imam ve müezzin olan Hafız Mehmet feragatinden görevin Hasan'a

⁶⁰⁰ V.A.D. No: 1111, Vr.47a.

⁶⁰¹ V.A.D. No: 1111, Vr.48a.

⁶⁰² V.A.D. No: 1112, Vr.96b.

⁶⁰³ V.A.D. No: 1112, Vr.96b.

⁶⁰⁴ V.A.D. No: 1112, Vr.96b.

⁶⁰⁵ V.A.D. No: 1110, Vr.76a; No: 1216, Vr.40b.

⁶⁰⁶ V.A.D. No: 1216, Vr.40b.

⁶⁰⁷ V.A.D. No: 1111, Vr.47a.

⁶⁰⁸ V.A.D. No: 1108, Vr.121a.

verildiği bilgisi yer almaktadır⁶⁰⁹. Hasan ölünce yerine Hafız Ömer bin İbrahim Cemâziye'l-evvel 1191 / Temmuz 1777 tarihli beratla atanır⁶¹⁰.

B. VII. Ömer Kızı Rahime Hatun Mescidi

Ömer Kızı Rahime Hatun Mescidi, *Hurufat Defterleri*'nde ki Şaban 1190 / Ekim 1776 tarihli kayda göre Bazar Mahallesinde yer almaktadır. Mescitte imam lazım olduğu için Osman bin İsmail bu göreve atanmıştır⁶¹¹.

Rebû'l-evvel 1197 / Mart 1783 tarihli kayda göre ise, Bazar Mahallesi sınırları içinde yer alan Yazu köyünde, Ömer Ağa'nın kızı Rahime Hatun tarafından yaptırılmıştır. Mescidin imamı Osman ölünce yerine kardeşi Yusuf atanır.⁶¹² Mescidin ücretsiz imamı olan Yusuf çocuğu olmadan öldüğü için yerine kardeşi Hafız Osman Safer 1239 / Kasım 1823 tarihinde atanır⁶¹³. Hafız Osman'ın da çocuğu yoktur. Ölünce yerine yapılan imtihan sonunda İsmail Halife Rebû'l-evvel 1245 / Eylül 1829 tarihinde atanır⁶¹⁴.

I. XXVI. Yenice Köyündeki Camiler ve Mescitler

A. Camiler

A. I. Yenice Köyü Mehmet Paşa Camii

Yenice Köyü Mehmet Paşa Camii *Hurufat Defterleri*'ndeki kayıtlardan anlaşıldığına göre, Mehmet Paşa isminde biri tarafından yaptırılmıştır⁶¹⁵. Adı geçen Mehmet Paşa'nın kim olduğu hakkında *Hurufat Defterleri*'nde ki kayıtlarda bilgi verilmemiştir. Caminin hemen yanında Mehmet Paşa'nın mezarı bulunmaktadır. Cami 1980 yılında tamirat görmüştür. Duvarları sıvandığı için taş malzeme görünmemektedir. Ahşap tavan korunmuş ancak altına sunta çakıldığı için görünmemektedir. Camiye tespit edilebilen ilk atama kaydı Safer 1117 / Haziran 1705 tarihli hatip atamasıdır. Recep'in ölümü üzerini yerine İbrahim getirilmiştir⁶¹⁶.

⁶⁰⁹ *V.A.D.* No: 1115, Vr.29b.

⁶¹⁰ *V.A.D.* No: 1111, Vr.46b.

⁶¹¹ *V.A.D.* No: 1111, Vr.46a.

⁶¹² *V.A.D.* No: 1111, Vr.47b.

⁶¹³ *V.A.D.* No: 556, Vr.17a.

⁶¹⁴ *V.A.D.* No: 557, Vr.50b.

⁶¹⁵ *V.A.D.* No: 1110, Vr.75a.

⁶¹⁶ *V.A.D.* No: 1141, Vr.79a.

İbrahim ölünce imam ve hatipliğe, Cemâziye'l-evvel 1141 / Ocak 1729 tarihinde Mehmet atanmıştır⁶¹⁷. Mehmet'in beratı Recep 1143 / Şubat 1731 tarihinde yenilenmiştir⁶¹⁸. Mehmet öldüğünde yerine yine Mehmet isminde başka bir şahıs atanmıştır. Bu atama Zilkade 1154 / Şubat 1742 tarihinde yapılmıştır⁶¹⁹. Mehmet ölünce Şevval 1172 / Haziran 1759 tarihinde Halil Halife imam ve hatipliğe atanmıştır⁶²⁰. Halil Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde çocukları adına görevden çekilince, oğulları Mehmet ve Ali bu göreve atanmışlardır⁶²¹.

Mehmet ve Ali ortaklaşa görevi sürdürürken Mehmet hissesinden oğulları adına feragat etmiştir. Bunun üzerine Mehmet'in hissesi Rebû'l-âhir 1222 / Temmuz 1807 tarihinde oğulları Mehmet, Halil ve Osman'a verilmiştir⁶²².

Camide bu durum bir müddet devam etmiştir. Ancak 1239 senesinde köy halkı mahkemeye giderek şöyle bir şikâyet de bulunmuşlardır. Camide imam ve hatipliğin yarım hissesine sahip olan Halil oğlu Ali, başka bir köyde daha imamlık yaptığından görevini terk etmiştir. Öte yandan diğer yarım hisseye sahip olan Mehmet, Halil ve Osman kardeşlerden Osman ölmüş, Halil ise başka bir köyde imamlık yapmaya başlamıştır. Bu durumda Ali, Osman ve Halil'in yerleri boş kalmıştır. Kaza naibi Seyit Mehmet Naim bu bilgiler üzerine Ali ve Halil'in görevden alınarak, Osman'ın da ölmüş olmasından dolayı hisselerinin diğer hisse sahibi Mehmet ve onun kardeşi Ahmet'e verilmesini arz etmiştir. Bu arz üzerine görev Safer 1239 / Kasım 1823 tarihinde Mehmet ve Ahmet kardeşlere verilmiştir⁶²³.

Mehmet Paşa Camii'nde çırağdar da görev yapmaktaydı. Şaban 1178 / Şubat 1765 tarihli kayıta, çırağdar olan Mehmet bin Hacı Ahmet'in öldüğünden dolayı yerine Halil bin Osman'ın atandığı bildirilmektedir⁶²⁴. Çırağdar atamalarına ilişkin bu kayıttan başka atama kaydı tespit edilememiştir.

⁶¹⁷ V.A.D. No: 1139, Vr.114b.

⁶¹⁸ V.A.D. No: 1109, Vr.113b.

⁶¹⁹ V.A.D. No: 1109, Vr.115a.

⁶²⁰ V.A.D. No: 1110, Vr.76a.

⁶²¹ V.A.D. No: 1115, Vr.28a.

⁶²² V.A.D. No: 553, Vr.37a.

⁶²³ V.A.D. No: 556, Vr.17a.

⁶²⁴ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYAL VE TİCARİ YAPILAR

I. Han, Kervansaray ve Köprüler

Ticaret kervanlarının hem konaklama ihtiyacını, hem de güvenliği sağlamak amacıyla şehir ve kasaba merkezleri ile ticaret yolları üzerinde birer menzillik mesafede⁶²⁵ kurulan büyük yapılara han veya kervansaray denir. Han ile kervansaray, çoğu zaman aynı anlamda kullanılmakla birlikte aslında birbirinden farklı özellikler taşırlar. Uzunçarşılı ortası avlu ve çevresi geniş kerevetle çevrili olanlara kervansaray, odaları olanlara da han denildiğini söylemektedir⁶²⁶. Hanlar da ayrıca ticaret de yapılmakta olup daha çok şehir merkezlerinde bulunurlardı⁶²⁷. Kervansaraylar ise odalara bölünmemiş olup⁶²⁸, şehirlerarasında ki yollarda, yolcuların hayvanlarıyla birlikte kaldıkları yapılarıdır. Kervansaraylar sayesinde hem tüccarların yolculukta akla gelebilecek her türlü ihtiyaçları karşılanmakta, hem de taşıdıkları malları ve canları gerek çapulcu ve eşkıya baskınlarından, gerekse yırtıcı hayvanlar ile kışın soğuk ve yağışlardan korunmuştur⁶²⁹.

Belli aralıklarla önemli yol kavşakları, geçit ve köprü yerlerinde inşa edilmiş olan bu binalar, bir emniyet sisteminin de tescili idiler⁶³⁰. Böyle önemli geçit noktalarında ki kervansaraylara devlet tarafından vergiden muaf olmak üzere derbentçiler konmuş idi⁶³¹. Ayrıca kimi kervan sarayların önemli geçit ve köprü yerlerine inşa edilerek böylece köprülerin hem güvenliğinin sağlandığını hem de kervansaray gelirleriyle tamir masraflarının karşılandığı da bilinmektedir⁶³². Hatta köprü üzerlerinde tesis edilmiş derbentlerde vazifeliler, hem derbentçilik hem de köprücülük yapmakla görevli idiler⁶³³. Yani köprülerin tamir ve bakımından da sorumluydular. Bundan da anlaşılacağı üzere köprüler de ticaret yollarında ulaşımın

⁶²⁵ A. Osman UYSAL, “Konya Eğridir Güzergahında Bazı Kervansaraylar”, III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (20-22 Mayıs) Konya 1994, s.71-83.

⁶²⁶ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, I, s.544.

⁶²⁷ KÜÇÜKDAĞ, *Karapınar*, s.60.

⁶²⁸ Osman TURAN, “Selçuklu Kervansarayları”, *Bellekten*, X, (1946), S. 492-495.

⁶²⁹ Osman TURAN, *Selçuklular Ve İslamiyet*, İst. 1993, s. 98-100; Ziya KAZICI, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul 2003, s.207.

⁶³⁰ Cengiz ORHONLU, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, İstanbul 1990, s.30.

⁶³¹ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı I*, TTK., Ankara 1994.s. 545.

⁶³² UZLUK, Aynı eser, s.39.

⁶³³ Yusuf HALACOĞLU, *XIV-XVII.Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995,s. 175.

aksamadan yapılabilmesi için önemli yapılardır. Devletin önemli köprüleri korumak için derbentçi tayini ve de masrafları için vakıflar tahsis edilmesi bunun bir kanıtıdır.

Görüldüğü gibi köprü, han ve kervansaraylar ticari yollar üzerinde önemli fonksiyonlar üstlenmiş olup, bu yapıların sayesinde Anadolu’da ticaret Selçuklu ve onun devamı olan Osmanlı döneminde oldukça gelişmiştir.

Konya’yı Antalya’ya bağlayan önemli ticaret yollarından biri olan ve Osmanlıların “*Ulyol*”⁶³⁴ olarak adlandırdıkları tarihi İpek Yolu Kır-İli kazası sınırları içinden geçmektedir. Bu çalışmamızda incelediğimiz *Hurufat Defterleri*’n de görünmez köyünde bir kervansaray ve köprüye ait kayıtlar tespit edilmiş olup aşağıda bunlarla ilgili bilgi verilecektir.

I. I. Görünmez Köyü

I. I. I. Görünmez Köyü Kervansarayı

Anadolu Selçuklu Devletinin başkenti olan Konya, konumu gereği Selçuklu Devleti’nin yıkılışına kadar ulaşım ve ticaret yönünden önemini korumuş, doğu-batı ve güney-kuzey olarak adlandırılan kervan yollarının kesişim noktası olmuştur. Bugün Konya’dan çıkan hemen her yolun üzerinde, 15-20 km mesafede, bu dönemlere ait kervansaray/ han kalıntısına rastlamak mümkündür.

Konya’yı Antalya’ya bağlayan önemli ticaret yollarından biri olan ve Osmanlıların “*Ulyol*” olarak adlandırdıkları tarihi ipek yolu Kır-İli kazası sınırları içinden geçmektedir. Bu tez çalışmamızda Abdüsselam Uluçam’ın Konya- Beyşehir Yolundan Yunuslar köyünden kuzey- batıya yönelen, Eğridir güzergahı üzerinde belirlediği hanlara⁶³⁵ ilâveten, hakkında bilgi verilecek olan Görünmez Kervansarayı ve Kireli’ndeki Hariciye/ Acem Hanı ile güzergahın Konya sınırları içindeki hanların isimleri tespit edilmiş olacaktır. Konya’dan Kır-İli kazası sınırları içindeki Selki köyüne kadar olan güzergah üzerindeki kervansarayların aralarındaki mesafelere bakıldığında bilinenin aksine 30-40 km’lik menzil mesafesinin 10-20 km’ye düştüğü görülmektedir. Şüphesiz bu da Selçukluların Akdeniz’e inen ticaret yoluna ne kadar çok önem verdiklerini gösterir. Kervansaraylar arasındaki mesafe kısa tutularak güvenliğin tam ve

⁶³⁴ ERDOĞRU, *Beyşehir*, s.28.

⁶³⁵ ULUÇAM Konya-Eğridir kervan yolu üzerinde bilinen Selçuklu hanlarına ilâveten üç yeni han ismi tespit etmiştir. Bkz. Abdüsselam ULUÇAM, “Konya Eğridir Kervan Yolunun Bilinmeyen Bölümü”, *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyet Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*, Konya 1996, s.85-94.

hizmetin kusursuz olmasına özen gösterilmiş olmalıdır. Öyleyse Selki köyü ile Kireli kasabası arasında kalan mesafe içinde bir han daha bulunması gerekmektedir.

Erdoğru, Beyşehir Sancağı sınırları içerisindeki kervan sarayların adlarını verirken Görünmez Kervansarayı'nın da adını zikretmektedir⁶³⁶. H.888 / M.1483 *Tarihli Karaman Eyalati Vakıf Tahrir Defteri*'nde Görünmez Kervansaray ve köprü vakfı kaydı bulunmaktadır. Vakfiyesinde Görünmez köyü vakıflarının tasarrufu Polad adındaki bir kişinin evlatlarına verilmiştir⁶³⁷. Bu durumda vakfı kuran ve kervan sarayı yaptıranın bu kişi olması muhtemeldir. Ancak bu vakıf II. Bayezid döneminde yapılan tahrir de yer almasına rağmen Fatih devrine ait *Karaman Eyalati Vakıf Tahrir Defteri*'nde gösterilmemiştir. Muhtemelen unutulmuş olmalıdır. Vakıflar- Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan *Hurufat Defterleri*'nde de Görünmez Kervan Sarayı ve köprü vakfına atama kayıtları bulunmaktadır. Hurufat Defterlerinde rastlanan ilk atama Ömer isimli birine ait olup, bu göreve ne zaman geldiğine dair bir bilgi yoktur. Onun ölümü üzerine Mütevellî ve zaviye darlık görevine Zilkade 1133 / Eylül 1721 Senesinde bir akçe yevmiye ile Abdurrahman isminde birisi atanmıştır⁶³⁸. O, bu görevinden bir yıl sonra feragat etmiş ve cisrin mütevellî ve zaviye darlığı Molla Ali isminde birine verilmiştir⁶³⁹.

Şaban 1150 / Aralık 1737 tarihli kayıta ise Hacı Ali'nin ölümü üzerine mütevellik görevi Hacı Davud bin Hacı Mahmud'a verilmekte ancak zaviye darlık görevi zikredilmemektedir⁶⁴⁰. Muharrem 1183 / Haziran 1769 tarihli kayıta Hacı Davud bilâ veled öldüğü için mütevellik görevi Halil bin Osman'a verilmiştir⁶⁴¹. Cemaziyel evvel 1195 tarihli kayıta ise; nisf tevliyyete Mutasarrıf olan Halil'in ölümüyle oğulları Mehmed ve Ali bu göreve atanmaktadır⁶⁴².

Şaban 1245 / Şubat 1830 tarihli kayıta ise; tevliyyete Halil oğlu Mehmed ve Ali Kardeşler Mutasarrıflar iken adı geçen Mehmed'in ölümüyle nıfs hissesi Sulbî oğulları, Mehmed ve Halil'e verildiği, ancak adı geçen şahısların babaları beratıyla mahallinde mahkemeye başvurarak kendi hüsn-î rızalarıyla emmileri ve diğer nisf hisseye

⁶³⁶ ERDOĞRU, *Beyşehir*, s. 174.

⁶³⁷ COŞKUN, *aynı eser*, s.80.

⁶³⁸ *V.A.D.*, No: 1116, Vr. 19.

⁶³⁹ *V.A.D.* No: 1116, Vr. 19.

⁶⁴⁰ *V.A.D.* No: 1109, Vr. 114.

⁶⁴¹ *V.A.D.* No: 1125, Vr.37.

⁶⁴² *V.A.D.* No: 1111, Vr. 47.

mutasarrıf Ali İbn Halil adına el çektiklerini bildirmeleri üzerine önceki berat gereği müstakilen Ali bin Halil'e bu görev verilmektedir⁶⁴³. *Hurufat defterleri*'nde daha başka kayda rastlanılmamıştır. Kervansaray günümüzde tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Ancak Camiye yaklaşık 40-50 m mesafede Han Kuyusu denilen bir su kuyusu mevcut olup, Görünmez köyü sakinlerinden Hasan Değerli, bu kuyunun çevresine eskiden “han yeri” dendiğini, buradan köprüye kadar bir patika yolunun da olduğunu ifade etti. Onun gösterdiği yerde bulunan iki kat ev ve bahçe tapu kayıtlarında 16 pafta ve 2561 parsel numarasıyla Hüseyin Selek'in üzerinde görülmektedir. Kadastro tescil tutanaklarında ise herhangi bir açıklamaya rastlanılmamıştır.

I. I. II. Görünmez Köyü Köprüsü

Kimi kervan sarayların önemli geçit ve köprü yerlerine inşa edildiğini⁶⁴⁴ böylece köprülerin hem güvenliğinin sağlandığını hem de kervansaray gelirleriyle tamir masraflarının karşılandığı bilinmektedir. *Fatih Devri Karaman Eyalati Vakıf defterinde* Görünmez köyünde kervansaray ve köprü kaydı bulunmaktadır⁶⁴⁵. Selki köyü ile Kireli kasabası arasında yer alan Görünmez köyü içinden akan ve kervan yolu ile kesişen bir dere bulunmaktadır. Kış mevsiminde derenin sularının çoğalacağı ve kervanların geçişine engel olacağı düşünülürse burada bir köprü olması kaçınılmazdır. Görünmez köyünde yaptığımız saha araştırmasında köprünün yerini tespit edebildik. Köy sakinlerinden Hasan Değerli isimli vatandaş bu köprüyü hatırladığını iki gözlü ve kemerli bir yapı olduğunu ve bir sel felaketinde yıkıldığını, yerine ağaçtan bir köprü yapıldığını, kendisinin o zamanlar 10 yaşlarında olduğunu ifade ettiler. Bugün o yerde mevcut olan beton köprünün alt kısmında eski köprüden kalma birkaç büyük taş hala durmaktadır. Aldığımız şifâhi bilgiler köprü kalıntısına ait taşlardan bir kaçının Cami çevresinde ve köy meydanında dağınık halde olduğu, taşların bir kısmının ise köylüler tarafından yapı malzemesi olarak kullanıldığı şeklinde oldu.

Yukarda Görünmez Köyü Kervansarayı hakkında verilen *Hurufat Defterleri*'ndeki atama kayıtlarında, kervansarayla birlikte köprü de zikredilmektedir. Burada bu atama kayıtlarını tekrar etmenin gereksiz olduğu kanaatindeyiz.

⁶⁴³ V.A.D. No: 557, Vr. 50.

⁶⁴⁴ ORHONLU, *aynı eser*, s.30.

⁶⁴⁵ UZLUK, *aynı eser*, s.39.

I. II. Kireli Köyü

I. II. I. Acem Hanı

Selki köyünden Kır-İli kazası hudutlarına giren eski kervan yolu Görünmez köyünü geçerek Kireli kasabasının 5 km kadar kuzeyinden Fele'ye ulaşmaktadır. Özergin, Erdman'ı kaynak göstererek Kireli kasabasının 5 km kuzeyinde Kır-ili Hanı olduğu ve çok harap durumda bulunduğunu söylenmektedir⁶⁴⁶. Ancak yaptığımız saha araştırmasında tıpkı Görünmez kervansarayını gibi bu hanın da tamamen ortadan kalktığı görülmüştür. Gerek Kireli gerekse bölgeye yakın olan Göçeri köyü ihtiyarlarıyla yaptığımız görüşmede bu hanı hatırlayan kimse çıkmamıştır.

Öte yandan *Hurufat Defterleri*'nde bulunan Cemâziye'l-âhir 1194 / Temmuz 1780 senesine ait kayıta Kır-ili kasabasında Merhum el Hac Yunus Ağa'nın bina eylediği medresede görevli müderrisler ve talebelerin maaş ve iâşeleri için bâniyi merhumun biraderi Hacı Mehmed Ağa'nın vakf eylediği Hariciye / Acem Hanı demekle mağruf han ve yakınındaki değirmenin tevliyetini büyük oğlu Ahmet'e ve ölümünden sonra Ahmet'in evladına şart etmiş olup 37 sene mutasarrıf olduktan sonra vefat ettiği evladının çok olduğu ve hepsinin müdahale etmesi durumunda vakfın harap olacağı aşikar olduğundan adı geçen Ahmet'in ekber eslah evlatları olan Hacı İsmail ve Seyit Halil'in vakfı idare etmeye yeterli oldukları ve vakfın şartına uygun oldukları adı geçen medrese Müderrisi Mehmet Efendi ve talebelerin mahkemede haber vermeleriyle el Hac İsmail ve Seyit Halil'in atandığı bildirilmektedir⁶⁴⁷.

Bu atama kaydında adı geçen Hariciye/ Acem Hanı Özergin'in bahsettiği Kır-ili Hanı olmalıdır. Hurufat Defterlerinde bu hana ait başka kayda rastlanılmamıştır.

II. Çeşmeler

Çeşme kelimesinin genellikle Farsça'da "göz" anlamındaki "çeşm" kelimesinden geldiği kabul edilir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere *çeşm* denilmesi, bunların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesine sebep olmuştur⁶⁴⁸. Hayrat olarak Türklerin yaptıkları çeşmeler şehir, kasaba ve yerleşme yerlerinde olduğu gibi ana yolların kenarlarında ve kırılık yerlerde de inşa edilmiştir. Yollar üzerindeki

⁶⁴⁶ M. Kemal ÖZERGİN, "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XV/20, (1965), s.141-170.

⁶⁴⁷ *V.A.D.*, No: 1111, Vr. 46.

⁶⁴⁸ Semavi EYİCE, "Çeşme", *DİA.*, VIII, İstanbul 1997, s.277-287.

çeşmeler yolcuların ihtiyaçları için yaptırılırlardı. Kırılık yerlerde yaptırılan ve çoban çeşmesi⁶⁴⁹ denilen çeşmeler ise hayvanlar için yaptırılırlardı. Yerleşim yerlerinde yaptırılan çeşmelerin suyu bazen yakın kaynaklardan sağlanmış çoğu zaman ise uzak kaynaklardan suyolları ile getirilmişlerdir⁶⁵⁰.

İslam dinindeki kalıcı eserler bırakan kişilerin amel defterlerinin kapanmayacağı anlayışı, Anadolu'daki Müslüman halkı kalıcı vakıf eserleri bırakma konusunda teşvik etmiştir. Hayır sahipleri cami, mescit, mektep, medrese gibi eserlerin yanı sıra yol, köprü ve çeşme gibi halkın faydalanacağı sosyal yapılar da tesis etmişlerdir. Bu duruma bir örnekte incelemiş olduğumuz Kır-İli kazasında karşımıza çıkmıştır. Aşağıda Yarangözü kasabesindeki İsmail Ağa Çeşme Vakfı hakkında bilgi verilecektir.

II. I. Yarangözü Kasabası

II. I. I. Hacı İsmail Ağa Çeşme Vakfı

Beyşehir gölü suları altında kaldığı için terk edilen Yarangözü kasabasında Hacı İsmail Ağa isimli hayır sahibi kasaba merkezinde çeşmeler yaptırmış ve bu çeşmelerin bakım ve onarımı için bir miktar bağ ve tarlasını vakf etmiştir. Bu vakıfla ilgili *Hurufat Defterleri*'nde Muharrem 1198 / Aralık 1783 tarihli şu kayıt bulunmaktadır; Kır-İli kazasında Yarangözü kasabası sakinlerinden Hacı İsmail Ağa yerel mahkemeye giderek, kasaba da yaptırdığı çeşmelerinin tamir ve bakımı için kasabada Ali Paşa Bağlı Altı diye bilinen yerde bulunan bağımın tahminen on dönümünü ve iki dönüm harımı meyveli ve meyvesiz ağaçlarıyla, bağın çevresindeki bir miktar selâmlık, bir miktar harem-hâne, bir miktar arılık ve içinde olan arılarından başka, adı geçen bir tarafı cadde ve Abdülfettah Bağlı, bir tarafı Memiş Bağlı ile Hacı Abdullah tarlası, bir tarafı Hacı Mustafa-zâdelerin tarlası, bir tarafı Comcomoğlu Bağlı ve bir tarafı mera ile sınırlı olan bağ ve arısından başka arılığı, harem-hâne ile selâmlığı ve her türlü gelirinden çeşmelerin tamiri için vakf ve tescîl-i şer'î olup ve şöyle şart koydu. Ben hayatta olduğum sürece çeşmelerin tamirini kendim yapayım, vefatımdan sonra erkek çocuklarımdan en büyüğüne, erkek çocuklarımdan soyu kesilir ise kız çocuklarımdan en büyüğüne tamir şartıyla vakfın tevliyeti verilsin. Vâkıf Hacı İsmail'in

⁶⁴⁹ EYİCE, *aynı yer*.

⁶⁵⁰ Örneğin bugün Beyşehir'e bağlı Sarıköy' de içme suları eskiden beri köy dışındaki kaynaklardan su yolları ile taşınmaktadır.

koyduğu şartlarla nâibi Seyid Mustafa ‘arzıyla tevcîh buyruldu. Rebû’l-âhir sene 1188 / Temmuz 1774⁶⁵¹.

Rebû’l-ahir 1228 tarihli atma kaydın da ise Hacı İsmail Ağa’nın öldüğü ve hiç çocuğu olmadığı için vakıf mütevelliliğine kardeşi Mehmet bin el-Hac Ahmed’in atandığı görülmektedir⁶⁵². Bu vakıfla ilgili *Hurufat Defterleri*’nde ki Recep 1247 / Ocak 1832 tarihli son atama kaydında ise Mehmet bin el-Hac Ahmed’in ölümü üzerine bu göreve büyük oğlu Yunus Bey atanmıştır⁶⁵³. *Hurufat Defterleri*’nde başka kayda rastlanmamıştır.

III. Vakıflar

Sözlük anlamı durdurma, alıkoyma olan *vakf* Arapça bir kelime olup çoğulu *evkaf* şeklinde yazılır⁶⁵⁴. Terim anlamı ise bir malın ya da mülkün gelirlerinin ebedi halkın menfaatine sadaka edilmesidir. Vakıflar hiçbir zaman alınıp satılamaz ve mülk edinilemez⁶⁵⁵. Hayırseverler, vücuda getirdikleri eserlerin yaşatılabilmesi için gerekli olan finansmanı sağlamak amacıyla bunlara vakıflar tahsis etmişlerdir. Vakıflar genellikle bir kurumun adına tahsis edilmişlerse de müstakil vakıflarda vardır. Tekke, zaviye, cami ve mescitlere bağlı olan vakıflar kendi içinde incelenecek olup hiçbir yere bağlı olmayan vakıflar aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir.

III. I. Kırbadem Köyü

Bu köyün adı *Hurufat Defterleri*’nde bazen Kırbadem köyü, bazen de Kırabad köyü şeklinde geçmektedir⁶⁵⁶.

III. I. I. Ulufeci Şeyh Hamza Vakfı

Bu vakıf Ulufeci Şeyh Hamza adında biri tarafından kurulmuştur. Vakfin tevliyeti evlada şart olunmuştur. Vakfin mütevellisi Ahmet ölünce yerine Şevval 1116 / Şubat 1705 tarihinde oğlu Mehmet atanır⁶⁵⁷. Mehmet’in beratı Zilhicce 1143 / Temmuz 1731 tarihinde yenilenir⁶⁵⁸. Ancak Seyit Süleyman mahkemeye gelerek kendisinin

⁶⁵¹ V.A.D. , NO: 1111, Vr, 48a.

⁶⁵² V.A.D. , NO: 555, Vr, 29b.

⁶⁵³ V.A.D. , NO: 557, Vr, 50b.

⁶⁵⁴ DEVELİOĞLU, aynı eser, s. 1134.

⁶⁵⁵ M. Zeki PAKALIN, “vakıf”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1993, s.577.

⁶⁵⁶ V.A.D. , NO: 1113, Vr, 16a; V.A.D. , NO: 1110, Vr,75b.

⁶⁵⁷ V.A.D. NO: 1140, Vr.272a.

⁶⁵⁸ V.A.D. NO: 1109, Vr.113b.

evlattan olduğunu, sefer halinde başka yerde iken Mehmet isminde evlattan olmayan birinin görevi kendi üzerine aldığı şikâyet eder. Bunun üzerine görev Mehmet'ten alınarak Süleyman'a Şevval 1153 / Ocak 1741 tarihinde verilir⁶⁵⁹. Fakat Şevval 1159 / Kasım 1746 tarihli kayıta vakfın mütevellisi Mehmet ölünce yerine büyük oğlu Ahmet'in atandığı söylenmektedir⁶⁶⁰. Vakfın öşr-i mahsulüyle mütevellisi olan Ahmet ölünce evlattan Seyit Hüseyin Zilhicce 1176 / Temmuz 1763 tarihinde mütevelliliğe atanır⁶⁶¹.

Cemâziye'l-evvel 1179 / Kasım 1765 tarihli kayıta ise Mustafa bin Ahmet bilâ-veled ölünce kızı Emine Hatun'un mütevelliliğe atandığı bilgisi yer almaktadır⁶⁶². Zilkade 1179 / Mayıs 1766 tarihli diğer bir kayıta da Mustafa ölünce kızı Emine var iken hariçten Seyit Hüseyin'in tevliyeti aldığı için görevden alınarak Emine'nin bu göreve atandığı bildirilmektedir⁶⁶³. Ancak Emine ikinci batındandır. Tevliyet ise vâkıfın evlatlarından sâlih, rüş ve büyük olanına şart olunmuştur. Bu durumda mütevellilik Şevval 1186 / Ocak 1773 tarihinde Emine'den alınarak Seyit Hüseyin'e verilmiştir⁶⁶⁴. Seyit Hüseyin'in beratı Safer 1188 / Mayıs 1774 tarihinde yenilenir⁶⁶⁵. Seyit Hüseyin ölünce mütevellilik Rebû'l-evvel 1200 / Ocak 1786 tarihinde oğlu seyit Osman'a verilir⁶⁶⁶. O ölünce de Muharrem 1221 Nisan 1806 tarihinde kardeşi Mustafa mütevelliliğe atanır. Mustafa öldüğünde ise Zilkade 1249 / Nisan 1834 tarihinde oğlu Mehmet bu göreve getirilir⁶⁶⁷.

IV. Çomak köyü

IV. I. Hoca Hamza Vakfı

Çomak köyündeki Koca Hamza vakfının 20 dönüm tarla ve üç dönüm bağına yarım akçe ile müteveli olan Abdullah öldüğü için Abdurrahman Rebû'l- âhir 1118 / Ağustos 1706 tarihli beratla mütevelliliğe atanır⁶⁶⁸. Abdurrahman ölünce oğlu Mansur Safer 1134 / Aralık 1721 tarihli beratla müteveli olur⁶⁶⁹. Mansur Halife ölünce ise

⁶⁵⁹ V.A.D. NO: 1109, Vr.115a.

⁶⁶⁰ V.A.D. NO: 1112, Vr.96a.

⁶⁶¹ V.A.D. NO: 1108, Vr.119b.

⁶⁶² V.A.D. NO: 1108, Vr.119b.

⁶⁶³ V.A.D. NO: 1108, Vr.119b.

⁶⁶⁴ V.A.D. NO: 1115, Vr.28a.

⁶⁶⁵ V.A.D. NO: 1216, Vr.40a.

⁶⁶⁶ V.A.D. NO: 1113, Vr.16a.

⁶⁶⁷ V.A.D. NO: 553, Vr.37b.

⁶⁶⁸ V.A.D. , NO: 1141, vr.,79b.

⁶⁶⁹ V.A.D. , NO: 1116, vr.,19b.

yeğeni Osman Halife Zilhicce 1175 / Temmuz 1762 tarihinde bu göreve getirilir⁶⁷⁰. Seyit Osman'ın beratı Safer 1188 / Mayıs 1774 tarihinde yenilenir⁶⁷¹.

Verilen birinci kayıta tarlanın Çomak köyünde olduğu söylenmekte olup vâkıfın adı Koca Hamza şeklinde yazılmıştır. Diğer üç kayıta ise tarlanın Şeyh Çoban Tekkesi yakınlarında olduğu belirtilirken vâkıfın adı Hoca Hamza şeklinde yazılmıştır.

IV. Değirmenler

Erdoğru, Kır-İli kazasında Ayas, Balğanda, Çavuş, Deştiğin, Ebulvefa, Fele, Hamzalı, İlmen, Aşağı Ezinebolu, Kaba, Kınık, Lağrı, Öyük, Suvarık, Yarankömü ve Yelten köylerinde değirmen olduğunu söylemektedir⁶⁷². Ancak bu çalışmamıza temel teşkil eden *Hurufat Defterleri*'nde Kır-İli kazasında iki adet su değirmeni kaydı tespit edilmiş olup; bu değirmenlerle ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

IV. I. Balğanda Köyü

IV. I. I. Burunsuz Değirmeni

Balğanda köyünde halk arasında Burunsuz değirmeni olarak bilinen değirmenin yapım tarihi tam olarak bilinmemekle beraber *Hurufat Defterleri*'nde ki safer 1187 / Mayıs 1773 tarihli atama kaydında iki yüz yıla yakın zamandır faaliyet gösterdiği belirtilmektedir⁶⁷³. Mentеш isimli hayır sahibi değirmenin gelirini iki hat-i şerif okuyarak vâkıfın ruhuna hediye etmek şartıyla, vakfın tevliyetini çocuklarının en büyüğüne salih ve reşit olmak kaydıyla vakf etmiştir. Yine aynı atama kaydında mütevellilik görevine vâkıfın soyundan olan Hüseyin isimli şahsın atandığı görülmektedir⁶⁷⁴. Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihli kayıta ise Hüseyin'in ataması yenilenmektedir⁶⁷⁵.

Şevval 1208 / Mayıs 1794 tarihinde ise vâkıfın şartı gereği mutasarrıf olan Hasan'ın ölümü üzerine amcasının oğlu bu göreve atandığı görülmektedir⁶⁷⁶. Ancak Hasan'ın bu göreve ne zaman getirildiği bilinmediği gibi, amcaoğlunun adı da bilinmemektedir.

⁶⁷⁰ V.A.D. , NO: 1108, vr.,119b.

⁶⁷¹ V.A.D. , NO: 1216, vr.,40a.

⁶⁷² ERDOĞRU, *Beyşehir*, s.235.

⁶⁷³ V.A.D. , NO: 1115, Vr, 28a.

⁶⁷⁴ V.A.D. , NO: 1115, Vr, 28a.

⁶⁷⁵ V.A.D. , NO: 1216, Vr, 40a.

⁶⁷⁶ V.A.D. , NO: 551, Vr, 78a.

IV. II. Kireli Köyü

IV. II. I. Hacı Mehmet Ağa Değirmeni

Hurufat Defterleri'nde bulunan Cemâziye'l-âhir 1194 / Temmuz 1780 senesine ait kayıta Kır-ili kasabasında Merhum el Hac Yunus Ağa'nın bina eylediği medresede görevli müderrisler ve talebelerin maaş ve iâşeleri için bâniyi merhumun biraderi Hacı Mehmed Ağa'nın vakf eylediği Hariciye / Acem Hanı demekle mağruf han ve yakınındaki değirmenin tevliyetini büyük oğlu Ahmed'e ve ölümünden sonra Ahmed'in evladına şart etmiş olup 37 sene mutasarrıf olduktan sonra vefat ettiği evladının çok olduğu ve hepsinin müdahale etmesi durumunda vakfın harap olacağı aşikar olduğundan adı geçen Ahmed'in ekber eslah evlatları olan Hacı İsmail ve Seyyid Halil'in vakfı idare etmeye yeterli oldukları ve vakfın şartına uygun oldukları adı geçen medrese Müderrisi Mehmed Efendi ve talebelerin mahkemede haber vermeleriyle el Hac İsmail ve Seyyid Halil'in atandığı bildirilmektedir⁶⁷⁷.

Bu kayıttan da anlaşılacağı üzere Kireli kasabasında bir değirmen mevcut idi. Yapım tarihi belli olmayan değirmenle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde bu kayıttan başka kayıt bulunmamaktadır. Kireli sakinlerinden Ziya Şengezer isimli vatandaş Kireli'nin 2 km kadar kuzey batı istihametinde bugünkü Isparta Yolunun kuzeyinde bulunan tepenin eteğinde eskiden bir değirmen olduğunun söylendiğini ifade etti. Fakat bize gösterdiği yerde herhangi bir değirmen kalıntısına rastlayamadık.

V. TEKKE VE ZAVİYELER

Osmanlı toplumunda mektep ve medreselerin yanında tekke ve zaviyelerin de toplumu eğiten önemli birer kültürel yapı oldukları bilinmektedir. Tekke, dilimize Farsça'dan geçmiş bir kelime olup, aslı "*tekye*"dir. Günümüz Türkçesi'nde "*tekke*" şeklinde okunup yazılmaktadır. Tekkeler, herhangi bir tarikata mensup dervişlerin, şeyhleri başkanlığında topluca zikir ve âyin yaptıkları, müridlerin ise sürekli kaldıkları yerdir. Büyük tekkelere âsitane, dergâh veya hânkah adı verilmiş ve tür yapılar şehir merkezinde inşa edilmişlerdir⁶⁷⁸.

Zaviyeler şehir, kasaba ve köylerle⁶⁷⁹ ticarî yönden önemsiz yollar üzerinde hayırseverler tarafından kurulur; tahsis edilen vakıfların gelirleriyle gelip geçen

⁶⁷⁷ V.A.D., No: 1111, Vr. 46.

⁶⁷⁸ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke Ve Zaviyeler", *Osmanlı Döneminde Konya*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. , Konya 2003. s.171-182.

⁶⁷⁹ A.Y. OCAK-S. FARÛKÎ, "Zaviye", *İA. , VIII*, MEB Yay. ,İstanbul 1979, s. 468.

yolcuların yeme ve barınma ihtiyaçları ücretsiz karşılanırdı⁶⁸⁰. Anadolu insanının eğitiminde önemli yerleri olan tekke ve zaviyeler, dinî ve tasavvufî bilgilerin verildiği ve uygulamasının yapıldığı bir çeşit halk eğitim merkezleri durumunda idi. Buralarda daha çok medrese eğitimi alma imkânı bulamamış insanlar davranış kurullarından dini konulara kadar pek çok konuları öğreniyorlardı. Zaviyeler halkın eğitimi yanında iskân amaçlıda kullanılmışlardır. Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında önemli rol oynayan⁶⁸¹ tekke ve zaviyeler bu işlevlerini Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar sürdürmüşlerdir⁶⁸². Aşağıda Kır-İli kazasındaki tekke ve zaviyeler incelenecektir.

V. I. Budak Köyü

V. I. I.Çomak (Çoban)Dede Zaviyesi

Budak köyü yakınlarında bulunan Çomak Dede Zaviyesi hakkında geniş bir bilgiye şu ana kadar ulaşılamamıştır. Bir zamanlar böyle bir zaviyenin var olduğu köy halkı tarafından da bilinmemektedir. *Hurufat Defterleri*'ndeki Hoca Hamza Vakfı'na ait kayıtlar da, vakfa ait tarlanın yeri tarif edilirken Çomak Dede Zaviyesi'nin de adı zikredilmektedir⁶⁸³.

Çomak Dede Tekkesi'nin öşür geliri ile tekke-nişîni olan Murtaza ölünce yerine Şevval 1133 / Ağustos 1721 tarihli beratla Muînzâde Ahmet ile yine Ahmet isimli bir başka kişi atanmıştır⁶⁸⁴. Muînzâde Ahmet ile diğer Ahmet ölünce yerlerine Muharrem 1135 / Kasım 1722 tarihli beratla Veliyüddin atanmıştır⁶⁸⁵. Öşür gelirleriyle tekye-nişîn Veliyüddin'in ölümüyle boşalan göreve Zilkade 1199 / Ekim 1785 tarihli atama kaydıyla Sûfî Mustafa getirilmiştir⁶⁸⁶. Sûfî Mustafa'nın ölümünden sonra yerine, Şevval 1200 / Ağustos 1786 tarihli atama kaydıyla Mehmet isminde birisi getirilmiştir⁶⁸⁷. Bu tekke de günümüzde tamamen unutulmuştur.

⁶⁸⁰ Suraiya FAROQHÎ, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, İstanbul 2004, s. 76; Mehmet ŞEKER, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, İst.2006, s. 179.

⁶⁸¹ Zeki ATÇEKEN, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara 1998, s.24.

⁶⁸² Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke Ve Zaviyeler", *Konyar I*, Konya 2004, s147-159.

⁶⁸³ *V.A.D.* , *NO*: 1116, Vr, 19b; No: 1108, Vr. 119b.

⁶⁸⁴ *V.A.D.* , *NO*: 1116, Vr.19b.

⁶⁸⁵ *V.A.D.* , *NO*: 1116, Vr.19b.

⁶⁸⁶ *V.A.D.* , *NO*: 1113, Vr, 16a.

⁶⁸⁷ *V.A.D.* , *NO*: 1113, Vr, 16a.

V. II. Çukurkent Köyü

V. II. I. Hacı Baba Sultan Zaviyesi

Adından Hacı Baba isminde biri tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yapım tarihi tam olarak tespit edilememekle birlikte; Fatih zamanında yaptırılan Karaman Eyaleti vakıflarının tahririnde bu zaviyenin adı da geçmektedir⁶⁸⁸. Fatih Karaman Eyaleti vakıflarının tahririni 1476'da yaptırdığına göre, zaviyenin yapım tarihi bu tarihten daha önce olmalıdır. II. Bâyezit zamanında yaptırılan tahrir defterinde zaviyenin vakfının tasarrufunun Derviş Veli'nin elinde olduğu bildirilmektedir. Vakfın bir çiftlik tarlası ve bir bağı bulunmaktadır⁶⁸⁹. Günümüzde köy halkı bir zamanlar böyle bir zaviyenin var olduğunu bilmemektedirler. Zaviyenin yeri tamamen kaybolmuş durumdadır.

Hurufat Defterleri'nde tespit edilebilen ilk atama kaydı Abdurrahman'a ait atamadır. Abdurrahman H.1103 / 1691-1692 yılında zaviyedarlığa atanmış; Şevval 1117 / Şubat 1706 tarihinde de ataması yenilenmiştir⁶⁹⁰. Abdullah bu göreve babası Musa'nın ölmesiyle atanmıştır. Ancak Musa'nın göreve ne zaman getirildiği belirtilmemiştir⁶⁹¹. Zilhicce 1117 / Nisan 1706 tarihli kayıta evlattan Abdülgaffar vâliyedar iken dışardan Abdurrahman'ın haksız yere aldığı, bu sebeple görevin Abdülgaffar'a geri verildiği görülmektedir⁶⁹². Ancak bu olaydan bir yıl sonra, Safer 1118 / Haziran 1706 tarihli kayıt da görevin Abdurrahman'a tekrar geri verildiği yazılıdır⁶⁹³. Her halde Abdurrahman zaviyedar iken Abdülgaffar yanlış beyanla kendi üzerine berat ettirmiş; ancak olayın anlaşılmasıyla durum düzeltilmiştir.

Abdurrahman'ın ölümünden sonra da kimin müteveli olacağı konusunda ihtilaf çıkmıştır. Cemâziye'l-evvel 1132 Nisan 1720 tarihli kayıta, vakıf evlâda şart olduğu için, bir akçe ile Abdülgaffar'a verilirken; şevval 1134 / Ağustos 1722 tarihli atama kaydında ise Abdurrahman'ın oğlu Abdülaziz var iken evlattan olmayan Abdülgaffar ve Mehmet'in evlattanız diyerek kendi üzerlerine haksız yere berat ettirdiklerinin anlaşılmasıyla, görevin Abdülaziz'e verildiği söylenmektedir⁶⁹⁴. Yine Zilhicce 1135 /

⁶⁸⁸ Uzluk, *aynı eser*, s.41.

⁶⁸⁹ COŞKUN, *aynı eser*, s.126.

⁶⁹⁰ *V.A.D.* , NO: 1141, vr. 78b; NO: 1141, vr.,79a.

⁶⁹¹ *V.A.D.* , NO: 1119, vr.,134b.

⁶⁹² *V.A.D.* , NO: 1141, vr.,79a.

⁶⁹³ *V.A.D.* , NO: 1141, vr.,79a.

⁶⁹⁴ *V.A.D.* , NO: 1132, vr.,19a; NO: 1116, vr.,19b.

Eylül 1723 tarihli kayıta da Abdurrahman'ın oğlu Abdülaziz uzun zamandır tekke nişin iken dışardan Abdülgaffar'ın ben de evlattanım diyerek kendi üzerine aldığı ancak ehil ve hak sahibi olmadığı için görevin ondan alınarak Abdülaziz'e verildiği belirtilmektedir⁶⁹⁵. Öte yandan Şevval 1136 / Temmuz 1724 tarihli kayıta ise, bir akçe ile mutasarrıf Mehmet Halife'nin görevden alınmayı gerektirecek durumu yok iken dışardan Abdülaziz'in kendi üzerine aldığı, bu sebeple görevin Mehmet Halife'ye iade edildiği yazılmaktadır⁶⁹⁶. Fakat Ramazan 1137 / Haziran 1725 tarihli kayıt da ise Abdülaziz'in babası Abdurrahman'ın ölümüyle mutasarrıf iken, dışardan Mehmet'in haksız yere alması üzerine görevin Abdülaziz'e geri verildiği belirtilmektedir⁶⁹⁷. Zilhicce 1137 / Eylül 1725 tarihli kayıta da Ali Halife mutasarrıf iken dışardan Abdülaziz'in kendine berat ettirdiği, dolayısı ile görevin Ali'ye iade edildiği söylenmektedir⁶⁹⁸. Anlaşılan o ki yukarda adı geçen kişiler farklı zamanlarda kazanın kadısına yanlış bilgiler vererek görevi kendi üzerlerine almaya çalışmışlardır.

H.1151 / 1738-1739 yılına gelindiğinde zaviyenin tevliyetinin evladiyet ve meşrutiyet üzere Şeyh Mehmet'te olduğunu görüyoruz. Şaban 1151 / Aralık 1738 tarihli atamayla Şeyh Mehmet'in ölümü üzerine, tevliyet küçük oğlu Ahmet Halife'ye verilmiştir⁶⁹⁹. Ahmet'in görevi 1171 Recebinde bir akçeyle yenilenmiştir⁷⁰⁰. Ahmet kendi isteğiyle görevden çekilince tevliyet, Zilkade 1199 / Ekim 1785 tarihinde oğulları Feyzullah ve Mustafa'ya verilmiştir⁷⁰¹. İki kardeş müştereken görevi sürdürürken, Mustafa'nın ölmesi üzerine hissesi, Cemâziye'l-âhir 1204 / Mart 1790 tarihinde kardeşi Feyzullah'a verilmiştir⁷⁰². Feyzullah ölünce de oğlu Feyzullah'a Muharrem 1211 / Ağustos 1796 tarihli atamayla, bu görev intikal etmiştir⁷⁰³. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen son kayıt ise Şaban 1231 / Temmuz 1816 tarihine aittir. Bu kayıta ise vakfın şartına uygun olarak tevliyete sahip olan Ali'nin ölümüyle görevin oğlu Hasan'a verildiği belirtilmektedir⁷⁰⁴.

⁶⁹⁵ V.A.D. , NO: 1119, vr.134b.

⁶⁹⁶ V.A.D. , NO: 1119, vr.134b.

⁶⁹⁷ V.A.D. , NO: 1119, vr.141b.

⁶⁹⁸ V.A.D. , NO: 1901, vr.103b.

⁶⁹⁹ V.A.D. , NO: 1109, vr.114b.

⁷⁰⁰ V.A.D. , NO: 1110, vr.75b.

⁷⁰¹ V.A.D. , NO: 1113, vr.16a.

⁷⁰² V.A.D. , NO: 551, vr.77b.

⁷⁰³ V.A.D. , NO: 552, vr.29b.

⁷⁰⁴ V.A.D. , NO: 555, vr.30a.

V. III. Ebul Vefa Köyü

V. III. I. Şeyh Yusuf Zaviyesi

Ebul Vefa köyünde cami yaptıran Şeyh Yusuf adlı hayırsever, caminin yanında birde zaviye yaptırmıştır. Yapım tarihi tam olarak tespit edilememekle birlikte; II. Bâyezit ve Fatih zamanında yaptırılan *Karaman Eyaleti Vakıfları Tahriri'nde* bu zaviyenin adı da geçmektedir. Zaviyenin vakfının tasarrufu Süleyman oğlu Hafız ve Sevinç'in elindedir. Vakfa ait bir çiftlik tarla ve iki bağ bulunmaktadır⁷⁰⁵. Fatih Karaman Eyaleti vakıflarının tahririni 1476'da yaptırdığına göre, zaviyenin yapım tarihi bu tarihten daha önce olmalıdır. Ebul-Vefa köyü günümüzde tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Zaviyeden de her hangi bir kalıntı günümüze ulaşmamıştır.

*Hurufat Defterleri'*nde ki bazı kayıtlarda zaviyeden tekke şeklinde de söz edilmektedir. Tespit edilebilen Muharrem 1112 / Temmuz 1700 tarihli ilk kayıta; tekke-nişinliğin evlada şart olduğu, ancak bu şarta aykırı olarak Menfurcu oğlu Ahmet'in alması üzerine, Ahmet'in beratı iptal edilerek, ders vermek şartıyla Şeyh Mustafa'ya verildiği belirtilmektedir⁷⁰⁶. Tekke ile ilgili Muharrem 1117 / Mayıs 1705 tarihli kayıta ise, zaviyenin mütevellisi olmadığından caminin imamı ve hatibi Halil'e verildiği söylenmektedir⁷⁰⁷. Zilkade 1120 / Şubat 1709'da ise, Halil'in zaviyedarlığı yenilenmiştir⁷⁰⁸. Ancak bu kayıtların aksine, Recep 1123 / Eylül 1711 tarihli kayıta zaviyedarlığın eskiden beri evlada şart olduğu, Halil'in dışardan yani evlattan olmadığı, bu sebeple zaviye darlığın Halil'den alınarak evlattan Seyyid Mehmet'e verildiği yazılıdır⁷⁰⁹. Öte yandan çelişkili bir kayıta Şevval 1140 / Haziran 1728 tarihli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kayıta, bir akçe ile zaviyenin mütevellisi Halil'in öldüğü ve beratı gereği görevin oğlu İbrahim'e verildiği bildirilmektedir⁷¹⁰. *Hurufat Defterleri'*nde zaviye ile ilgili tespit edilebilen son kayıt Muharrem 1144 / Ağustos 1731 tarihine aittir. Bu atmayla İbrahim'in beratı yenilenmiştir⁷¹¹.

⁷⁰⁵ Uzluk, *aynı eser*, s.39. ; COŞKUN, *aynı eser*, s.121.

⁷⁰⁶ *V.A.D.* , NO: 1141, vr.78b.

⁷⁰⁷ *V.A.D.* , NO: 1141, vr.79a.

⁷⁰⁸ *V.A.D.* , NO: 1116, vr.18b.

⁷⁰⁹ *V.A.D.* NO: 1116, Vr.18b.

⁷¹⁰ *V.A.D.* NO: 1139, Vr.114b.

⁷¹¹ *V.A.D.* NO: 1109, Vr.113b.

V. IV. Fele Köyü

V. IV. I. Âhular Zaviyesi

Bu zaviye Fele köyü yakınlarında bulunmaktadır. Günümüze her hangi bir kalıntısı ulaşmamıştır. Köy halkı tarafından da bir zamanlar böyle bir zaviyenin var olduğu bilinmemektedir. *Hurufat Defterleri*'nde ki H.1134 / 1721-1722 tarihli kayıta zaviyenin yarım akçe yevmiye ile mütevellisi Mustafa öldüğü için yerine Abdullah'ın atandığı bilgisi yer almaktadır⁷¹². Zaviye ile ilgili başka kayda rastlanmamıştır.

V. V. Göçeri Köyü

V. V. I. Samet Dede Tekkesi

Samet Dede Tekkesi, belgelerde bazen Samut, bazen de Samet olarak geçmektedir. Adına bakılırsa Samet Dede isminde biri tarafından kurulmuş olduğu söylenebilir. Fatih ve II. Bâyezit zamanlarında yaptırılan tahrir defterlerinde kaydı bulunmaktadır. Zaviyenin vakfının iki çiftlik yeri vardır⁷¹³. Tekkenin yeri kaybolmuştur. Ancak köyün alt tarafında, köy halkı tarafından Samet Dede'ye ait olduğu söylenen bir mezar bulunmaktadır.

Tekkenin zaviye darlığı evlada şart olunmuştur. Tekkenin zaviye darı olan Mustafa öldüğü için yerine Muharrem 1137 / Ekim 1724 tarihinde oğulları Mehmet ve Yusuf atanmıştır⁷¹⁴. Mehmet ve Yusuf ölünce görev Ramazan 1156 / Kasım 1743 tarihinde Ali'ye verilmiştir⁷¹⁵. Safer 1169 / Aralık 1755 tarihli kayıta da tekkenin oşür geliri ile tekke-nişin ve zaviye darı olan Abdülbaki Halife'nin beratının yenilendiği bilgisi yer almaktadır⁷¹⁶. Abdülbaki'nin beratı Zilhicce 1172 / Ağustos 1759 tarihinde de yenilenmiştir. Abdülbaki bu göreve Ali'nin ölümünden sonra atanmıştır⁷¹⁷. Muharrem 1173 / Eylül 1759 tarihli kayıta ise, görevin Abdülbaki'de alınarak vâkıfın şartına uygun olarak evlattan olan Mustafa ve Mehmet'e verildiği bildirilmektedir. Bu atama Hacı Bektaş-ı Veli Âsîtânesi'nde seccâdenişin olan Hacı Feyzullah'ın arzıyla yapılmıştır⁷¹⁸. Bu durum da Samut Dede Zaviyesi, Hacı Bektaş Âsîtânesi'ne bağlı

⁷¹² V.A.D. NO: 1109, Vr.134b.

⁷¹³ UZLUK, *aynı eser*, s.40. ; COŞKUN, *aynı eser*, s.123.

⁷¹⁴ V.A.D. , NO: 1119, vr.,134b.

⁷¹⁵ V.A.D. , NO: 1112, vr.,95b.

⁷¹⁶ V.A.D. NO: 1110, Vr.75a.

⁷¹⁷ V.A.D. NO: 1110, Vr.76a.

⁷¹⁸ V.A.D. NO: 1110, Vr.76b.

Bektaşî Tekkesi olmalıdır. 1217 senesinde Mustafa ve Mehmet'in ölümü üzerine zaviye darlık ve mütevellilik görevleri Mehmet'in oğlu Musa'ya verilmiştir⁷¹⁹.

V. VI. Hasan Köyü

V. VI. I. Ahi Şeyh Hasan Zaviyesi

Ahi Şeyh Hasan Zaviyesi adından da anlaşılacağı üzere Hasan Şeyh isminde birisi tarafından yaptırılmıştır. H.888 / M.1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde, "Vakf-ı Zaviye-i Hasan Şeyh der-karye-i Hasan-Şeyh", şeklinde kaydı bulunmaktadır⁷²⁰. Köyün isminin de Hasan Şeyh olmasına bakılırsa, önce zaviyenin daha sonrada zaviyenin etrafında köyün kurulduğu söylenebilir. Fatih zamanında yaptırılan Karaman Eyaleti vakıflarının tahririnde bu zaviyeden söz edilmemiştir. Muhtemelen unutulmuş olmalıdır. Zaviyeyle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen tek kayıt Şevval 1133 / Ağustos 1721senesine aittir. Bu atamada Ahmet'in ölümü üzerine zaviye darlık görevinin bir akçe ile Abdurrahman'a verildiği söylenmektedir⁷²¹. Bu kayıta zaviyeden Ahi Şeyh Tekkesi olarak bahsedilmektedir. Demek ki zaviyenin kurucusu Hasan aynı zamanda Ahi Tarikatı'nın bir üyesi idi. Şeyh denilmesi de bu sebepten olmalıdır.

Hurufat Defterleri'nde ki Şevval 1133 / Ağustos 1721 tarihli kayıta, Hasan köyünde iki çiftlik mezraya 'öşr-i mahsul ile mutasarrıf Ömer'in ölmesinden sonra Muinzade Ahmet ve diğer Ahmet'e inayet verildiği görülmektedir⁷²². Burada sözü edilen iki çiftlik mezra Şeyh Hasan Zaviyesi'nin vakfı olmalıdır.

V. VII. Hüyük Köyü

V. VII. I. Şeyh Bahşi Zaviyesi

Adından Şeyh Yahşi isminde biri tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yapım tarihi tam olarak tespit edilememekle birlikte; Fatih'in 1446 yılında yaptırdığı Karaman Eyaleti vakıflarının tahririnde bu zaviyenin adı da geçmektedir. Uzluk zaviyenin adını "Bahşayış" şeklinde okumuştur. Zaviyenin tasarrufu Abdül Ali adında bir kişinin

⁷¹⁹ Muammer MUŞMAL, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir Ve Çevresinin Sosyal Ve Ekonomik Yapısı(1790-1864), (*SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi*), Konya 2005, s.225.

⁷²⁰ COŞKUN, *aynı eser*, s.125.

⁷²¹ *V.A.D. NO: 1116, Vr.19b.*

⁷²² *V.A.D. NO: 1116, Vr.19b*

üzerindedir.⁷²³. Öte yandan Coşkun, H.888 / M.1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*’nde ki kaydı “*Yahşi*” şeklinde okumuştur. Bu tahrir defterindeki kayda göre ise zaviyenin tasarrufu, Sultan Mehmet’in hükmü ile Bahşâyîş bin Ali üzerindedir. Zaviyenin gelirleri arasında bağ, bahçe kovan yani arı ve koyun vergisi bulunmaktadır⁷²⁴. Günümüzde zaviye tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Ancak eski cami yanında Şeyh Bahşi’ye ait olduğu söylenen bir mezar bulunmaktadır. Mezar üzerine birkaç yıl önce mermerden küçük bir türbe yaptırılmıştır.

Hurufat Defterleri’nde zaviyeye yapılan atama kayıtları bulunmaktadır. Tespit edilebilen ilk kayıt Zilhicce 1104 / Eylül 1693 tarihlidir. Zaviyenin mutasarrıfı Şeyh Sadık’ın beratı yenilenmiştir⁷²⁵. Rebû’s-sâni 1110 tarihli kayda göre ise Zaviyedar Şeyh Sadık görevinden feragat edince yerine Şeyh İsmail atanmıştır⁷²⁶. Şeyh İsmail’in beratı Recep 1115 / Aralık 1703, Recep 1144 / Ocak 1732, Safer 1169 / Aralık 1755 ve Cemâziye’l-evvel 1172 / Ocak 1759 tarihlerinde yenilenir⁷²⁷. Şeyh İsmail’in feragati üzerine Zilhicce 1182 / Mayıs 1769 tarihinde oğlu Şeyh İbrahim ve emmisinin oğlu Şeyh Bahşi bin İsa zaviyedarlık görevine atanırlar⁷²⁸. Her ikisinin de beratları Rebû’l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde yenilenmiştir⁷²⁹.

V. VII. II. Şeyh İdris Tekkesi

Şeyh İdris tarafından yaptırılan tekkenin vakıflarının tasarrufu, Fatih dönemine ait vakıf tahrir defterine göre, Şeyh İdris’in evlatları elindedir⁷³⁰. II. Bâyezit dönemine ait defterde ise zaviyenin gelirleri arasında üç çiftlik yaklaşık 200 dönüm tarlası, bağı, bahçesi, kovan yani arıları, değirmen ve koyun vergisi sayılmaktadır. Tasarrufu ise yine Şeyh İdris’in evladına aittir⁷³¹. Günümüzde zaviye tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Ancak eski caminin elli metre kadar uzağında Şeyh İdris’e ait olduğu söylenen bir mezar bulunmaktadır. Mezar üzerine birkaç yıl önce mermerden bir türbe yaptırılmıştır.

⁷²³ Uzluk, *aynı eser*, s.39.

⁷²⁴ Coşkun, *aynı eser*, s.121.

⁷²⁵ *V.A.D.* NO: 1141, Vr.79b.

⁷²⁶ *V.A.D.* NO: 1140, Vr.272b.

⁷²⁷ *V.A.D.* NO: 1141, Vr.78b; *NO*: 1109, Vr.114a; *NO*: 1110, Vr.75a ; *NO*: 1110, Vr.76a.

⁷²⁸ *V.A.D.* *NO*: 1125, Vr.37b.

⁷²⁹ *V.A.D.* *NO*: 1216, Vr.40a.

⁷³⁰ Uzluk, *aynı eser*, s.39.

⁷³¹ Coşkun, *aynı eser*, s.122.

Hurufat Defterleri'nde zaviyeye yapılan atama kayıtları bulunmaktadır. Tespit edilebilen ilk kayıt Recep 1108 / Şubat 1697 tarihli'dir. Tekke-nişin Hüseyin'in beratı yenilenmiştir⁷³². Hüseyin ölünce yerine Cemâziye'l-evvel 1117 / Eylül 1705 tarihinde oğlu Abdullah atanır⁷³³. Abdullah ölünce de evlattan Şeyh Aşık Cemâziye'l-evvel 1128 / Mayıs 1716 tarihli beratla atanır⁷³⁴. Şeyh Aşık'ın beratı Cemâziye'l-âhir 1144 / Aralık 1731 tarihinde yenilenmiştir⁷³⁵. Şeyh Aşık H.1152 / 1739-1740 yılında ölür. Onun yerine yine vâkıfın evladından olan şeyh Abdurrahman günlük yarım akçe ile tekke-nişinlik görevine atanır. Bu atama Cemâziye'l-evvel 1152 Eylül 1739 tarihli'dir⁷³⁶. Recep 1154 / Ekim 1741 tarihinde ise, Şeyh Aşık ölür ve yerine yine evlattan Şeyh Mustafa atanır⁷³⁷.

Mustafa'nın beratı Recep 1168 / Mayıs 1755, Zilkade 1172 / Temmuz 1759 ve Şevval 1193 / Kasım 1793 tarihlerinde yenilenir⁷³⁸. Rebû'l-evvel 1222 / Haziran 1807 tarihinde ise Mustafa beratını kaybettiği için eline yenisi verilmiştir⁷³⁹. Mustafa ölünce yerine geçecek çocuğu yoktur. Yine vâkıfın evladından Mustafa'nın kardeşinin oğlu Seyit Şeyh Ahmet bin Şeyh Hüseyin Safer 1248 / Temmuz 1832 tarihli beratla tekke-nişinliğe atanır⁷⁴⁰. Aslında Mustafa'nın Şeyh Hüseyin ve Şeyh Mehmet adında iki oğlu vardır. Tekke-nişinlik görevinin onlara verilmesi gerekirken Şeyh Ahmet kendi üzerine berat ettirerek Mustafa'nın çocuklarına haksızlık etmiştir. Şeyh Hüseyin ve Şeyh Mehmet durumun düzeltilmesi için kaza naibine dilekçeyle başvururlar. Kaza naibi Seyit Mustafa Şükrü'nün merkeze gönderdiği arz üzerine yapılan inceleme ve de Şeyh Ahmet'in itirafı ile bu sırada İstanbul'da bulunan köy halkından bazı kişilerin şahitlikleri üzerine görev Şeyh Ahmet'ten alınarak, Şeyh Hüseyin ve Şeyh Mehmet kardeşlere verilir. Bu atama Zilkade 1249 / Nisan 1834 tarihinde gerçekleşmiştir⁷⁴¹.

V. VII. III. Kurt Baba Tekkesi

Kurt Baba Tekkesi hakkında şu ana kadar geniş bir bilgiye ulaşılamamıştır. Köy halkı tarafından böyle bir zaviyenin varlığı bilinmemektedir. Ancak *Hurufat*

⁷³² V.A.D. NO: 1140, Vr.272a.

⁷³³ V.A.D. NO: 1141, Vr.79a.

⁷³⁴ V.A.D. , NO: 1116, vr.19a.

⁷³⁵ V.A.D. NO: 1109, Vr.113b.

⁷³⁶ V.A.D. NO: 1109, Vr.114b.

⁷³⁷ V.A.D. NO: 1109, Vr.115a.

⁷³⁸ V.A.D. NO: 1110, Vr.74b; NO: 1110, Vr.76a; NO: 1216, Vr.40b.

⁷³⁹ V.A.D. NO: 553, Vr.37b.

⁷⁴⁰ V.A.D. NO: 557, Vr.51a.

⁷⁴¹ V.A.D. NO: 557, Vr.51a.

Defterleri'nde tekkeyle ilgili kayıtlar tespit edilmiştir. Tekkenin tevliyeti ve şeyhliği evlada şart olunmuştur. Tevliyet ve şeyhliğe Mehmet, Ali ve İsmail ortaklaşa sahip iken İsmail yalnızca kendi üzerine berat ettirmiştir. Şevval 1123 / Aralık 1711 tarihinde yine eskiden olduğu gibi Mehmet, Ali ve İsmail'e ortaklaşa berat verilmiştir⁷⁴². Mehmet, Ali ve İsmail ortaklaşa zaviyenin ferraşlığını da yapmaktadırlar. Cemâziye'l-âhir 1144 / Aralık 1731 tarihinde beratları yenilenmiştir⁷⁴³.

V. VIII. Kınık Köyü

V. VIII. I. Kınık Dede Sultan Zaviyesi

Kınık Dede Sultan Zaviyesi, Kıyak Dede ya da Kınık Dede adında biri tarafından yaptırılmıştır. Zaviyeye gelir olarak iki çiftlik yer vakfedilmiştir. Karamanoğulları zamanında zaviyenin şeyhliğini Bedreddin adında bir kişi yapmıştır⁷⁴⁴.

Şevval 1108 / Mayıs 1697 tarihinde tekke-nişin Şaban'ın beratı yenilenmiştir⁷⁴⁵. Şaban öldüğü zaman kız ve erkek çocuğu kalmadığı için görev, vâkıfın şartına göre, torunu Ahmet'e Şaban 1135 / Haziran 1723 tarihinde verilmiştir⁷⁴⁶. Ahmet'in tekke-nişinliği ancak bir yıl sürmüştür. Ahmet'in ölümü üzerine yerine kardeşi Halil Ramazan 1136 / Haziran 1724 tarihinde atanmıştır⁷⁴⁷. Halil'in de çocuğu yoktur. Ölünce de yerine ulemadan Mustafa Rebû'l-evvel 1153 / Haziran 1740 tarihinde tekke-nişin olur⁷⁴⁸.

Safer 1169 / Aralık 1755 tarihine gelindiğinde Mustafa ölmüş ve yerine oğlu Şeyh Mehmet tekke-nişin olmuştur⁷⁴⁹. Şeyh Mehmet'in beratı Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde yenilenir⁷⁵⁰. Şeyh Mehmet uzun süre bu görevi sürdürmüştür. Öldüğünde oğulları Şeyh Mustafa, Şeyh Ahmet ve Şeyh Ali Zilhicce 1213 / Haziran 1799 tarihinde babalarının görevine atanırlar⁷⁵¹. Şeyh Mustafa, Şeyh Ahmet ve Şeyh Ali kardeşler ortaklaşa görevi yürütürlerken peş peşe ölmüşlerdir. Şeyh Ali'nin oğlu Şeyh Osman, Şeyh Mustafa'nın oğlu Şeyh Hafız Said ve Şeyh Ahmet'in oğulları Şeyh

⁷⁴² V.A.D. , NO: 1116, vr.18b.

⁷⁴³ V.A.D. NO: 1109, Vr.113b.

⁷⁴⁴ KONYALI, Beyşehir, s. 115.

⁷⁴⁵ V.A.D. NO: 1140, Vr.272b.

⁷⁴⁶ V.A.D. NO: 1119, Vr.134b.

⁷⁴⁷ V.A.D. NO: 1119, Vr.134b.

⁷⁴⁸ V.A.D. NO: 1109, Vr.115a.

⁷⁴⁹ V.A.D. NO: 1110, Vr.74b.

⁷⁵⁰ V.A.D. NO: 1115, Vr.29b.

⁷⁵¹ V.A.D. NO: 552, Vr.29b.

Mehmet, Şeyh Hüseyin ile Şeyh Mahmut babalarının yerine 1/3 hisse karşılığında üç adet beratla Zilhicce 1242 / Temmuz 1827 tarihinde atanmışlardır⁷⁵².

V. IX. Kireli Köyü

V. IX. II. Şeyh Hasan Tekkesi

Şeyh Hasan Tekkesi'nin bir zamanlar var olduğu köy halkı tarafından bilinmemektedir. Yeri tamamen kaybolmuştur. *Hurufat Defterleri*'nde ki kayda göre; Şeyh Hasan Tekkesi'nde öşür geliri ile mutasarrıf olan Abdullah ölünce yerine Ahmet Şevval 1133 / Ağustos 1721 tarihli beratla atanır⁷⁵³. Öşür gelirinden söz edildiğine göre tekkeye ait vakıf arazisi de olmalıdır. Nitekim gökçe mezarının mutasarrıflığı Ömer'in ölmesiyle Şevval 1133/ Ağustos 1721 tarihinde Ahmet'e verilir⁷⁵⁴. Bura da tekkenin mutasarrıfı olan Ahmet ile mezarının mutasarrıfı olan Ahmet aynı kişi olmalıdır. Belgelerde başka kayıt olmadığına bakılırsa küçük bir tekke olması muhtemeldir. Burada dikkat çeken bir husus, Şeyh Hasan Tekkesi'nin Hasan köyü ve Sekli köyünde de olmasıdır. Bu durumda Kireli köyündeki tekkeyi Şeyh Hasan'ın müritlerinden biri kurmuş da olabilir.

V. IX. III. Höyük Tekkesi

Höyük Tekkesi'nde öşür geliri ile tekke-nişin olan Mustafa ölünce yerine Şevval 1133 / Ağustos 1721 tarihli beratla İbrahim atanır⁷⁵⁵. Tekke ile ilgili başka belgeler tespit edilememiştir. Adına başka yerde rastlanmadığından küçük bir tekke olduğu anlaşılmaktadır.

V. X. Sadık Hacı Köyü

V. X. I. Kırbadem Zaviyesi

Şu ana kadar bu zaviye hakkında geniş bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yalnız *Hurufat Defterleri*'nde Rebû'l-evvel 1105 / Kasım 1693 tarihine ait atama kaydı tespit edilmiştir. Zaviyedar Ahmet öldüğü için yerine Mustafa atanmıştır⁷⁵⁶. Bu kayda dayanarak zaviyenin H.1105 / M.1693 tarihinden önce yaptırıldığı söylenebilir.

⁷⁵² V.A.D. NO: 556, Vr.17b.

⁷⁵³ V.A.D. NO: 1116, Vr.19b.

⁷⁵⁴ V.A.D. NO: 1116, Vr.19b.

⁷⁵⁵ V.A.D. NO: 1116, Vr.19b.

⁷⁵⁶ V.A.D. NO: 1141, Vr.79b.

V. XI. Saruhan Köyü

V. XI. I. Şeyh Armağan Tekkesi

Hurufat Defterleri'nde tespit edilebilen ilk kayıt H.1114 / M.1703 tarihine aittir. Bir akçe yevmiye ile ferraş olan Recep ölünce yerine Abdurrahman atanmıştır⁷⁵⁷. Ferraşlık görevi zaviye de evlada şart olunmuştur. Yani vâkıfın evladından olanlar bu göreve atanabilirler.

Zaviyenin mütevelliliği de evlada şart olunmuştur. Kayıtlara bakılırsa bu konuda Şaban, Seyit Abdurrahman ve Seyit Hamza arasında bir ihtilaf yaşandığı görülmektedir. Nitekim Zilhicce 1114 / Mayıs 1703 tarihinde Şaban'ın beratı yenilenmiştir⁷⁵⁸. Bu kayıta tekkeye Şeyh Umur Tekkesi denilmektedir. Yine aynı tarihli başka bir kayıta ise Şaban'ın evlattan olmadığı için görevin ondan alınarak Seyit Abdurrahman'a verildiği bildirilmektedir⁷⁵⁹. H. 1115 / 1703-1704 tarihli kayıta ise Seyit Abdurrahman ve Seyit Hamza üzerinden, vâkıfın şartına aykırı olarak görevi Şaban'ın aldığı, bu sebeple görevin Seyit Abdurrahman'a ve Seyit Hamza'ya geri verildiği söylenmektedir⁷⁶⁰. Ancak Muharrem 1115 / Haziran 1703 tarihli diğer bir beratla da Şaban üzerinden görevi Seyit Abdurrahman ve Seyit Hamza'nın aldığı, görevin Şaban'a iade edildiği görülmektedir⁷⁶¹.

Zaviyenin şeyh ve mütevellisi Şaban ölünce yerine oğulları İbrahim, Abdurrahman ve Abdullah Muharrem 1125 / Mart 1712 tarihli beratla atanırlar⁷⁶². Cemâziye'l-âhir 1134 / Nisan 1722 tarihli kayıta ise Hüsam adında birinin bende evlattanım diyerek görevi Abdurrahman üzerinden alıp kendine berat ettirdiği, ancak köyü terk ettiği ve kendisinden bir daha haber alınmadığından, görevin Hüsam'dan alınarak Abdurrahman'a iade edildiği bilgisi yer almaktadır⁷⁶³.

Zaviyenin tekke-nişini ve zaviyedarı olan İbrahim, Abdullah ve Abdurrahman kendi istekleriyle görevden çekilirler. Onların yerine Abdurrahman'ın oğlu Mehmet Zilhicce 1143 / Temmuz 1731 tarihli beratla atanır⁷⁶⁴. Recep 1172 / Mart 1759 tarihli

⁷⁵⁷ V.A.D. NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁵⁸ V.A.D. NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁵⁹ V.A.D. NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁶⁰ V.A.D. NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁶¹ V.A.D. NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁶² V.A.D. NO: 1141, Vr.79b.

⁷⁶³ V.A.D. , NO: 1116, vr.19b.

⁷⁶⁴ V.A.D. NO: 1109, Vr.115a.

kayıtta ise zaviyedar Ahmet öldüğü için yerine oğlu Şeyh Veli Halife'nin atandığı bildirilmektedir⁷⁶⁵.

Zaviye XIX. yüzyılda da faaliyetine devam etmektedir. Nitekim zaviyenen zaviyedar ve mütevellisi olan el- Hac Hüseyin ölünce Cemâziye'l-evvel 1245 / Kasım 1829 tarihinde yerine oğulları Veli, Mustafa ve Mehmet atanmışlardır⁷⁶⁶.

V. XI. II. Saruhan Sultan Zaviyesi

Hurufat Defterleri'nde bu zaviye ile ilgili üç adet kayıt tespit edilebilmiş olup daha geniş bir bilgiye ulaşamamıştır. Şevval 1117 / Şubat 1706 tarihli kayıtta zaviyenin mutasarrıfı Hacı Hamza'nın görevden alındığından bahsedilmekte ancak yerine kimin atandığı bildirilmemektedir⁷⁶⁷. Zilhicce 1117 / Nisan 1706 tarihli kayıtta ise Hamza'nın gerçekten de evlattan olduğu ancak vâkıfın şartına aykırı bir şekilde görevin üzerinden alındığı, bu sebepten göreve iade edildiği söylenmektedir⁷⁶⁸.

Saruhan zaviyesinin geliri altı hisseye ayrılmıştır. Bir hissesi zaviyenin mütevellisine, diğer beş hissesi ise zaviyenin şeyhine ayrılmıştır. Fakat zaviyenin şeyhliğine kimse istekli olmamıştır. Şeyh İbrahim şeyhliğe uygun olduğu için Rebû'l-âhir 1153 / Temmuz 1740 tarihli beratla bu göreve atanır⁷⁶⁹.

V. XII. Selki Köyü

V. XII. I. Şeyh Hasan Tekkesi

Şeyh Hasan tarafından yaptırılmıştır. Fatih dönemine ait vakıf tahrir defterinde zaviyeye ait vakfın bir çiftlik yerinin olduğu ve de tasarrufunun Şeyh Ahmet, Şeyh İsmail ve Şeyh Mahmut'a ait olduğu belirtilmektedir⁷⁷⁰. II. Bâyezit dönemine ait defterde ise zaviyenin bağ, kovan ve tahıl öşrü ile koyun vergisi gelirlerine sahip olduğu ve de tasarrufunun Derviş İsmail ile Derviş Ahmet'e ait olduğu söylenmektedir. Derviş İsmail ve Derviş Ahmet bir çiftlik tarlayı kendileri sürüp ekmektedirler⁷⁷¹. Zaviyenin günümüze her hangi bir kalıntısı ulaşamamıştır. Ancak merkezde ki caminin arka tarafında şeyh Hasan'ın mezarı bulunmaktadır. Mezarın üzerine yakın zamanlarda bir türbe yaptırılmıştır.

⁷⁶⁵ V.A.D. NO: 1110, Vr.76a.

⁷⁶⁶ BOA, C. EV. NO:11116.

⁷⁶⁷ V.A.D. NO: 1141, Vr.79a.

⁷⁶⁸ V.A.D. NO: 1141, Vr.79a.

⁷⁶⁹ V.A.D. NO: 1109, Vr.115a.

⁷⁷⁰ Uzluk, *aynı eser*, s.41.

⁷⁷¹ Coşkun, *aynı eser*, s.126.

Hurufat Defterleri'nde de zaviye ile ilgili atama kayıtları bulunmaktadır. Tespit edilebilen ilk atama kaydı Safer 1104 / Kasım 1692 tarihine aittir. Bu tarihte tekke-nişin Ali'nin beratı yenilenmiştir⁷⁷². Ali'ni beratı Rebû'l-âhir 1109 / Kasım 1697 ve Ramazan 1115 / Şubat 1704 tarihlerinde de yenilenir⁷⁷³. Ali H.1115 / 1703-1704 senesinde, kendi rızasıyla görevi oğlu Hasan'a bırakır⁷⁷⁴. Ancak Ramazan 1122 / Kasım 1710 tarihli kayıta ise tekke-nişin Hacı Ali'nin ölümü üzerine vâkîfın evladından olan Osman'ın göreve getirildiği bilgisi yer almaktadır⁷⁷⁵. Yine aynı yılın Şevval ayına ait diğer bir kayıta da Hacı Ali eskiden beri mutasarrıf iken hariçten Ali Bey, Hasan Bey, Hacı Veli ve Mustafa Bey'lerin usule aykırı olarak kendilerine berat ettirdikleri için görevin Hacı Ali'ye iade edildiği bilgisi verilmektedir⁷⁷⁶.

Şevval 1133 / Ağustos 1721 tarihli beratla, bir akçe ile tekke-nişin olan Hacı Ali öldüğü için görev oğlu Ali'ye verilmiştir⁷⁷⁷. Şaban 1144 / Şubat 1732 ve Zilkade 1169 / Ağustos 1756 tarihlerinde Ali'nin beratı yenilenir⁷⁷⁸. Ali öldüğünde ise Safer 1178 / Ağustos 1764 tarihinde yerine oğulları Mehmet, Hasan, Halil ve Mustafa kardeşler ortaklaşa atanırlar⁷⁷⁹. Mustafa ve Halil öldüğünde hisseleri Cemâziye'l-âhir 1194 / Temmuz 1780 tarihinde kardeşleri Mehmet ve Hasan'a verilir⁷⁸⁰. Mehmet öldüğünde de hissesi Rebû'l-âhir 1212 / Ekim 1797 tarihinde kardeşi Hasan'a verilir⁷⁸¹. Hasan'da görevi kendi isteğiyle yine evlattan olan emmisi Mustafa'nın oğulları İsmail ve Mehmet'e bırakmıştır. Bu görev değişikliği Safer 1220 / Mayıs 1805 tarihinde gerçekleşmiştir⁷⁸².

İsmail ve Mehmet kardeşler ortaklaşa mutasarrıflar iken Mehmet ölür. Mehmet'in hissesi oğlu Mehmet'e Şevval 1227 / Kasım 1812 tarihli beratla verilir⁷⁸³. İsmail öldüğünde de hissesi kendi oğlu Ömer'e Şaban 1229 / Ağustos 1814 tarihli beratla verilir⁷⁸⁴. Ancak Ömer 1/4 akçe ile 1/2 hissesini kendi isteğiyle Şaban 1236 /

⁷⁷² V.A.D. NO: 1141, Vr.79b.

⁷⁷³ V.A.D. NO: 1140, Vr.272b ; NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁷⁴ V.A.D. NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁷⁵ V.A.D. , NO: 1116, vr.18b.

⁷⁷⁶ V.A.D. , NO: 1116, vr.18b.

⁷⁷⁷ V.A.D. , NO: 1116, vr.19b.

⁷⁷⁸ V.A.D. NO: 1109, Vr.114a; NO: 1110, Vr.75a.

⁷⁷⁹ V.A.D. No: 1108, Vr.119b.

⁷⁸⁰ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

⁷⁸¹ V.A.D. , NO: 552, vr.29b.

⁷⁸² V.A.D. , NO: 553, vr.37b.

⁷⁸³ V.A.D. , NO: 555, vr.29b.

⁷⁸⁴ V.A.D. , NO: 555, vr.29b.

Haziran 1821 tarihinde emmisi Seyit Salih bin Hasan'a bırakmıştır⁷⁸⁵. Öte yandan 1/4 akçe ile diğer 1/2 hisseye sahip olan Mehmet ölünce çocuğu olmadığı için, onunda hissesi Cemâziye'l-âhir 1242 / Ocak 1827 tarihinde Seyit Salih bin Hasan'a verilir⁷⁸⁶.

V. XIII. Tozluca Köyü

V. XIII. I. Seyyid Mahmut Hayrânî Tekkesi

Seyit Mahmut Hayrani Zaviyesi ve Vakfı Akşehir'de Seyit Mahmut Hayranî tarafından kurulmuştur⁷⁸⁷. Ancak incelenen *Hurufat Defterleri*'nde, Tozluca köyünde Şeyh Mahmut Hayrani Tekkesi adında bir tekkenin faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Nitekim bu tekkeye yapılan atama kayıtları bulunmaktadır. Seyit Mahmut Hayrani'nin müritlerinden biri Tozluca köyünde şeyhinin adına bir tekke kurmuş olmalıdır. Fakat tekkenin kim tarafından kurulmuş olduğu tespit edilememiştir. Günümüzde bu tekke tamamen unutulmuş ve yeri de kaybolmuştur.

Hurufat Defterleri'nde tespit edilebilen ilk kayıt Safer 1109 / Eylül 1697 tarihlidir. Tekkenin mutasarrıfı Mehmet'in beratı yenilenmiştir⁷⁸⁸. Muharrem 1110 / Ağustos 1698 tarihli kayıta tekkenin zaviyedar ve aşçısı Süleyman Dede'nin beratının yenilendiği bildirilmektedir⁷⁸⁹. Süleyman Dede'nin göreve ne zaman ve kimin yerine getirildiği hakkında bilgi verilmemiştir. Bir akçe yevmiye ile mütevellî olan Süleyman ölünce yerine Muharrem 1112 / Temmuz 1700 tarihli beratla Satı Hatun atanmıştır⁷⁹⁰. Evlattan olan Satı Hatun'un beratı Recep 1117 / Kasım 1705 tarihinde yenilenmiştir⁷⁹¹. Satı Hatun ölünce erkek çocuğu kalmadığı için yine evlattan olan kocası Mehmet bir akçe yevmiye ile Cemâziye'l-âhir 1146 / Aralık 1733 tarihli beratla vakfin mütevellîliğine atanır⁷⁹². Ancak vâkıfın evladından olduğunu söyleyen Şeyh Musa, Satı Hatun'un kocasının evlattan olmadığı dolayısıyla görevin kendisine verilmesi gerektiğini iddia eder. Köy halkından dört kişiyi de kendisine şahit gösterir. Bunun üzerine görev Mehmet'ten alınarak Ramazan 1156 / Kasım 1743 tarihinde Şeyh Musa'ya verilir⁷⁹³. Bu konu Şeyh Musa ile Mehmet arasında mahkemeye taşınır. Şeyh

⁷⁸⁵ V.A.D. , NO: 555, vr.30a.

⁷⁸⁶ V.A.D. , NO: 556, vr.17b.

⁷⁸⁷ Uzluk, *aynı eser*, s.42.

⁷⁸⁸ V.A.D. NO: 1140, Vr.272b.

⁷⁸⁹ V.A.D. NO: 1140, Vr.272b.

⁷⁹⁰ V.A.D. NO: 1141, Vr.78b.

⁷⁹¹ V.A.D. NO: 1141, Vr.79a.

⁷⁹² V.A.D. NO: 1109, Vr.114a.

⁷⁹³ V.A.D. NO: 1112, Vr.95b.

Musa'nın evlattan olmadığı anlaşılınca görev ondan alınarak Şaban 1158 / tarihli beratla Mehmet'e verilir⁷⁹⁴. Yine aynı tarihli başka bir kayıt ta ise Musa ve Mehmet'in her ikisinin de evlattan olmadıkları için görevden alınarak, vâkıfın evladından Şeyh Ali ve Şeyh Osman'a verildiği bilgisi yer almaktadır⁷⁹⁵.

Öte yandan Mehmet bin Süleyman eskiden tevliyetin yarım hissesine sahip olduğunu ve kendisine geri verilmesini ister. Bunun üzerine yapılan incelemede evladan olmayan Mehmet ve Musa görevden alınarak vâkıfın evladından Şeyh Ali ve Şeyh Osman'a verildiği tespit edilmiştir. Mehmet bin Süleyman'ın da evlattan olduğu anlaşılınca yarım hisse zaviye darlık ve tevliyet görevleri kendisine Cemâziye'l-evvel 1166 / Nisan 1753 tarihinde verilir⁷⁹⁶. Mehmet bin Süleyman ölünce yarım hisse zaviyedarlık ve yarım hisse tevliyet Şaban 1166 / Temmuz 1753 tarihli beratla Mehmet'in oğulları Ahmet ve Mustafa'ya verilir⁷⁹⁷. Ramazan 1170 / Haziran 1757 ve Şaban 1173 / Nisan 1760 tarihlerinde Ahmet ve Mustafa'nın beratları yenilenir⁷⁹⁸. Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihli kayıta da yarım hisse zaviye darlık ve yarım hisse tevliyete sahip olan Ahmet ve Mustafa'nın beratlarının yenilendiği görülmektedir⁷⁹⁹. Mustafa ölünce ¼ hisse zaviye darlık ve tevliyet görevleri oğlu Ali'ye Muharrem 1213 / Temmuz 1798 tarihinde verilir⁸⁰⁰.

Muharrem 1141 / Eylül 1728 tarihli kayıta bir akçe ile tekke-nişin Şeyh Mustafa ölünce yerine oğlu Hasan'ın atandığı bilgisi yer almaktadır⁸⁰¹. Hasan'ın beratı Şevval 1144 / Nisan 1732 tarihinde yenilenmiştir⁸⁰². Hasan ölünce de yerine Zilhicce 1152 / Mart 1740 tarihli beratla oğlu Mustafa atanır⁸⁰³. Zilkade 1170 / Ağustos 1757 ve Safer 1182 / Temmuz 1768 tarihlerinde Mustafa'nın beratının yenilendiği görülmektedir⁸⁰⁴. Bir akçe yevmiye ile tekke-nişin olan Mustafa ölünce Cemâziye'l-evvel 1201 / Mart 1787 tarihinde yerine Musa atanır⁸⁰⁵. Yine 1201 / 1786-1787 tarihli diğer bir kayıta ise

⁷⁹⁴ V.A.D. NO: 1112, Vr.95b.

⁷⁹⁵ V.A.D. NO: 1112, Vr.95b.

⁷⁹⁶ V.A.D. NO: 1112, Vr.96a.

⁷⁹⁷ V.A.D. NO: 1112, Vr.96b.

⁷⁹⁸ V.A.D. NO: 1110, Vr.75b; NO: 1110, Vr.76b.

⁷⁹⁹ V.A.D. No: 1216, Vr.40a.

⁸⁰⁰ V.A.D. NO: 552, vr.29b.

⁸⁰¹ V.A.D. NO: 1139, Vr.114b.

⁸⁰² V.A.D. NO: 1109, Vr.113b.

⁸⁰³ V.A.D. NO: 1109, Vr.115a.

⁸⁰⁴ V.A.D. NO: 1110, Vr.75b; No: 1108, Vr.121a.

⁸⁰⁵ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

Musa öldüğü için Halil ve Mahmut'un tekke-nişinliğe atandığı söylenmektedir⁸⁰⁶. Halil ölünce hissesi Cemâziye'l-âhir 1225 / Ağustos 1810 tarihinde Hasan bin Osman'a verilir⁸⁰⁷. Yarım hisse tekke-nişinliğe sahip olan Mahmut ölünce de hissesi Zilhicce 1242 / Temmuz 1827 tarihli beratla oğulları Seyit Hüseyin ve Seyit İsmail kardeşlere verilir⁸⁰⁸. Öte yandan yine Zilhicce 1242 / Temmuz 1827 tarihli diğer bir beratla da, yarım akçe ile yarım hisse tekke-nişinliğe sahip olan Hasan bin Osman öldüğü için hissesi oğulları Ahmet, Osman ve Ali'ye verilmiştir⁸⁰⁹.

V. XIII. II. Şeyh Bahşi Zaviyesi

Şeyh Bahşi Zaviyesi adından da anlaşılacağı üzere Şeyh Bahşi isminde biri tarafından kurulmuş olmalıdır. Öte yandan Hüyük köyünde ki Şeyh Bahşi Tekkesiyle bağlantılı olarak Şeyh Bahşi'nin müritleri tarafından da kurulmuş olabilir. Günümüzde köy halkı tarafından böyle bir tekkenin varlığı bilinmemektedir. Tekkenin yeri de kaybolmuş durumdadır. *Hurufat Defterleri*'nde tekkeye ait atama kayıtları bulunmaktadır. Tespit edilebilen ilk kayıt Zilhicce 1114 / Mayıs 1703 tarihli olup, tekke-nişin Mehmet'in beratı yenilenmiştir⁸¹⁰. Mehmet'in beratı Ramazan 1117 / Ocak 1706 tarihinde de yenilenir⁸¹¹.

Mehmet ölünce yerine bir akçe ile Halil ve İbrahim, Safer 1121 / Mayıs 1709 tarihinde atanırlar⁸¹². İbrahim ölünce yerine Ramazan 1136 / Haziran 1724 tarihinde Seyit Musa atanır⁸¹³. Ancak İbrahim ölmemiştir. Seyit Musa İbrahim'in öldüğünü söyleyerek kendine berat ettirmiştir. Durumun anlaşılması üzerine Muharrem 1137 / Ekim 1724 tarihinde görev Seyit Musa'dan alınarak İbrahim'e iade edilir⁸¹⁴.

Cemâziye'l-evvel 1141 / Ocak 1729 tarihli kayıta Şeyh Ali ölünce yerine, küçük oğlu Mehmet'in atandığı bilgisi verilmektedir⁸¹⁵. Şevval 1144 / Nisan 1732, Safer 1169 / Aralık 1755 ve Safer 1182 / Temmuz 1768 tarihlerinde bir akçe ile tekke-nişin Mehmet'in beratı yenilenmiştir⁸¹⁶. Mehmet ölünce yerine büyük oğlu Ali

⁸⁰⁶ V.A.D. No: 1113, Vr.16a.

⁸⁰⁷ V.A.D. NO: 554, vr.13b.

⁸⁰⁸ V.A.D. NO: 556, vr.17b.

⁸⁰⁹ V.A.D. NO: 556, vr.17b.

⁸¹⁰ V.A.D. No: 1141, Vr.78b.

⁸¹¹ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

⁸¹² V.A.D. No: 1116, Vr.18b.

⁸¹³ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

⁸¹⁴ V.A.D. No: 1119, Vr.134b.

⁸¹⁵ V.A.D. No: 1139, Vr.114b.

⁸¹⁶ V.A.D. No: 1109, Vr.114a; No: 1110, Vr.75a; No: 1108, Vr.121a.

Cemâziye'l-âhir 1190 / Ağustos 1776 tarihli beratla atanır⁸¹⁷. Ali öldüğünde de oğulları Şeyh Abdullah ve Şeyh Mehmet Safer 1197 / Şubat 1783 tarihinde tekke-nişinliğe atanırlar⁸¹⁸.

V. XIV. Yenice Köyü

V. XIV. I. Eylık Baba Tekkesi

Günümüzde köy halkı tarafından Eylık Baba adıyla bir tekkenin varlığı bilinmemektedir. Yeri de kaybolmuş durumdadır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk kayıt Safer 1116 / Temmuz 1704 tarihine aittir. Tekkenişin Abdülkerim'in beratı yenilenmiştir⁸¹⁹. Bu kayda göre Abdülkerim tekkenişinliğe daha önceki bir tarihte atanmıştır. Yani tekkenin kuruluş tarihi daha eskiye dayanmaktadır.

Cemâziye'l-âhir 1165 / Mayıs 1752 tarihli kayıta Eylık Baba Tekkesi'nin tekkenişinliği ve tevliyetinin evlada şart olunduğu, vâkıfın evlatlarından olan Mehmet ve Mustafa'nın mutasarrıflar iken Mustafa öldüğü için hissesinin oğulları olan Ahmet, İbrahim, Hasan ve Mehmet'e ortaklaşa verildiği bildirilmektedir⁸²⁰. Şaban 1169 / Mayıs 1756 ve Rebû'l-evvel 1176 / Ekim 1762 tarihlerinde ise Ahmet, İbrahim, Hasan ve Mehmet kardeşlerin ortaklaşa sahip oldukları yarım hisselerinin yenilendiğini görmekteyiz⁸²¹. Mehmet, Hasan ve Mustafa ölünce hisseleri, Mehmet'in hissesi oğulları Abdülkerim ve Mustafa'ya, Mustafa'nın hissesi oğlu Halil'e ve Hasan'ın hissesi de kardeşi İbrahim'e ortaklaşa Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde verilmiştir⁸²². Hasan'ın kardeşi İbrahim ölünce hissesi oğulları Osman, İsmail, Hüseyin ve Abdürrahim'e Şevval 1203 / Temmuz 1789 tarihli beratla ortaklaşa verilmiştir⁸²³. Ahmet öldüğünde ise hissesi oğulları İsmail ve Abdurrahman'a Şevval 1206 / Haziran 1792 tarihli beratla verilmiştir⁸²⁴. Bu kayıta tekkede gelen geçen yolculara yemek verildiği bilgisi de yer almaktadır.

⁸¹⁷ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

⁸¹⁸ V.A.D. No: 1111, Vr.47a.

⁸¹⁹ V.A.D. No: 1141, Vr.79a.

⁸²⁰ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁸²¹ V.A.D. No: 1110, Vr.75a; No: 1108, Vr.119b.

⁸²² V.A.D. NO: 1115, Vr.28a.

⁸²³ V.A.D. No: 551, Vr, 77b.

⁸²⁴ V.A.D. NO: 551, Vr, 78a.

Osman, İsmail, Hüseyin ve Abdülkerim ortaklaşa mutasarrıflar iken, İsmail ve Abdülkerim ölünce hisseleri kardeşleri Osman ve Hüseyin'e Rebû'l-âhir 1222 / Temmuz 1807 tarihli beratla verilmişti⁸²⁵.

⁸²⁵ *V.A.D. NO: 553, Vr, 37a.*

ALTINCI BÖLÜM

EĞİTİM KURUMLARI

I. Mektepler

Kültürel yapı deyince akla ilk gelen mektep ve medreseler olmaktadır. Yazmak anlamındaki *ketb* kökünden mekân ismi olan mektep, *okul* demektir⁸²⁶. Osmanlılar mektep kelimesini Selçuklulardan almışlar ve ilköğretim seviyesindeki okullar için kullanmışlardır. Vakfiyelerde bunların adı *Darüttalim*, *Mektep*, *Mekteb-i sıbyan*, *Mektephane*, *Muallimhane*, *Darüilm* şeklinde geçerdi. Halk ise bunlara *Mahalle Mektebi*, *Sıbyan Mektebi* derdi. Bu okulları devlet adamları ve varlıklı hayır sahipleri yaptırırlardı. Masrafları ise vakıf yoluyla karşılanırdı⁸²⁷. Bunların yanında köylerde ve mahallelerde halk da elbirliğiyle mektepler yapardı⁸²⁸. Kız ve erkek çocukların karışık öğrenim gördüğü mekteplerde⁸²⁹ belli bir ders programı olmayıp; okuma yazma öğrenmenin yanında Kuran ezberletilir, tecvit, ilmihal gibi risaleler okutulurdu⁸³⁰.

Osmanlıda mektep, dârü'l-huffâz ve dârü'l-kurrâların üstünde yüksek seviyede eğitim veren kurumlar medreselerdi⁸³¹. Kökeni Arapça olan medrese, ders okunacak yer ve talebenin içinde oturup ders gördüğü bina manasına gelir ki, çoğulu medâristir⁸³². Klasik dönem Osmanlı medreselerinde Kur'an, fıkıh, tefsir, hadis gibi dini ilimlerin yanında tıp felsefe, fizik, matematik geometri, mantık gibi derslerde okutulmakta idi⁸³³. Osmanlı Devletinde ilk medrese Orhan Gazi tarafından 1330 tarihinde İznik'te açılmıştı⁸³⁴. Masrafları sultanların, nüfuzlu devlet adamları ve zenginlerin kurdukları vakıfların gelirleriyle karşılanan⁸³⁵ medreseler sadece büyük şehirlerde değil memleketin her köşesine yayılmış durumda idi⁸³⁶. Özellikle XVIII. yüzyılda yaygın bir medrese açma faaliyeti göze çarpmaktadır⁸³⁷. Medreseler bir caminin müstemilâtı

⁸²⁶ Nebi BOZKURT, "Mektep", *DİA.*, XXIX, Ankara 2004, s.5-6.

⁸²⁷ AKYÜZ, *aynı eser*, s.72.

⁸²⁸ V.A.D. NO: 1111, Vr, 48.

⁸²⁹ Tuncer BAYKARA, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s. 87.

⁸³⁰ ÇADIRCI, *aynı eser*, s. 97

⁸³¹ KÜÇÜKDAĞ, *aynı tez*, s.48.

⁸³² Şemseddin SAMİ, *Kâmus-ı Türki*, İstanbul 1989, s. 1313-1314.

⁸³³ Kenan YAKUBOĞLU, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, İstanbul 2006, s.148.

⁸³⁴ UZUNÇARŞILI, *İlmiye*, s.1.

⁸³⁵ Nebi BOZKURT, "Medrese", *DİA.*, XXVIII, Ankara 2003, s.323-327.

⁸³⁶ Ziya KAZICI, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul 2003, s.205.

⁸³⁷ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler", *Konyar I*, Konya 2004, s.351-394.

içerisinde yer aldığı gibi yalnız olarak da inşa edilmişlerdir⁸³⁸. Osmanlılar medreseleri yaygınlaştırarak ve yararlanma olanaklarını sonuna kadar açarak toplumun bunlardan azami derecede yararlanmasını sağlamıştır⁸³⁹. Vakıflar kurularak ihtiyaç sahibi öğrencilere ücret tahsis edilmiş, böylece ilim öğrenmek isteyen fakir öğrencilerinde yolu açılmıştır⁸⁴⁰. Ancak XIX. yüzyılın ortalarından itibaren vakıfların eskiden beri işletilen şartları uygulanamaz duruma düşünce, medreselilerde geçim sıkıntısına düşmüşlerdir⁸⁴¹. Aşağıda Kır-İli kazasında eğitim veren mektep ve medreseler hakkında bilgi verilecektir.

I. I. Çavuş Köyü

I. I. I. Hacı Abdurrahman Mektebi

Hacı Abdurrahman isminde bir hayır sahibi tarafından yaptırılan Hacı Abdurrahman Mektebi'nin yapım tarihi belli değildir. Günümüze her hangi bir kalıntıda ulaşmamıştır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilebilen ilk kayıt mu'allim-i sıbyân Abdullah'a ait atamanın yenilenmesidir. Bu göreve ne zaman atandığı tespit edilemeyen Abdullah'ın görevi bir akçe ile Rebû'l-evvel 1188 / Haziran 1774 tarihinde yenilenmiştir⁸⁴².

Recep 1189 / Eylül 1775 tarihli atama kaydında ise mektep de mu'allim-i sıbyân olmadığından bu görevin Ömer'e verildiği yazılıdır⁸⁴³. Bu kayıta Abdullah'tan söz edilmemektedir. Abdullah'ın akıbeti bilinmemektedir.

Ömer'in ölümünden sonra görev Zilkade 1189 / Ekim 1785 tarihinde, oğlu Mustafa'ya verilmiştir⁸⁴⁴. *Hurufat Defterleri*'nde bundan başka kayıt tespit edilememiştir.

I. II. Göçeri Köyü

I. II. I. Hacı Mehmet Mektebi

Hacı Mehmet Mektebi, adından da anlaşılacağı üzere Hacı Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Yapım tarihi kesin olarak tespit edilememiştir. Günümüze her hangi bir

⁸³⁸ Semavi EYİCE, "Medrese", *İA.*, VIII, MEB Yay. ,İstanbul 1979, s.112-118.

⁸³⁹ ÖZDEMİR, *ayın tez*, s.85.

⁸⁴⁰ KÜÇÜKDAĞ, "Konya'da Hacı Ali Efendi Dârü'l-Kurrâsi ve Vakfiyesi", *Konya I*, Konya 2004, s.395-422.

⁸⁴¹ Caner ARABACI,1900-1924 *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*, Konya 2001, s. 69-74.

⁸⁴² *V.A.D.* , NO: 1216, VR, 40a.

⁸⁴³ *V.A.D.* , NO: 1111, VR, 46a.

⁸⁴⁴ *V.A.D.* , NO: 1111, VR, 46a.

kalıntısı ulaşamamıştır. *Hurufat Defterleri*'nde Safer 1223 / Nisan 1808 tarihli kayıt olduğuna göre bu tarihten daha önce yaptırıldığı kesindir. Mektepte ücretsiz muallim-i sıbyan olan Seyit İbrahim bin Mehmet'in beratı olmadığından Safer 1223 / Nisan 1808 tarihinde kendisine berat verilmiştir⁸⁴⁵.

I. III. Kaba Köyü

I. III. I.Hacı Halil Muallimhanesi

Kaba köyünde Hacı Halil isminde bir hayır sahibi tarafından yaptırılan Hacı Halil Muallimhanesi'nin yapım tarihi tespit edilememiştir. Günümüzde yeri tamamen kaybolmuştur. Çalışmamıza temel teşkil eden *Hurufat Defterleri*'nde, bu muallimhaneye ait iki adet müteveli atama kaydı tespit edilebilmiştir.

Cemâziye'l-âhir 1202 / Nisan 1788 tarihli beratla, Hâfız Ebû Bekir bin Süleyman, bu muallim-hâneye müteveli yapılmıştır⁸⁴⁶. Recep 1234 / Mayıs 1819 tarihli beratla ise, Hâfız Ebû Bekir bin Süleyman öldüğünden, görev oğulları Süleyman ve İsmail kardeşlere ortaklaşa verilmiştir⁸⁴⁷. Bu kayıtlarda Hacı Halil'in babasının adının Seyit Hacı Ahmet olduğu da belirtilmektedir.

I. IV. Kireli Köyü

I. IV. I. Ömer Ağa Mektebi

Ömer Ağa Mektebi, Hacı Ömer Ağa tarafından H.1162 / M.1769 tarihinde yaptırılmıştır. Günümüze her hangi bir kalıntısı ulaşamamıştır. Mektebin hocası olan Mustafa'nın beratı olmadığı için Cemâziye'l-evvel 1162 / Mayıs 1749 tarihinde kendisine berat verilmiştir⁸⁴⁸. *Hurufat Defterleri*'nde bundan başka kayıt tespit edilememiştir.

I. V. Kiçi Köyü

I. V. I. Muallimhane

Kiçi Köyü Muallimhanesi köy halkı tarafından H.1198 / M.1784 tarihinde yaptırılır. Mütevellisi olmadığından, kaza nâibi Seyit Mustafa'nın arzıyla, Zilhicce

⁸⁴⁵ V.A.D. , NO: 553, Vr.37a.

⁸⁴⁶ V.A.D. NO: 1113, Vr.16a

⁸⁴⁷ V.A.D. NO: 555, Vr.30a.

⁸⁴⁸ V.A.D. NO: 1112, Vr.96a.

1198 / Kasım 1784 tarihinde Seyit Hacı Mehmet mütevelliliğe atanır⁸⁴⁹. Bu okul hakkında başka kayıt tespit edilememiştir.

I. VI. Selki Köyü

I. VI. I. Boşnak Beşe Mektebi

Boşnak Beşe Mektebi, Boşnak Beşe adında bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır. Mektep hakkında geniş bir bilgiye ulaşılamamış olmakla beraber *Hurufat Defterleri*'nde Cemâziye'l-evvel 1169 / Mart 1756 tarihli bir kayıt tespit edilebilmiştir. Bu kayıta mektebin muallim-i sıbyanının olmadığı ve ihtiyaç olduğu için Osman Halife'nin ücretsiz olarak görevlendirildiği bildirilmektedir⁸⁵⁰. Bu kayda dayanarak mektebin H. 1169 / M.1756 tarihinde yaptırıldığı söylenebilir.

I. VII. Yarangözü kasabası

I.VI. I. Cebecioğlu Hasan Muallimhanesi

Cebecioğlu Hasan Muallimhanesi, Küçük mahallede Cebeci Oğlu Hasan adında biri tarafından yaptırılmıştır. Şevval 1180 / Mart 1767 tarihli kayıta muallim-i sıbyâna ihtiyaç olduğu için Ömer'in bu göreve atandığı bilgisi yer almaktadır⁸⁵¹. Ömer'in beratı Şevval 1188 / Ocak 1775 tarihinde yenilenmiştir⁸⁵². Ömer hizmeti karşılığında bir akçe yevmiye alacaktır. Bu muallimhane ile ilgili başka kayıt tespit edilememiştir.

I. VII. II. Hacı Yakup Dede Ağa Muallimhanesi

Hacı Yakup Dede Ağa Muallimhanesi, Evsat Mahallesiinde Hacı Yakup Dede adında birinin ecdadı tarafından yaptırmıştır. Kayıtlara göre Hacı Yakup Dede'de muallimhaneyi tamir ettirmiştir. Mektepte yarım akçe yevmiye ile muallim-i sıbyân olan Mustafa ihtiyar ve sakat olup, öğrencilere hâkim olamadığından görevden alınarak yerine Hafız İsmail Safer 1182 / Temmuz 1768 tarihli beratla atanmıştır⁸⁵³. Hafız İsmail kasabayı terk edince yerine Hafız Hasan, Recep 1183 / Kasım 1769 tarihli beratla atanmıştır⁸⁵⁴. Hafız Hasan'ın beratı Rebü'l-evvel 1189 / Mayıs 1775 tarihinde yenilenmiştir⁸⁵⁵.

⁸⁴⁹ *V.A.D.* No: 1111, Vr.48a.

⁸⁵⁰ *V.A.D.* NO: 1110, Vr.75a.

⁸⁵¹ *V.A.D.* No: 1108, Vr.121a.

⁸⁵² *V.A.D.* No: 1216, Vr.40a.

⁸⁵³ *V.A.D.* No: 1108, Vr.121a.

⁸⁵⁴ *V.A.D.* , NO: 1125, Vr, 37b.

⁸⁵⁵ *V.A.D.* , NO: 1216, Vr, 40b.

Cemâziye'l-âhir 1191 / Ağustos 1777 tarihli kayıta yer alan bilgilere göre; Hacı Ömer Ağa'nın yaptırdığı muallimhanenin Muallim-i sıbyânı olan Mustafa öldüğünde, oğlu Hafız Hüseyin'in ilim tahsilindedir. Bunu fırsat bilen Hafız Hasan görevi kendi üzerine berat ettirir. Bu sebeple görev Hafız Hasan'dan alınarak Hafız Hüseyin'e verilmiştir⁸⁵⁶. Bu kayıta muallimhaneyi yaptıran kişinin Hacı Ömer Ağa olduğu söylenmektedir. Önceki kayıtlarda belirtilen Hacı Yakup Dede Ağa'nın ecdadı bu kişi olmalıdır.

Şevval 1193 / Kasım 1779 tarihli kayıta şu bilgiler yer almaktadır. Yaraz Mahallesi Hacı Yakup Dede Ağa'nın ecdadı bina ve kendi tamir ettirdiği muallimhanede muallim-i sıbyan olan Mustafa görevini terk edince yerine Hafız İsmail atanmıştır. Hafız İsmail de köyü terk edince görev Hafız Hasan'a verilir. Bu arada ölen Mustafa'nın oğlu Hüseyin, görev babama aittir diye kendi üzerine berat ettirir. Konu mahkemeye taşınır. Köy halkının çoğunluğunun verdiği bilgiye dayanarak görev Hüseyin'den alınarak Hafız Hasan Halife'ye verilir⁸⁵⁷. Önceki kayıtlarda Evsat Mahallesi olduğu söylenen muallimhanenin, bu kayıta Yaraz Mahallesi olduğu söylenmektedir.

Rebû'l-âhir 1197 / Nisan 1783 tarihli kayıta da Hacı Yakup Dede Ağa'nın Bazar Mahallesi yaptırdığı muallimhanenin, muallim-i sıbyan olan Hafız Hasan'ın öldüğü ve yerine Hafız Mahmut'un atandığı bilgisi yer almaktadır⁸⁵⁸. Cemâziye'l-evvel 1218 / Eylül 1803 tarihli kayıta ise; muallimhanenin yine Bazar mahallesi olduğu ve Hacı Yakup Dede Ağa'nın ecdadının yaptırdığı kendisinin tamir ettirdiği söyleniyor. Muallim-i sıbyan olan Hafız Mahmut öldüğü için yerine Seyit Hafız Ali getirilmiştir⁸⁵⁹. Seyit Hafız Ali ölünce de yerine Ali Hoca bin Mehmet Cemâziye'l-evvel 1231 / Nisan 1816 tarihli beratla atanır⁸⁶⁰.

Safer 1239 / Kasım 1823 tarihli kayıda göre ise; Hacı Yakup Dede Ağa'nın ecdadı bina ve kendi tamir ettirdiği muallimhanede muallim-i sıbyan olan Seyit Hafız Ali ölmüştür. Kasaba halkından Ali Hoca bin Mehmet Emin, Seyit Hafız Ali'nin

⁸⁵⁶ V.A.D. No: 1111, Vr.46a.

⁸⁵⁷ V.A.D. No: 1111, Vr.46b.

⁸⁵⁸ V.A.D. No: 1111, Vr.47b.

⁸⁵⁹ V.A.D. NO: 553, vr.37b.

⁸⁶⁰ V.A.D. NO: 555, vr.30a.

çocuğu yoktur diyerek görevi kendi üzerine berat ettirmiştir. Oda ölünce görev daha önceki sahibi, Seyit Hafız Ali'nin oğlu Seyit Hafız Mehmet'e verilmiştir⁸⁶¹.

I. VII. III. Haytacıoğlu Hasan Muallimhanesi

Haytacıoğlu Hasan Muallimhanesi, Haytacı Oğlu Hasan adında biri tarafından Küçük Mahallede yaptırılmıştır. Bir akçe yevmiye ile muallim-i sıbyân olan Ömer ölünce yerine oğulları Ömer ve Osman, Rebü'l-evvel 1189 / Mayıs 1775 tarihli beratla atanırlar⁸⁶².

I. VII. V. Hüseyin Ağa Muallimhanesi

Hüseyin Ağa Muallimhanesi, Küçük Mahallede Hacı Hüseyin adında biri tarafından H.1245 / M. 1829 yılında yaptırılmıştır. Mektepte muallim-i sıbyan olmadığı ve ihtiyaç olduğu için yapılan imtihanında başarılı olan mahalle sakinlerinden Seyit Hacı Ali, Rebü'l-evvel 1245 / Eylül 1829 tarihinde muallim-i sıbyânlığa atanır⁸⁶³.

I. VII. IV. Ömer Ağa Kızı Rahime Hatun Muallimhanesi

Ömer Ağa Kızı Rahime Hatun Muallimhanesi, Bazar mahallesinde Ömer Ağa'nın kızı Rahime Hatun tarafından H.1192 / M. 1778 tarihinde yaptırılır. Mektepte muallim-i sıbyân olmadığından Hafız Hasan Halife Recep 1192 / Ağustos 1778 tarihli beratla atanır⁸⁶⁴.

II. Medreseler

II. I. Hacı Yunus Ağa Medresesi

Hacı Yunus Ağa Medresesi, Hacı Yunus Ağa tarafından H.1161 / M.1748 tarihinde Yarangözü kasabasında yaptırılmıştır. Medresede müderrise ihtiyaç olduğu için fuzelâdan Hasan Efendi ibn Veli, kaza kadısı Osman Efendinin arzıyla Rebü'l-evvel 1161 / Mart 1748 tarihli beratla müderrisliğe atanmıştır⁸⁶⁵. Hasan Efendi ölünce yerine Seyit Mustafa bin İsa, Şaban 1167 Haziran 1754 tarihli beratla atanır⁸⁶⁶.

Seyit Mustafa kendi rızasıyla görevi Mehmet Efendi'ye bırakır. Kaza kadısı Mehmet Efendi'nin arzı ve Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Damat-zâde Feyzullah'ın oluruyla

⁸⁶¹ *V.A.D. NO: 556, vr.17a.*

⁸⁶² *V.A.D. No: 1111, Vr.46a.*

⁸⁶³ *V.A.D. NO: 557, vr.50b.*

⁸⁶⁴ *V.A.D. No: 1111, Vr.46a.*

⁸⁶⁵ *V.A.D. No: 1112, Vr.96a.*

⁸⁶⁶ *V.A.D. No: 1112, Vr.96b.*

Şaban 1170 / Mayıs 1757 tarihli beratla Mehmet Efendi müderrisliğe atanır⁸⁶⁷. Ancak aynı yıl ölür. Mehmet'in yerine geçecek çocuğu yoktur. Bu durumda ulemadan Hacı Osman'ın dilekçeyle başvurarak görevin kendisine verilmesini ister. Evkaf müfettişinin teklifi ve Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Damat-zâde Feyzullah'ın oluruyla Şevval 1170 / Temmuz 1757 tarihli beratla Hacı Osman müderrisliğe atanır⁸⁶⁸. Hacı Osman kendi rızasıyla vekili olan Seyit Mustafa'ya bırakır. Recep 1174 / Mart 1761 tarihli beratla Seyit Mustafa müderrisliğe atanır⁸⁶⁹.

Medresenin mütevellisi Seyit Hasan'ın beratı olmadığı için, medresenin ilk mütevellilik beratı kendisine, Recep 1164 / Haziran 1751 tarihinde verilir⁸⁷⁰. Seyit Hasan ölünce görev Cemâziye'l-âhir 1188 / Eylül 1774 tarihli beratla İsmail bin Hacı Ahmet'e verilir⁸⁷¹.

Medresenin nâzırlığına, medreseyi ve vakfı kuran Hacı Yunus Ağa'nın oğlu Ömer, rüşt ve ailenin büyük çocuğu olduğu için Recep 1164 / Haziran 1751 tarihli beratla ilk atanan kişi olur⁸⁷². Ömer medreseye gereken ilgiyi göstermez. Medrese bakımsız kaldığı için nazırlık görevi Ömer'den alınarak, Hacı Yunus Ağa'nın diğer oğlu Osman'a Cemâziye'l-âhir 1167 / Nisan 1754 tarihli beratla verilir⁸⁷³. Osman Halife'nin beratı Zilkade 1168 / Eylül 1755 tarihinde yenilenir⁸⁷⁴.

Zilkade 1170 / Ağustos 1757 tarihli kayda göre; medresenin nazırı Ömer Halife'nin hizmetinde hiçbir kusuru yok iken, kardeşi Osman görevi kendi üstüne berat ettirmiştir. Ömer Halife'nin durumu anlatan başvuru dilekçesi üzerine görev Osman'dan alınarak Ömer'e verilmiştir⁸⁷⁵. Muharrem 1173 / Eylül 1759 tarihinde Ömer Halife'nin beratı yenilenir⁸⁷⁶. Ömer ölünce nâzırlık görevi Cemâziye'l-âhir 1188 / Eylül 1774 tarihli beratla İsmail bin Hacı Ahmet'e verilir⁸⁷⁷.

Medresenin müteveli ve nazırı olan İsmail bin Hacı Ahmet'in feragatinden göreve Cemâziye'l-evvel 1203 / Şubat 1789 tarihinde Abdurrahman bin Hacı Osman

⁸⁶⁷ V.A.D. No: 1110, Vr.75a.

⁸⁶⁸ V.A.D. No: 1110, Vr.75b.

⁸⁶⁹ V.A.D. No: 1110, Vr.76b.

⁸⁷⁰ V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁸⁷¹ V.A.D. NO: 1115, Vr,29b.

⁸⁷² V.A.D. No: 1112, Vr.96a.

⁸⁷³ V.A.D. No: 1112, Vr.96b.

⁸⁷⁴ V.A.D. No: 1110, Vr.74b.

⁸⁷⁵ V.A.D. No: 1110, Vr.75b.

⁸⁷⁶ V.A.D. No: 1110, Vr.76a.

⁸⁷⁷ V.A.D. NO: 1115, Vr, 29b.

getirilir⁸⁷⁸. Abdurrahman beratını kaybettiği için Safer 1205 / Kasım 1790 tarihinde eline yenisi verilmiştir⁸⁷⁹.

Hacı Yunus Ağa Medresesinde ders-i âmm olan Seyit Mustafa feragatinden Şeyh Mehmet bin Şeyh Mustafa bu göreve, Şevval 1179 / Nisan 1766 tarihli beratla atanmıştır⁸⁸⁰. Şeyh Mehmet'in beratı Rebû'l-âhir 1190 / Haziran 1776 tarihinde yenilenmiştir⁸⁸¹. Şeyh Mehmet ölünce yerine oğlu Ahmet bin Şeyh Mehmet, Şaban 1213 / Şubat 1799 tarihli beratla atanır⁸⁸². Ahmet ölünce görevi oğulları Mehmet, Hüseyin ve Mahmut ortaklaşa Zilhicce 1242 / Temmuz 1827 tarihli beratla verilir⁸⁸³.

⁸⁷⁸ *V.A.D. NO: 551, Vr, 77b.*

⁸⁷⁹ *V.A.D. NO: 551, Vr, 77b.*

⁸⁸⁰ *V.A.D. No: 1108, Vr.119b.*

⁸⁸¹ *V.A.D. NO: 1216, Vr, 40b.*

⁸⁸² *V.A.D. NO: 552, Vr, 29b.*

⁸⁸³ *V.A.D. NO: 556, Vr.17b.*

SONUÇ

Hurufat Defterleri'nden yola çıkılarak Kır-İli kazasında yer alan köy ve kasabaların fizikî yapısını oluşturan tarihî eserler bunların temeli konumundaki vakıf sistemi ve çalışanları incelenerek bazı sonuçlara varılmıştır. Bölgeye verilen Kır-İli adı aynı zamanda kaza adı olarak ta kullanılmıştır. Bölge daha Fatih zamanında kaza statüsü kazanmıştır. Kazanın ilk merkezi Yarangözü kasabasıdır. Yani kazanın kadısı bu kasabada ikamet etmiştir. XVIII. yüzyıl başlarında Yarangözü kasabası Beyşehir Gölünün suları altında kalınca buradan göç eden halk bugünkü Kırelî kasabasını kurmuştur. Kaza merkezinde buraya taşınmıştır.

Kır-İli kazası, daha Selçuklular zamanında yoğun bir iskâna tâbi tutularak bölgede çok sayıda köy ve kasaba kurulmuştur. Köylerin çoğunda tekke ve zaviyelerin olması hem bu iskânın örgütlü yapıldığını hem de Osmanlı toplumunun örgütlü bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Nitekim bölgenin Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında tekke ve zaviyelerin katkısı büyük olmuştur.

Konya'yı güney sahillerine bağlayan tarihi İpek Yolu Kır-İli kazasının içinden geçmektedir. Alanya'ya giderken bu bölgeden geçen Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbat Beyşehir Gölü'nün batı tarafına bir saray yaptırtırken Yarangözü kasabasına da bir cami yaptırtmıştır. Yine Kır-İli kazası sınırları içinde İpek Yolu üzerine Selçuklular döneminde yaptırılan han ve kervansaraylar uzun yıllar yolculara hizmet vermişlerdir. Öte yandan han ve kervansarayların yanında tekke ve zaviyelerde yolculara konaklama hizmeti vermişlerdir.

Kaza dâhilinde incelenen küçük büyük hemen her köyde caminin var olduğu görülmüştür. Büyük köylerde caminin yanında mahallelere hayırseverler tarafından mescitler de yaptırılmıştır. Vakit namazlarını bu mescitlerde kılan halk Cuma ve bayram namazlarını kılmak için camilere gitmişlerdir. Mahallelere mescitlerin yaptırılması köylerde toplum hayatının en küçük yapısını oluşturan mahalle yaşantısının olduğunu gösterir.

Osmanlıdaki vakıf geleneği Kır-İli kazasında da yaşatılmıştır. Hayırseverler yaptırdıkları hayır kurumlarının yaşayabilmesi için gerekli olan finansmanın sağlanabilmesi amacıyla vakıflar tesis etmişlerdir. Vâkıfın koyduğu şartlara göre idare edilen bu kurumlarda, genellikle vâkıflar görevlerin kendi neslinden olan evlatları tarafından yürütülmesini şart koştukları için, saltanatın babadan oğula geçtiği gibi

görevler de babadan oğla geçer hale gelmiştir. Eğer vâkıf erkek evlat olmadığı zaman kız evlada da verilebileceğini şart ederse mütevellilik gibi görevlere kız evlatlar da getirilirdi. Ancak genellikle görevler erkek evlada şart olunduğu için, neslin devamında erkek çocuk ve erkek kardeş yoksa kadı veya mütevellinin teklifi üzerine yerine en uygun kişiler arasından birinin ataması yapılmıştır. Her padişah değiştiğinde atama kararnameleri diyebileceğimiz beratlar yenilenmiş, bunların özetleri *Hurufat Defterleri*'ne kaydedilmiştir.

Padişahlar adına bulunduğu kazada görev yapan kadı, görevde liyakatsizlik ve çalışmada isteksizlik gösterenler ile görevini terk eden kişilerin, gerekli soruşturmayı yaptıktan sonra görevine son verilmesi için merkeze arzda bulunurdu. Yapılan bu arzlar neticesinde çoğu zaman kusurlu bulunanlar görevlerinden azl edilmişlerdir. Öte yandan maaşlar, genel olarak eşit işe eşit ücret biçiminde ve vakfiye şartları doğrultusunda belirlenmiştir. Burada dikkat çeken bir hususta maaşların aylık değil de günlük hesap ediliyor olmasıdır. Vakıflarda çalışanların çalışma zamanları, personel sayısı ve görevleri işin yüküne göre değişmiştir. XVII. yüzyıldan itibaren vakıf kurumları iş kapısı olarak görülmeye başlanmış çok defa işe girmek için yanlış beyanlarla beratlar düzenlenmiş böylece bu kurumlarda hak etmeyenler liyakatsiz kişiler çalışır hale gelmiştir. Vakıf tesislerinde çalışanların görev süreleri ömür boyu sürmektedir. Bunun sonucunda rehavete kapılan çalışanlar zaman zaman görevlerini aksatır hale gelmişlerdir.

Vakıflarda görevin babadan oğla geçmesi ve de yaşanan ekonomik sıkıntılar yüzünden bu kurumların iş kapısı olarak görülmesi, bazen bir göreve birden fazla atamanın yapılmasına neden olmuştur. Böylece babanın beratı ile evlâtları aralarında ücreti bölüşerek aynı kadroya birlikte atanmıştır. Hatta bazen babaları ile çocukları aynı görevi birlikte yürütmüşlerdir. Zaman zaman aynı işi dört beş kişinin birlikte yürüttükleri bile olmuştur. Usulsüz olarak el değiştirmeler yüzünden görevler bazen liyakatsiz kişi ve aileye geçmiştir. Bu tür durumlarda şikâyetler üzerine yapılan incelemeler sonucunda liyakatsiz görülen ya da haksız yere görevi ele geçiren kişiler azl edilmişlerdir. Ancak bazen de mütegalibeler bir şekilde elde ettikleri işi ellerinde tutmuşlardır.

Kır-İli kazasında eğitim öğretim hizmetlerinin köylere kadar götürülmesi ve bunda halkın katkılarının bulunması, Osmanlıda hem toplumunun hem de devletin

eğitim 6đretime verdiği 6nemi g6stermektedir. Ancak yinede kazadaki mektep sayısı 6ok fazla değildir. Mektep olmayan k6ylerde cami ve mescit g6revlileri muallimlik yaparak 6ocuklara eğitim vermişlerdir. Nitekim mabetler ibadetin yanında mektep maksadıyla da kullanılmışlardır. Mekteplerin 6zerinde eğitim veren medrese kazada sadece Yarang6m6 kasabasında mevcuttur. Bu durumda diğer k6ylerde oturanlar 6ocuklarını y6ksek eğitim almaları i6in ya bu kasabaya ya da b6y6k kentlere g6ndermek zorunda kalmışlardır.

Vakıflar Genel M6d6rl6đ6 Arşivi'ndeki *Hurufat Defterleri* esas alınarak yapılan bu inceleme ile Kır-İli kazasının XVIII ve XIX. y6zyıl sosyal, k6lt6rel ve ticari kurumları ve onların işleyişi ile birlikte sosyal yaşantısına da ışık tutulmaya 6alışılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

I. Arşiv Kaynakları

Basılmamış Arşiv Kaynakları

I. I. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Hurufat Defterleri

No: 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 1083, 1091, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1119, 1125, 1128, 1139, 1140, 1141, 1142, 1216

I. II. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, MAD.d. 3016

BOA, EV. D. No: 11116

BOA, C. EV. NO:8173

Basılmış Arşiv Kaynakları

ERDOĞRU, M. Akif; *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımı* İzmir 2004

UZLUK, F. Nafiz; *Fatih Devri Karaman Eyalati Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

COŞKUN, Fahri; "888/1483 Tarihli Karaman Eyalati Vakıf Tahrir Defteri", (İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

II. Diğer Kaynaklar

II. I. Kitaplar

AKYÜZ, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul 1994.

ARABACI, Caner; *1900-1924 Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*, Konya 2001

ATÇEKEN, Zeki; *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara 1998.

BAHAR, H.-KOÇAK, Ö.; *Eskiçağ Konya Araştırmaları2*, Konya 2004.

BAYKARA, Tuncer; *Osmanlı Taşara Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, VGM. Yay., Ankara 1990.

-----*Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988.

----- *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985.

BİRİCİK, Ali Selçuk; *Beyşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*, İstanbul 1982.

ÇADIRCI, Musa; *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK. Ankara 1991.

- DEVELİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2007.
- ERDOĞRU, M. Akif; *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İzmir 1988.
- FAROQHİ, Suraiya; *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Ankara 2006.
- Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, İstanbul 2004.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay. , İst.2000.
- GÖYÜNÇ, Nejat; “*Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilâtı (Tanzimat'a Kadar)*”, *Osmanlı* , VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.
- HALACOĞLU, Yusuf; *XIV-XVII.Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı Ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995.
- İZBIRAK, Reşat; *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1988.
- KARAUĞUZ, Güngör; *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. 2. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Konya 2005.
- KAZICI, Ziya; *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul 2003.
- KOÇAK, Ö.; (bkz. BAHAR H).
- KONYALI, İ. Hakkı; *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Beyşehir Tarihi*, Erzurum 1991.
- Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*, Konya 1964.
- KÖYMEN, Mehmet Altay; *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1993.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf; *Armutlu*, Konya 1996.
- LLOYD, Seton-MELLAART, James; *Beycesultan II, Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, London, 1965;
- *Beycesultan I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London, 1962.
- MELLAART, James; (bkz. LLOYD Seton).
- ORHONLU, Cengiz; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, İstanbul 1990.
- ÖNGE, Yılmaz; *Anadolu'da XII-XIII.Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara 1995.
- PAKALIN , M. Zeki; “Mütevelli”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993.
- SAMİ, Şemseddin; *Kâmus-ı Türki*, İstanbul 1989.
- YAKUBOĞLU, Kenan; *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, İstanbul 2006.
- SAYDAM, Abdullah; *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon 1995.
- ŞEKER, Mehmet; *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, İstanbul 2006.

TURAN, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004.

----- *Selçuklular Ve İslamiyet*, İst. 1993.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.

----- *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988.

----- *Osmanlı Tarihi, I.* TTK., Ankara 1994.

II. II. Makaleler ve Ansiklopediler

BOZKURT, Nebi; “Mektep” , *DİA.*, XXIX, Ankara 2004, s. 5-6.

-----“Medrese” , *DİA.*, XXVIII, Ankara 2003, s. 323-327

ERGENÇ; Özer; “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları, S. 4*, (İst. 1984), s. 73-74.

EYİCE, Semavi ; “Hamam” *DİA.* ,XV, İst. 1997, s. 402-430.

-----“Çeşme” *DİA.* ,VIII, İstanbul 1997, s. 277-287.

-----“Medrese”, *İA.* , VIII, MEB Yay. ,İstanbul 1979, s.112-118.

KAZICI, Ziya; “ Müderris” , *Doğuştan Günümüze Büyük Dslâm Tarihi, XIV*, (Red. Hakkı Dursun, YILDIZ); Kombassan Yay., Konya 1994, s. 113.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf; “Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir Ve Devlet Adamları” *Konya Şehri’nin Fiziki Ve Sosyo Ekonomik Yapısı Makaleler I*, Konya 2004, s. 123-126.

-----“Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler”, *Konyar I*, Konya 2004, s.351-394.

-----“Konya’da Hacı Ali Efendi Dârü’l-Kurrâsı ve Vakfıyesi”, *Konyar I*, Konya 2004, s.395-422.

-----“Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke Ve Zaviyeler”, *Osmanlı Döneminde Konya*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. , Konya 2003. s.171-182.

OCAK, A. Y.- FARÛKİ S.; “Zaviye”, *İA.* , VIII, MEB Yay. ,İstanbul 1979, s. 468.

ÖNKAL, Ahmet- BOZKURT, Nebi;“Cami”, *DİA.*, VII, İstanbul 1993, s.54.

ÖZERGİN, M. Kemal; “Anadolu Selçuklu Kervansarayları”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XV/20, İst. 1965, S. 141-170.

PAKALIN, M. Zeki; “Müderri”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s. 598.

-----“Mütevelli”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s.640.

PEDERSEN, Jons; “Mescid”, *İA., VIII*, MEB Yay., İstanbul 1979, S.81-86

TURAN, Osman; “Selçuklu Kervansarayları” , *Belleten*, X , (1946), S. 492-495.

ULUÇAM, Abdüsselam; “Konya Eğridir Kervan Yolunun Bilinmeyen Bölümü”, *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyet Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*, Konya 1996, s. 85-94.

UYSAL, A. Osman; “Konya Eğridir Güzergahında Bazı Kervansaraylar”, *III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (20-22 Mayıs)* Konya 1994, s. 71-83.

VARLIK, Çetin; “Anadolu Beylikleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, X, Konya 1994, s. 31.

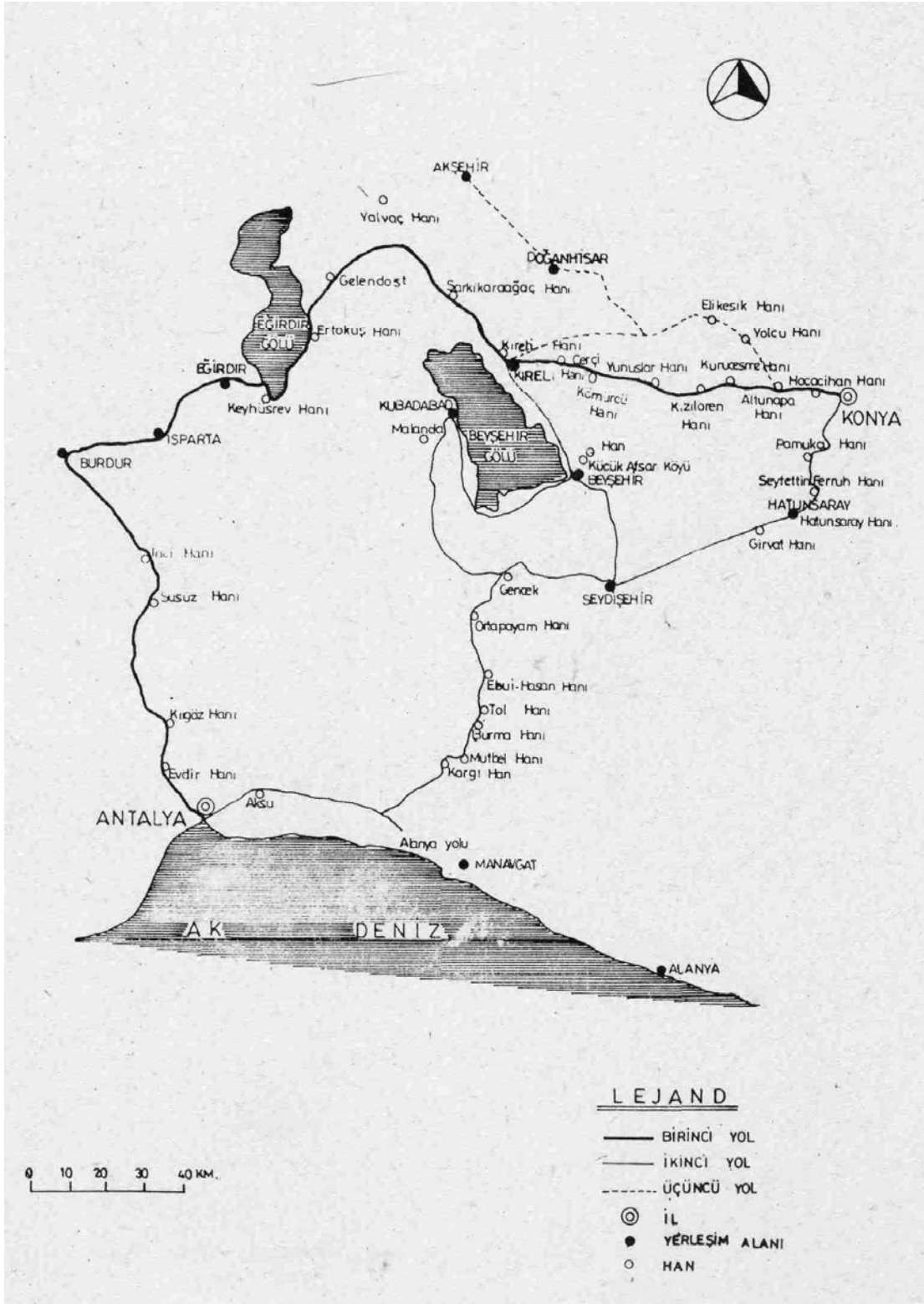
AKKUŞ Akif, BOZYİĞİT; Recep, Çarşamba Çayı Havzası'nın Fiziki Coğrafyası, (S.Ü. Araştırma Fonu Proje No:97/002,Konya), R. 2000.

BOZYİĞİT, Recep; (bkz. AKKUŞ Akif).

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf; “Lâle Devri'nde Konya”, (SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989.

MUŞMAL, Muammer; “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir Ve Çevresinin Sosyal Ve Ekonomik Yapısı(1790-1864), (SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2005.

ÖZDEMİR, Gazi; “Hurufat Defterleri Işığında Konya-İlgın”, (SÜSBE. Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya2005.

Şekil: 1 Konya Kireli Selçuklu kervanyolunun gerçek güzergâhı ve hanları.
(Harita Uluçam'ın a.g.m.'den alınmıştır.)

Fotoğraf:1 Selki Köyü Sheyh Hasan Türbesi'nin günümüzdeki durumu

Fotoğraf: 2 Hordı köyündeki caminin yerinde bulunan çoban evi

Fotoğraf: 3 Çukurkent Köyü Hoca Musa Camii

Fotoğraf: 4 Yenice Köyü Mehmet Paşa Camii

Fotoğraf: 5 Kireli Kasabası Küçük Mahalle Camii

Fotoğraf: 6 Kıyak Dede Köyü Camii

Fotoğraf: 7 Göçeri köyünde Samet Dede'ye ait olduğu söylenen mezar

Fotoğraf: 8 Tolca Köyü Şeyh Şihabettin Camii

Fotoğraf: 9Kaba Köyü Camii

Fotoğraf:10 Çavuş Kasabası Tavacı Mehmet Camii

Fotoğraf: 11 Sıvarık Köyü Camii

Fotoğraf: 12 Hüyük Kasabası Şeyh Bahşi Türbesi

Fotoğraf: 13 Hüyük Kasabası Şeyh İdris Türbesi

Fotoğraf: 14 Görünmez köyündeki köprünün bugünkü durumu.

Fotoğraf: 15 Köşk Köyü Acem Nasuh Camii

Fotoğraf: 16 Kireli Kasabası Şeyh Hüsamettin Mescidi